

Jelentés

a tartós élelmiszerek magyarországi piacán lefolytatott gyorsított
ágazati vizsgálatról

Budapest, 2023.

Tartalom

A Gazdasági Versenyhivatal célja a gyorsított ágazati vizsgálattal	4
A gyorsított ágazati vizsgálat lefolytatása.....	5
Az ágazati vizsgálat főbb eredményei.....	5
1. Növekvő import, szűkülő hazai termelés, magas termelői kockázatviselés	6
2. Megújuló energia használata, hatékonyságnövelés, képzések	8
3. Termelői összefogás további ösztönzése.....	9
4. Eltérő jövedelmezőség a különféle vizsgált termékek esetében, néhol jelentős árréssel	9
5. Fenntartható csomagolás ösztönzése.....	10
6. Folyamatos versenyhivatali fellépések.....	10
Az ágazati vizsgálatok célja, általános szabályai	14
A gyorsított ágazati vizsgálat különös szabályai.....	15
A vizsgálat módszertana, az egyes vizsgálati lépések összefoglalása.....	16
A konzerv- és fagyasztott zöldség- és gyümölcsstermékek kategorizálása.....	17
Feldolgozók és kiskereskedők által alkalmazott kategorizálás	17
Termelők által alkalmazott kategorizálás.....	17
A konzerv- és fagyasztott zöldség- és gyümölcsstermékek helyettesítő termékei	18
A hazai zöldség-gyümölcs termelők rövid bemutatása.....	20
Szövetkezetek, termelői csoportok.....	21
Integrátorok	22
Költségek és az egyes zöldségek és gyümölcsök árainak alakulása	22
Meghatározó piaci szereplők, valamint azok kategorizálása	30
A feldolgozók által felhasznált alapanyagok	31
Gyártói márkás és sajátmárkás termékek	32
A feldolgozók által exportált termékek aránya	33
A feldolgozók beszerzési és értékesítési árainak alakulása	33
A gyártási költségek alakulása	39
Meghatározó piaci szereplők, valamint azok kategorizálása	43
Gyártói és sajátmárkás termékek aránya	43
A kiskereskedők költségei, az általuk alkalmazott fogyasztói árak meghatározásának szempontjai.....	44
A kiskereskedelmi árak és árrések elemzése.....	45
Ízesítés nélküli konzervzöldségek.....	47
Ízesített konzervzöldségek	52
Ízesítés nélküli konzervgyümölcsök	54
Ízesítés nélküli fagyasztott zöldségek	56

Ízesített fagyasztott zöldségek.....	61
Ízesítés nélküli fagyasztott gyümölcsök.....	63
Fagyasztott burgonyatermékek	65
Egyéb termékek.....	67
Fogyasztói árindex változása, valamint a zöldségek és gyümölcsök árainak és külkereskedelmének alakulása	70
Az uniós versenyhatóságok fellépései, egyéb intézkedései az élelmiszerpiaci áremelkedésekkel összefüggésben	76
Kormányzati intézkedések	79

Vezetői összefoglaló

A Gazdasági Versenyhivatal célja a gyorsított ágazati vizsgálattal

Az élelmiszerinfláció 2022-ben kiugró méreteket öltött Magyarországon, csakúgy, mint szerte Európában. E jelentős áremelkedés hátterében több tényező is meghúzódhat, előfordulhatnak versenykorlátozások vagy versenyjogi szempontból kezelhető problémák is – bár ezek realitása mérsékelt, tekintve a nagyon gyorsan növekvő, jelentős mértékű és sok szektort, országot érintő inflációs problematikát. A Gazdasági Versenyhivatal (GVH) a rendelkezésére álló eszközeivel ugyanakkor mindent megtett annak érdekében, hogy elemezze az élelmiszerek drágulásának okait, és feltárja az infláció megugrása mögött álló – a versenyjogot érintő – esetleges okokat.

A GVH elsőként a tejek és tejtermékek hazai piacát érintően indított gyorsított ágazati vizsgálatot 2023. január 20-án, mely eljárás eredményeit összegző jelentéstervezet elkészült, az elemzés és annak eredményeképpen megfogalmazott versenyhivatali javaslatok társadalmi véleményezése jelenleg is zajlik.

Ezzel párhuzamosan más élelmiszerpiacokat is szükségesnek tartott vizsgálni a GVH, ezért 2023. február 8-án újabb gyorsított vizsgálatot indított a tartós élelmiszerek hazai piacán, miután felmerült a verseny torzulásának lehetősége ezen szektorban is. Ez a jelentéstervezet ezen vizsgálat eredményeit foglalja össze.

A vizsgálatot azért tartotta indokoltnak a GVH, mert a rendelkezésére álló információk szerint számos tartós élelmiszertermék esetén (például különböző tartósítóiipari konzerv- és gyorsfagyasztott termékek) a fogyasztói árak nagymértékű emelkedése volt észlelhető a közelmúltban, továbbá időszakos hiányhelyzetek is kialakultak az elmúlt évben több tartós élelmiszertermék esetében. Ezen élelmiszertermékek sokáig elállnak, nagy részük hűtés és speciális tárolás nélkül is hosszú ideig megőrzi minőségét. Utóbbi jellemzőjük pedig alkalmassá teszi őket egyrészt arra, hogy a fogyasztók raktározzanak az ilyen típusú élelmiszerekből és otthoni élelmiszertartálékot képezzenek belőlük, másrészt a kereskedők szempontjából jellemzően más típusú árképzés és üzletpolitikai megfontolások kapcsolódnak hozzájuk, mint a romlandó- és frisstermékekhez. A tartós élelmiszerek csoportja nagyon heterogén, sokféleségüknek köszönhetően a hazai lakosság számos rétegének kosárösszetételében megjelennek kisebb-nagyobb súllyal ezek az élelmiszerek. Általánosságban megállapítható az, hogy a magyarországi fogyasztók jelentős mennyiséget vásárolnak a különböző tartós élelmiszerekből, a nagymértékű áremelkedések ezért súlyosan érinthetik a hazai fogyasztókat.

Az elmúlt év során tapasztalt, a koronavírus világjárvány és az orosz-ukrán háború következtében kibontakozó globális és európai agrárgazdasági tendenciák, az inputköltségek növekedése, a hazai élelmiszerpiaci árakra közvetlenül kiható jogszabályi változások mind olyan tényezők, amelyek a tartós élelmiszer ágazat valamennyi szereplőjére és a fogyasztókra is közvetlenül és érzékelhető mértékben kihatottak. Ezek a tényezők az értéklánc különböző szintjein eltérő mértékben fejthették ki hatásukat. Mindezek mellett a GVH álláspontja szerint indokolt azt is vizsgálni, hogy mennyiben járulhattak hozzá az ágazatban tapasztalt, fent ismertetett folyamatokhoz (nagy mértékű áremelkedések; időleges hiányhelyzetek) a szabad

piaci versenyt akadályozó magatartások, körülmények. Ezért a piaci folyamatok feltárása és értékelése érdekében a GVH gyorsított ágazati vizsgálatot indított.

A gyorsított ágazati vizsgálat lefolytatása

A GVH munkatársai a gyorsított ágazati vizsgálat megindításával egyidőben számos helyszíni kutatást folytattak le, melynek során több vállalkozásnál végeztek eljárási cselekményeket, köztük konzerv-, illetve fagyasztott zöldségtermékeket előállító vállalkozásoknál és élelmiszer-kiskereskedő láncoknál is. Ezzel párhuzamosan széleskörű adatgyűjtést végzett a GVH a hazai konzerv-, illetve fagyasztott zöldség- és gyümölcsstermékek értékláncának valamennyi szintjén: adatkéréssel fordult a versenyhatóság a zöldség- és gyümölcsstermesztőkhöz és azok szervezeteihez, feldolgozókhöz, kiskereskedőkhöz, a Magyar Hűtő- és Konzervipari Szövetséghez, a FruitVeB Magyar Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezet és Terméktanácshoz, a Magyar Zöldség-Gyümölcs Termelők Egyesületéhez és az Agrárközgazdasági Intézet Nonprofit Kft.-hez (AKI) is.

A GVH ezúton mond köszönetet az együttműködésért valamennyi megkeresett vállalkozásnak, amelyek – a gyorsított ágazati vizsgálat ütemezéséhez igazodva – rövid idő alatt részletes válaszokkal segítették a tényfeltárást. Együttműködésükkel hozzájárultak ahhoz, hogy a GVH eredményesen feltárja és értékelje a tartós élelmiszerek, azon belül a konzerv-, illetve fagyasztott zöldség- és gyümölcsstermékek hazai piacának versenyviszonyait.

A vizsgálat fókuszát a fentieknek megfelelően a konzerv-, illetve fagyasztott zöldség- és gyümölcsstermékek képezték a tartós élelmiszerek kategóriáján belül. A tartós élelmiszertermékek csoportja nagyon heterogén, az ide tartozó termékek értéklánca is eltérő. Könnyen belátható, hogy más ellátási láncot feltételez egy átlagos fogyasztói kosárban szereplő konzervkukorica, szárzészta vagy UHT főzőtejszín – egy minden tartós élelmiszertermékre kiterjedő vizsgálat parttalanná tette volna a versenyhivatali eljárást. Tekintettel arra, hogy a GVH gyorsított vizsgálataiban egy egész vertikumot lefedő adatgyűjtést és elemzést végez, szükségserűen le kellett szűkíteni a vizsgálat tárgyát egy jól behatárolható, ugyanakkor önmagában is jelentős és széles fogyasztói réteget érintő termékcsoporthoz.

Az ágazati vizsgálat főbb eredményei

A tartós élelmiszerek hazai piacát elemző gyorsított ágazati vizsgálat a második gyorsított eljárás, amelyet a GVH 2023-ban a magyarországi élelmiszerpiacokon lefolytatott. Jelen vizsgálatot megelőzően indította meg a nemzeti versenyhatóság a tej és tejtermékek hazai piacát vizsgáló gyorsított eljárását, amelynek eredményeit összegző jelentéstervezet 2023. április 20-án került közzétételre. Ezen jelentéstervezet piaci konzultációja jelenleg is folyamatban van.

Tekintettel arra, hogy mindkét, az élelmiszeripart érintő gyorsított eljárás tárgya a hazai élelmiszerágazat egy-egy szelete, a GVH egyes megállapításai, illetve javaslatai szükségserűen megegyeznek a két jelentéstervezetben – ugyanakkor ágazatspecifikus javaslatokkal is élt a GVH mindkét eljárás eredményeképpen.

Fontosnak tartja a GVH hangsúlyozni, hogy a jelentésben szereplő adatösszesítések és ismertetések az eljárás során lefolytatott helyszíni kutatások során gyűjtött információkon,

valamint a piaci szereplőktől érkezett, több mint 120 adatszolgáltatáson, illetve a szektorban működő üzleti kapcsolatokra, kereskedelmi gyakorlatokra vonatkozó szerződések és egyéb dokumentumok kiértékelésén alapulnak. A gyorsított ágazati vizsgálat eredményeképpen megfogalmazott megállapítások és javaslatok tehát nem egyedi véleményeken, kiragadott piaci szereplők mutatóin vagy szórványos információkon alapulnak – a vonatkozó törvényi szabályozás éppen azért biztosít széles tényfeltárási eszköztárat a GVH részére, hogy a versenyhatóság átfogó tényadatokra támaszkodhasson a gyorsított ágazati vizsgálatok eredményeinek megfogalmazása során.

A nemzeti versenyhatóság törvény által előírt feladata az ágazati vizsgálatokban (is) az, hogy feltérképezze egy adott ágazatban a verseny szerkezetét, az ott érvényes versenyviszonyokat, és amennyiben torzulást észlel, úgy jelezze azt, illetve a rendelkezésére álló eszköztárral lépjen fel a verseny védelmében. A GVH célja ezzel mindenekelőtt a hazai fogyasztók védelme, ezért is tartja fontosnak a nemzeti versenyhatóság, hogy a lehetőségekhez mérten minden rendelkezésére álló eszközzel hozzájáruljon az élelmiszerinfláció fékezéséhez. A szabad piaci verseny ugyanakkor nem csupán a fogyasztóknak előnyös, az hosszabb távon képes garantálni a hazai iparágak nemzetközi versenyképességét, az erőforrások megfelelő és hatékony elosztását, ezen keresztül pedig a gazdasági növekedést is, össztársadalmi haszna tehát elvitathatatlan.

A fenti körülményeket és szempontokat figyelembe véve, a tartós élelmiszerek hazai piacán folytatott gyorsított ágazati vizsgálat e jelentésben bemutatásra kerülő eredményei alapján a GVH az alábbi megállapításokat és javaslatokat fogalmazza meg.

1. Növekvő import, szűkülő hazai termelés, magas termelői kockázatviselés

A GVH vizsgálatának fókuszában álló konzerv- és fagyasztott élelmiszertermékek legfontosabb alapanyagai a különböző zöldségek és gyümölcsök. A legtöbb termék számára Magyarország ideális termesztési körülményeket tud biztosítani, mégis az adatszolgáltatások alapján a feldolgozóüzemek által beszerzett nyersanyagok átlagosan 10–15%-a, egyes vállalkozások esetén akár 30%-a is importból származik. Ennek egyik oka lehet, hogy ezek a termények fokozott mértékben kitéttek a szélsőséges időjárás okozta károknak, termesztésük költségigényesebb, kockázatosabb és körülményesebb is, mint például a szemes gabonáké vagy az ipari felhasználású növényeké, így kevésbé vonzó a gazdálkodók számára. Annak érdekében, hogy a hazai feldolgozóipar stabilabban tudjon támaszkodni a hazai termesztésű zöldség és gyümölcs alapanyagokra, a GVH fontosnak tartja a hazai zöldség- és gyümölcstermesztő szereplők termelési kedvének fenntartását, növelését, valamint a termésbiztonság fokozását. Ebben fontos szerepe van a kiszámítható jövedelemviszonyok biztosításának is.

A gyorsított ágazati vizsgálat során beszerzett információk alapján Magyarország kifejezetten erős a feldolgozott zöldség- és gyümölcsalapú tartós élelmiszerek exportjában, számos jelentős hazai gyártó értékesít jelentős mennyiséget külföldre például konzervkukoricából vagy zöldborsóból, ezzel hozzájárulva a nemzetgazdaság külkereskedelmi egyenlegének javításához. Ez a hazai iparág kifejezetten versenyképes európai viszonylatban is, hiszen a vizsgált feldolgozóipari vállalatok árbevételének jelentős része (esetenként 90%-a) exportból

származik, ami kedvező az ország külkereskedelmi mérlege szempontjából, és ezen termékekből a hazai piac ellátása is biztosított.

A vizsgálat során elemzett nyilatkozatok és adatok alapján ugyanakkor az is látszik, hogy számos zöldség- és gyümölcsfajta esetében a hazai termelés beszűkült, több itthon is előállítható alapanyagot (például csemegeuborka, cékla, paprika, málna, szeder) a hazai feldolgozók nem tudnak beszerezni hazai forrásból megfelelő mennyiségben, másrészt az olyan, viszonylag szélesebb körben termesztett zöldségek, mint a zöldborsó és a csemegekukorica termőterülete is évről évre szűkül. Ennek legfőbb oka a feltártak alapján az lehet, hogy a termelők a vetésszerkezetről a termesztett növények jövedelmezőségét összehasonlítva döntenek. Ha egy adott évben nagy mértékben elmarad a termés hozam és ezen keresztül a jövedelem a várakozásoktól, a következő évben más kultúrára váltanak a gazdák, és alapvetően az a tendencia rajzolódik ki, hogy egyre inkább olyan növények termesztése felé fordulnak a hazai termelők, melyek termelése biztosabb, kiszámíthatóbb jövedelemmel kecsegtet, és alacsonyabb költségráfordítást igényel. A zöldség- és gyümölcsstermesztésben nagy a kockázat az időjárás kiszámíthatatlansága miatt, így általában véve kevésbé lehet vonzó a gazdák számára ez a terület.

Ezen körülmények nagyrészt adottságként jelentkeznek, ugyanakkor a vizsgálat azonosított néhány beavatkozási pontot, melyek révén valamelyest vonzóbbá lehetne tenni a hazai termelők számára a zöldségek és gyümölcsök termesztését, megkönnyíteni az abban rejlő kockázatok csökkentésére alkalmas intézkedések, beruházások megvalósítását.

Az egyik legnagyobb kockázatot az aszály jelenti a termelők számára Magyarországon. Azon piaci szereplők, akik képesek voltak megfelelő öntözőrendszereket létesíteni és működtetni, tompítani tudták a szélsőséges szárazságból fakadó termés károkat. A növények megfelelő vízellátását biztosító létesítmények telepítése és fenntartása beruházásigényes és számos engedélyhez kötött folyamattal jár – a GVH által feltártak alapján. Mindezek következtében hazánk termőterületeinek eddig csupán elenyésző részén került telepítésre öntözőrendszer. **A GVH egyrészt javasolja a korszerű és fenntartható öntözőrendszerek telepítésének intenzívebb ösztönzését és támogatását, a meglévő támogatási programok kiterjesztését és könnyebben hozzáférhetővé tételét; másrészt az ilyen rendszerek telepítéséhez kapcsolódó hatósági eljárások, engedélyezési és bejelentési folyamatok egyszerűsítését és gyorsítását. Előremutató pályázati támogatásnak ígérkezik az Agrárminisztérium Vidékfejlesztési Programja keretében meghirdetett és a KAP Stratégiai Terv által előnyben részesített öntözésfejlesztési program, amely révén öntözési közösségek együttműködése és új öntözési beruházások előkészítése részesülhet pályázati támogatásban, ezáltal elősegítve a stabilabb termés hozamot. Emellett érdemes lehet más támogatási eszközökkel is elősegíteni ezen ágazat hazai fejlődését, e növények termesztésének vonzóvá tételét.**

A GVH a vizsgálat során számos piaci szereplő szerződését vizsgálta át, köztük a feldolgozók és a termelők között létrejött szerződéseket is. Ezen szerződések egyik általános eleme annak szabályozása, hogy ki viseli az alacsony termés hozamból, termés kiesésből fakadó károkat, ha ennek következtében a termelő nem képes a megállapodásokban rögzített terménymennyiségeket leszállítani, és emiatt feldolgozó sem tudja teljesíteni vállalt

kötelezettségeit vásárlói felé. Az ilyen helyzetekre vonatkozó feltételeket mindig az érintett felek egyedi megállapodása szabályozza, valamint a mezőgazdasági termékek értékesítésére és felvásárlására számos ágazati szabály is vonatkozik – mindezek értékelése nem tartozik a GVH hatáskörébe. Mindazonáltal úgy látja a nemzeti versenyhatóság az általa begyűjtött adatok és szerződések fényében, hogy éppen azért, mert a zöldség- és gyümölcsstermesztés az időjárásnak nagy mértékben kitett tevékenység, számos olyan gyakorlati helyzet alakulhat ki, melyek következtében a termelői szint viseli az azokból fakadó kockázatok nagy részét vagy egészét. Az ágazat ezen adottsága így kifejezetten abba az irányba terelheti a gazdákat, hogy kerüljék ezt az ágazatot. Végző soron ez is hozzájárulhat ahhoz, hogy csökken a hazai előállítású zöldség és gyümölcs alapanyagbázis.

2. Megújuló energia használata, hatékonyságnövelés, képzések

A piaci szereplők nyilatkozatai alapján egyöntetűen az a kép rajzolódik ki, hogy az energiaárak növekedése jelentős szerepet játszott a késztermékekárak növekedésében. Ezért **minden olyan intézkedés, amely támogatja a piaci szereplők energiahatékonyságot növelő beruházásait, az ehhez kapcsolódó pályázatok elérhetőségét, az adminisztráció egyszerűsítését, támogatja az ágazat versenyképességét hosszabb távon. Ezek közé sorolható Magyarország 2023–2027 közötti időszakra vonatkozó KAP stratégiai terve, amely olyan támogatásra érdemes stratégiai területeket foglal magában, mint a fenntartható energia alkalmazásának növelése, az energiafelhasználás hatékonyságának üzemi és technológiai szintű fejlesztése, vagy az energiafüggőség csökkentése.**

A munkaerőhiány két oldalról jelent problémát a GVH által megkérdezett piaci szereplők körében, és ez a vertikum termelői és feldolgozói szintjét is érinti. Egyrészt, az agrárdigitalizáció fejlődésével naprakész tudással rendelkező, jól képzett és magas számban rendelkezésre álló szakemberállományra lenne szükség a korszerű termeléshez és feldolgozáshoz, így nagy szerepe van az iparági fejlődési irányok lekövetésének a hazai szakképzésben. Erre jó példa a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Precíziós Gazdálkodási és Agrárdigitalizációs tanszékének közelmúltbeli létrehozása. A jelenleg elérhető ilyen irányú képzések tananyagainak aktualizálására, a képzési keretszámok bővítésére, az abban résztvevők számának növelésére tehát piaci igény mutatkozik, amelyre a képzést nyújtó intézményeknek érdemes reagálniuk.

Másik oldalról viszont az alacsonyabb képzettségű munkaerő sem áll megfelelő mértékben rendelkezésre, a zöldség- és gyümölcsstermesztésben pedig számos olyan munkafolyamat van, ami kétkezi munkát igényel, ezért nem feltétlenül gépesíthető.

A GVH a fentiekhez kapcsolódóan két dolgot javasol. Egyrészt, az **iparági szereplők igényeinek becsatornázásával, erre vonatkozó konzultációkkal jobban testre szabható volna a hazai agrárszakképzés, ami képes volna garantálni a szaktudás rendelkezésre állását.** Másrészt, mivel az alacsonyabb hozzáadottértéket képviselő kézi munkaerő hiánya hosszabb ideje fennálló problémának tűnik a szektorban, emiatt **célszerű volna minden olyan automatizálást célzó fejlesztés további és nagyobb mértékű ösztönzése, támogatása, melynek révén a kieső élőmunka pótolható volna a termelékenység egyidejű növelésével.**

A fenti két megállapítással, javaslattal kapcsolatosan a GVH szakmai konzultációt kezdeményez az Agrárminisztériumnál, hogy részletesebben be tudja mutatni a gyorsított ágazati vizsgálat nyomán beszerzett információkat, adatokat.

3. Termelői összefogás további ösztönzése

A GVH benyomása a vizsgálat során feldolgozott adatok alapján az, hogy a hazánkban működő, a tagok termelő és értékesítő tevékenységeit összefogó és koordináló szervezetek működése általánosságban kifejezetten sikeresnek tűnik. Az ilyen típusú együttműködések minél szélesebb körben történő kihasználása ezért előnyös volna a hazai termelői szinten.

A fentieknek megfelelően a hazai zöldség és gyümölcs nyersanyagbázis több termék esetében is szűkülőben van, a felvásárló cégek versenyeznek az alapanyagért, és ebben a folyamatban a termelői és értékesítő szervezetek szerepe fontos láncszem. E vállalkozások eredményesen tudják a különböző profilú és méretű tagok érdekeit képviselni, a közösen kínált szélesebb és változatosabb kínálatban rejlő előnyöket kiaknázni. A tagi tevékenységek tömörítésével megbízható partnerként tudnak tárgyalni ezen szervezetek a feldolgozói szint szereplőivel.

Számos ilyen típusú szervezet kezdett az utóbbi években közös logisztikai és egyéb infrastrukturális fejlesztésekbe, mely minden tag számára előnyöket hordoz. A rendelkezésre álló információk alapján a szervezetek a tagok adatszolgáltatásai mentén pontosan képesek tervezni a mennyiségeket az egyes termék kategóriákban, ehhez tudják igazítani a közös beruházási igényeket és a partnerekkel kötött megállapodások tartalmát. A GVH ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a termelősövetkezetek működésük során legyenek figyelemmel a vonatkozó versenyszabályok betartására, a bekért adatok és információk tagok közötti áramlása a szükségesnél nagyobb szintet ne érjen el, az együttműködésből származó hatékonysági előnyök haladják meg a verseny mérséklődéséből adódó esetleges hátrányokat, valamint végső soron a fogyasztók is profitáljanak az együttműködésből származó előnyökből. A működés konkrét kereteinek kialakítása szempontjából az Európai Bizottság horizontális iránymutatásában foglaltak kiemelt jelentőséggel bírnak.¹

4. Eltérő jövedelmezőség a különféle vizsgált termékek esetében, néhol jelentős árréssel

A GVH a gyorsított ágazati vizsgálat során áttekintette a konzerv- és fagyasztott zöldségek és gyümölcsök értékláncát elsősorban 12 konkrét termékre (csemegeuborka, morzsolt csemegekukorica, csicsereborsó, chilis bab konzervek, meggybefőtt, gyorsfagyasztott zöldborsó, morzsolt csemegekukorica, mexikói zöldségkeverék, gyalult tök, hasábburgonya és gyümölcskeverék, illetve sűrített paradicsom) fókuszálva. Ennek során látható vált, hogy az egyes termékek árazása eltérő trendeket követett. Az ellátási lánc minden szintjén (termelők, feldolgozók, kiskereskedők) található példa olyan termékre, amelynek árrése, nyereségtartalma növekedett, és olyanra is, amelynél ez csökkent 2022-ben. A piaci szereplők között ugyanakkor eltérések tapasztalhatók, a feldolgozók és a kiskereskedők pedig a vizsgáltaknál lényegesen több árucikkal

¹ Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról (2011/C 11/09)

foglalkoznak, így ezek alapján összességében nem lehet következtetéseket levonni a piaci szereplők jövedelmi pozíciójára és annak változására vonatkozóan.

Kiskereskedelmi szinten látható, hogy a vizsgált tartós termékek esetén a vállalkozások bruttó árrése jellemzően a fogyasztói ár nagyobb részét tette ki, mint amit a GVH a tejtermékek esetén tapasztalt, tehát e termékeken a kiskereskedők jellemzően magasabb nyereséget tudnak realizálni, bár ennek oka részben az eltérő forgási sebesség és a hosszabb tárolási, minőségmegőrzési idő. A vizsgált termékkörön belül 25–35% között mozog a kiskereskedők bruttó árrése 2022-ben, ami jelentősnek tekinthető. A vizsgált termékek érdemi áremelkedése hozzájárulhatott a kiskereskedelmi forgalomban tapasztalt jelentős volumencsökkenéshez.

5. Fenntartható csomagolás ösztönzése

A GVH a hazai értéklánc feldolgozói szintjén elhelyezkedő piaci szereplők számára javasolja a csomagolások minél nagyobb arányú visszagyűjtését és visszaforgatását. Az üveg és a fémdoboz is újrahasználatos, illetve újrahasznosítható, ennek kihasználásával pedig csökkenthető a konzervgyárak csomagolóanyagoktól való függősége, illetve a csomagolóanyagok esetén tapasztalt jelentős áremelkedések is könnyebben kezelhetővé válnak. Ezen megoldások sokszor a csomagolóanyaggyártókkal és a kiskereskedőkkel való együttműködést követelik meg, amelyet azonban a jelentős kiterjesztett gyártói felelősségi díjak is ösztönözhetnek.

A gyorsított ágazati vizsgálat során elvégzett költségelemzések és számos piaci szereplő (feldolgozó) nyilatkozata alapján megállapítható, hogy a csomagolóanyagok a konzervgyárak költségeinek jelentős részét teszik ki, áruk pedig érdemben nőtt az elmúlt időszakban. Erre tekintettel, illetve fenntarthatósági szempontból is kedvező lenne, ha a konzervek csomagolása a jelenleginél nagyobb arányban visszagyűjtésre kerülne. Ez a kezdeményezés ráadásul csökkentené a hulladéklerakóba kerülő üveg- és fémhulladék mennyiségét is. Az üveghulladék jelenleg házhoz menő szelektív hulladékgyűjtési rendszerben történő begyűjtése nem megoldott hazánk minden településén (köztük Budapesten sem).

6. Folyamatos versenyhivatali fellépések

A fokozottabb verseny és a csökkenő árak érdekében a nemzeti versenyhatóság a továbbiakban is kiemelt figyelemmel tekint a kiskereskedelmi szektorra és a teljes élelmiszeripari vertikumra.

Több vizsgált termékénél is látható, hogy a kiskereskedelmi bruttó árrés százalékban és forintban is növekedett 2022-ben, a növekedés ráadásul sok esetben meghaladta a kiskereskedelmi költségek emelkedését, így a kiskereskedők által a terméken realizált átlagos nyereség a 2019-es, 2020-as és 2021-es szinthez képest megemelkedett 2022-re. Ugyanakkor az adott termék jelentős áremelkedését elsősorban nem ez okozta, hiszen a kiskereskedelmi szereplők nyeresége a bruttó fogyasztói ár kisebb részét tette csak ki. Hasonló mondható el a bruttó árrésbe épített adókról is. Szintén nem a bruttó árrésbe épített adók okozták a vizsgált termékek esetében a fogyasztói árak nagyon jelentős emelkedését. Ezzel együtt megállapítható, hogy a vizsgált tartós termékek esetén a kiskereskedők árrése jellemzően nagyobb volt, mint pl. a tejtermékek esetén.

A kiskereskedelmi verseny ösztönzése ugyanakkor kiemelkedően fontos, hiszen ez kedvezően hathat a teljes ellátási láncra. A kiskereskedők ugyanis a beszerzési tárgyalásaikon keresztül befolyásolni tudják az ellátási lánc alacsonyabb szintjeit is. A növekvő verseny ráadásul növeli a vállalati hatékonyságot, és segít visszafogni a magasabb árakat. A GVH célja, hogy ezen előnyöket minél nagyobb részben a magyar fogyasztók is érezzék, ezért a jövőben is kiemelt figyelmet szentel a kiskereskedelmi szektorra és a fogyasztói árak elemzésére.

A fokozott versenyhatósági figyelem indokoltságát tovább erősíti, hogy a vizsgált időszakban tapasztalt jelentős mértékű árcsökkentésekből – számos más egyéb külső tényező mellett – az a következtetés is levonható, hogy a GVH célzott vizsgálata, hatósági eljárásai hozzájárulhattak az inflációs nyomás mérséklődéséhez, a fogyasztói árak csökkenéséhez.

Fogalomtár

Bruttó árrés: Az árucikk kiskereskedelmi ára és beszerzési költsége közötti különbséget fejezi ki. A bruttó árrés fedezi a kiskereskedő nem beszerzéshez kapcsolódó összes működési költségét (bérköltség, bérleti díjak, marketingköltség, hitelkamatok stb.). A beszerzési és működési költségein felül megmaradó összeg pedig a bruttó árrés profittartalmát tükrözi.²

Haszonkulcs: A bruttó árrés kiskereskedelmi árhoz viszonyított százalékos értékét kiskereskedelmi haszonkulcsnak is nevezzük.³

N: Vállalati adatszolgáltatásokban résztvevő vállalatok száma.

Őstermelő: A családi gazdaságokról szóló 2020. évi CXXIII. törvény (Csgtv.) 3. §. (2) szerint „mezőgazdasági őstermelő az a magánszemély, aki a 16. életévét betöltötte, a mezőgazdasági őstermelői nyilvántartásban szerepel, és saját gazdaságában őstermelői tevékenységet folytat.” A Csgtv. 2. § (g) pontja szerint őstermelői tevékenység „az őstermelői nyilvántartásba felvett mező-, erdőgazdasági tevékenység, valamint kiegészítő őstermelői tevékenység.”

Pasztörizálás: Olyan hőkezelési eljárás, aminek során az élelmiszert 60–90°C közötti (de mindenképpen 100°C alatti) hőmérsékletre rövid idő alatt felhevítik, majd gyorsan visszahűtik annak érdekében, hogy az élelmiszerben lévő baktériumok nagy mennyiségét elpusztítsák.

² Agárdi Irma (2017): Kereskedelmi marketing és menedzsment. Budapest, Akadémiai Kiadó.

³ Agárdi Irma (2017): Kereskedelmi marketing és menedzsment. Budapest, Akadémiai Kiadó.

I. Az ágazati vizsgálat indítására okot adó körülmények, a vizsgálat célja

A különböző élelmiszerek árai 2022-ben jelentős mértékben emelkedtek mind Magyarországon, mind az Európai Unió más tagállamaiban. Hazánkban a tartós élelmiszerek, azon belül is a konzerv-, illetve fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékek fogyasztói árainak növekedése az általános inflációnál nagyobb mértékű volt. Tekintettel arra, hogy a zöldségek és gyümölcsök kimondottan egészséges élelmiszerek, amelyekből azonban a hazai lakosság fogyasztása elmarad a nemzetközi ajánlásoktól, e jelentős áremelkedés további kedvezőtlen népegészségügyi folyamatokat indíthat el.

Ha egy szektorban jelentős mértékű, hirtelen árváltozások következnek be, annak számos oka lehet. Leggyakrabban ez valamilyen külső sokkra vezethető vissza. Ilyen sokk érheti a keresletet (pl. állami támogatások miatt megugró kereslet) és/vagy a kínálatot (pl. diszrupció az ellátási láncban, alacsony termés, *vis maior* helyzetek) is. A jelentős mértékű áremelkedéseket ugyanakkor a piaci szereplők tisztességtelen piaci magatartása és ezáltal a piaci verseny tisztaságának torzulása is okozhatja. A versenyhatóságok célja világszerte az ilyen magatartások megakadályozása és felszámolása.

Jelen gyorsított ágazati vizsgálat célja annak feltárása, hogy a konzerv-, illetve fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékek árainak emelkedéséhez mennyiben járulhatott hozzá az ellátási lánc egyes szintjein jelen lévő piaci szereplők magatartása, azonosítható-e versenykorlátozó gyakorlat ezzel összefüggésben, valamint melyek azok az egyéb körülmények, intézkedések, amelyek kihathattak a piaci viszonyokra és versenytorzulást okozhattak.

Amennyiben a GVH olyan körülményt észlel az ágazati vizsgálata során, amely arra mutat, hogy a konzerv-, illetve fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékek árainak emelkedését valamilyen tisztességtelen, versenykorlátozó piaci magatartás okozza/okozta, úgy törvényi hatáskörében megteszi az ennek orvoslásához szükséges lépéseket. Amennyiben a feltártak alapján olyan jelenségeket vagy piaci anomáliákat azonosít a hatóság, amelyek a vizsgált termékek drágulásának okai lehetnek vagy azokhoz hozzájárulhattak, ám azok kezelése a GVH hatáskörén túlmutat, úgy azokat kiemeli az ágazati vizsgálatot lezáró jelentésében, és javaslatokat fogalmaz meg azokhoz kapcsolódóan.

Versenyjogi szempontból az élelmiszeripar nagyon tág és heterogén szektor, azon belül számos érintett piac azonosítható. Minden versenypolitikai elemzés keretét az érintett piac határozza meg, lényegében ez a verseny arénája. Az egyes piaci problémák – jelen esetben a jelentős mértékű drágulás – okait csak úgy érthetjük meg, ha egy adott terméktípust és annak termelési láncát mélyebben megvizsgáljuk. Valószínűsíthető, hogy például a tartós élelmiszerek árai eltérő okokból változtak, mint a tej és tejtermékek árai. Az élelmiszeripari termékek drágulását ezért nem egy általános versenyszempontú ágazati elemzésben, hanem szűkebb termékpiacokra összpontosító vizsgálatokban célszerű áttekinteni.

A fentieknek megfelelően, a GVH által észlelt piaci folyamatok és fogyasztói jelzések mentén került sor elsőként a hazai tej és tejtermékek piacának vizsgálatára 2023 januárjától, majd a tartós élelmiszerek (lényegében a fagyasztott és konzervzöldségek és -gyümölcsök) vizsgálatára 2023 februárjától kezdődően.

II. A gyorsított ágazati vizsgálat, mint jogintézmény; a vizsgálat módszertana, az egyes vizsgálati lépések összefoglalása

Az ágazati vizsgálatok célja, általános szabályai

A magyar jogrendben meglehetősen régi, 2001. február 1-je óta létező jogintézmény a GVH hatáskörébe utalt ágazati vizsgálat. Az eljárástípus bevezetését elrendelő törvény szerint „ez a módszer megfelelő adatokkal alapozza meg a GVH által végzett piacfigyelő munkát.”⁴ Az azóta többször módosított, jelenleg hatályos, a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tpv.) 43/D. § (1) bekezdése rögzíti, hogy a GVH, amennyiben az ármozgások vagy más piaci körülmények arra utalnak, hogy az adott ágazathoz tartozó valamely piacon a verseny torzul vagy korlátozódik, a piaci folyamatok feltárása és értékelése céljából végzéssel ágazati vizsgálatot indíthat.

A szakirodalom szerint az ágazati vizsgálat célja egy viszonylag jól körülhatárolható piacon, ágazatban felbukkanó versenyprobléma észlelése esetén annak okainak tisztázása. A vizsgálat során bizonyos közhatalmi eszközök is a GVH rendelkezésére állnak. Ágazati vizsgálat indítása esetén nem állapítható meg biztosan, hogy a verseny torzulása vagy korlátozódása adott vállalkozások magatartásának tudható-e be, valamint nem lehet konkrét jogsértő magatartást valószínűsíteni sem olyan mértékben, amely lehetővé tenné versenyfelügyeleti eljárás indítását. Ilyen esetekben is szükséges lehet azonban arra, hogy a GVH rendelkezésére álljon olyan eszköz, amely révén – az ágazatban működő vállalkozások számára kötelező adatszolgáltatások előírásával – feltérképezheti az érintett piac működését, annak szerkezetét, viszonyait.⁵

A Tpv. szerint, amennyiben az ágazati vizsgálat eredménye alapján olyan piaci zavar áll fenn, amely versenyfelügyeleti eljárás révén nem vagy nem teljeskörűen orvosolható, akkor a GVH számára három további eszköz áll rendelkezésre: (i) tájékoztatja az Országgyűlés feladatkörrel rendelkező bizottságát, illetve a feladat- és hatáskörrel rendelkező minisztert vagy hatóságot, (ii) kötelező erővel nem rendelkező nyilvános ajánlást adhat ki a piaci szereplők számára a tisztességes és hatékony verseny fenntartását és előmozdítását, az üzletfelek megfelelő tájékoztatását elősegítő legjobb gyakorlatokra, követendőként ajánlott piaci magatartásra vonatkozóan, vagy (iii) szükség esetén jogszabály megalkotását vagy módosítását kezdeményezheti az arra jogosult szervnél.

Az ágazati vizsgálat – fenti rendelkezéseknek megfelelő – jogintézményét alapul véve bővítette a GVH hatáskörét a Kormány 2021 júliusában annak érdekében, hogy a sürgős beavatkozást igénylő versenyproblémák kezelésére a hatóság hatékonyabb, gyorsabb eljárást lehetővé tevő eszközökkel rendelkezzen.

⁴ A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény módosításáról szóló 2000. évi CXXXVIII. törvény 20. § indokolása.

⁵ Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez, 445. o. (Budapest, 2014; Szerk.: dr. Juhász Miklós, Ruszthiné dr. Juhász Dorina, dr. Tóth András)

A gyorsított ágazati vizsgálat különös szabályai

A Magyar Közlöny 2021. július 8-án közzétett 130. számában jelent meg – a veszélyhelyzeti jogalkotás szabályai által megengedett módon kormányrendelet formájában – azon kormányrendelet,⁶ amely a Tpvt. fentebb ismertetett, ágazati vizsgálatra vonatkozó általános szabályaitól történő – a sürgős beavatkozás célját szolgáló – bizonyos eltérésekre adott lehetőséget a GVH részére egy új, gyorsított ágazati vizsgálatnak elnevezett jogintézmény bevezetésével.

A gyorsított ágazati vizsgálatra vonatkozó rendelkezéseket a veszélyhelyzettel összefüggő egyes szabályozási kérdésekről szóló 2021. évi CXXX. törvény⁷ 2022. június 1-jei hatállyal a Tpvt.-be emelte. A módosítás a gyorsított ágazati vizsgálat lefolytatására vonatkozó, a kormányrendeletben megállapított eljárásrenden nem változtatott, csupán néhány helyen pontosította azt a gyakorlati tapasztalatok beépítésével. Mindezekre tekintettel, a gyorsított ágazati vizsgálat szabályai a Tpvt. alapján a következők.

A gyorsított ágazati vizsgálat megindításának két feltétele van: egyrészt szükséges, hogy (i) valamely ágazat sajátosságai, egyedi jellemzőinek összessége vagy szerkezeti struktúrája alapján megalapozottan feltehető legyen, hogy az ágazathoz tartozó valamely piacon a verseny torzul vagy korlátozódik, másrészt, hogy (ii) ezen piaci problémák feltárása és kezelése érdekében sürgős beavatkozás legyen indokolt.⁸ Látható tehát, hogy – a Tpvt. 43/D. § (1) szerinti ágazati vizsgálat feltételeihez képest – további feltételként jelenik meg a sürgős beavatkozás indokoltsága.

A Tpvt. ágazati vizsgálatra vonatkozó általános szabályait főszabályként alkalmazni kell a gyorsított ágazati vizsgálat során is, azonban a jogintézmény sürgősségi alkalmazási célja következtében fontos eltérésekkel, illetve kiegészítésekkel. A vizsgálati jelentés tervezetének egy hónap alatt kell elkészülnie, amely határidő két alkalommal, mindössze egy-egy hónappal hosszabbítható meg. A jogalkotó fontos eszközzel bővítette a GVH lehetőségeit és növelte hatékonyságát azzal, hogy a gyorsított ágazati vizsgálat szabályai – ellentétben a „normál” ágazati vizsgálat szabályaival – előzetes bírói engedély birtokában lehetővé teszik helyszíni kutatás lefolytatását a hatóság részéről, amennyiben a GVH kérelmében valószínűsíti, hogy a gyorsított ágazati vizsgálat céljával és tárgykörével kapcsolatos bizonyítási eszköz az indítvány szerinti helyen észszerű megalapozottsággal fellelhető. Ezen kérelemről a Fővárosi Törvényszéknek 72 órán belül döntenie kell a Tpvt. alapján. Az eljárás további gyorsítását szolgálja azon rendelkezés, mely szerint az ágazatban működő vállalkozásoknak mindössze nyolc napjuk van észrevételeket tenni a vizsgálat alapján elkészülő jelentéstervezetre (a „normál” ágazati vizsgálatban irányadó, legalább 30 nappal szemben).

⁶ A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény eltérő alkalmazásáról szóló 406/2021. (VII. 8.) Korm. rendelet. Hatályba lépett: 2021. július 9-én. Hatályos 2022. május 31-ig.

⁷ A veszélyhelyzettel összefüggő egyes szabályozási kérdésekről szóló 2021. évi CXXX. törvény 60-63. §

⁸ Tpvt. 43/D. § (1a) bekezdése

A vizsgálat módszertana, az egyes vizsgálati lépések összefoglalása

A GVH a jelen gyorsított ágazati vizsgálat megindításával immáron hetedik alkalommal élt a kormányrendelet, majd a Tpv. módosítás adta új lehetőségekkel, és ennek eredményeképpen 2023. február 8-án megindította a tartós élelmiszerek hazai piacát érintő gyorsított ágazati vizsgálatát a piacon zajló folyamatok feltárása és értékelése céljából. Mindez annak következménye volt, hogy a GVH-hoz érkezett piaci jelzések és információk szerint számos tartós élelmiszertermék (például különböző konzervek) árai a közelmúltban nagymértékben emelkedtek, valamint időszakos hiányhelyzetek alakultak ki, és a rendelkezésére álló információk alapján ez a jelenség Magyarország egész területét érintően megfigyelhető volt.

A vizsgálatot megindító végzés hirdetményi úton került közlésre a GVH honlapján, valamint a GVH székhelyén kifüggesztve, 2023. február 8-án 7 óra 30 perckor. A vizsgálok ezt követően rövid időn belül több, összehangolt helyszíni kutatást folytattak le Magyarország különböző területein, amelynek keretében konzerv-, illetve fagyasztott zöldségtermékeket előállító vállalkozásoknál és élelmiszer-kiskereskedő láncoknál végeztek eljárási cselekményeket. A helyszíni kutatások során az ágazatban működő érintett vállalkozásoknak kétféle módon kellett adatot szolgáltatniuk:

- egyrészt információt adtak a vizsgálok kérdéseire az érintett piac szerkezetét, szereplőit, értékláncát és az árak alakulását érintően;
- másrészt különböző dokumentumokat, illetve számszerű adatokat bocsátottak rendelkezésre meghatározott termékek értékesítési árbevételéről és volumenéről, valamint a partnerekhez rendelt forgalmi adatokról.

A helyszíni kutatásokkal párhuzamosan – egy szélesebb körű adathalmaz begyűjtése érdekében – további piaci szereplőket kötelezett hasonló tartalmú adatszolgáltatásra a GVH, több mint 120 adatkérő végzést kiadva.

A helyszíni kutatásokat és az adatkéréseket megelőzően a vizsgálok a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatbázisa és egyéb, nyilvánosan elérhető nyilvántartások, valamint a már rendelkezésére álló egyéb információk, így többek között az AKI-val való egyeztetés alapján választották ki a legrelevánsabb konzerv-, illetve fagyasztott zöldség és gyümölcsstermék típusokat, és azokhoz kapcsolódóan gyűjtöttek részletes adatokat a piaci szereplőktől. Az értéklánc egyes szintjein működő vállalkozások esetében az adatgyűjtés középpontjában a következők álltak:

- (i) a zöldség és gyümölcsstermesztők, szövetkezetek és integrátorok esetében a GVH elsősorban arra volt kíváncsi, milyen és mekkora költségek merülnek fel a növények termesztése során, illetve hogyan alakult az általuk értékesített termékek átlagára, volumene;
- (ii) a konzerv-, illetve fagyasztott zöldség- és gyümölcsstermékeket előállító feldolgozók esetében a nyersanyagok feldolgozása során felmerülő költségek, illetve az általuk beszerzett és értékesített termékek átlagára, volumene volt a fókuszban;
- (iii) a kereskedők szintjén a beszerzési és a továbbértékesítési árszintek, valamint az árrés elemzésén volt a hangsúly.

III. A gyorsított ágazati vizsgálat tárgyát képező termékkör

A konzerv- és fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékek kategorizálása

A konzerv- és fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékek (a továbbiakban: vizsgált termékkör) kategorizálása az értéklánc különböző szintjein elhelyezkedő piaci szereplők között kisebb eltéréseket mutat. Míg a feldolgozók és a kiskereskedők szintjén alapvetően hasonló csoportosítással találkozunk, a kategorizálás meglehetősen eltér a termelők esetében, mely elsődlegesen az értéklánc sajátosságaira vezethető vissza.

Feldolgozók és kiskereskedők által alkalmazott kategorizálás

A feldolgozók és kiskereskedők szintjén megkülönböztethetők egykomponensű (mono), illetve többkomponensű (mix) termékek, attól függően, hogy az adott termék egy vagy több alapanyagból tevődik-e össze. Így tehát egykomponensű terméknek minősül például a zöldborsókonzerv, míg többkomponensűnek a fagyasztott zöldségmix.

Külön alkategóriát képeznek az olyan termékek, amelyek a zöldségek és gyümölcsök mellett egyéb összetevőket is tartalmaznak, például fűszereket vagy étolajat. Ilyen terméknek minősül a hasábburgonya a fagyasztott termékekénél, illetve a különféle savanyúságok és a befőttek a konzervek esetén.

További kategóriaként szolgál a csomagolóanyag szerinti felosztás. Ennek alapján a tasakos, illetőleg papírdobozos kiszerelésű termékek a legjellemzőbbek a fagyasztott termékkör kapcsán, a konzervtermékek esetén pedig az üveg, fém, alusil (alumínium) csomagolóanyag a meghatározó.

Az érintett termékkör a fentiekén kívül csoportosítható a tartósítás módja szerint is. Ennek alapján a konzervtermékeken belül megkülönböztethetők a hőkezeléssel, vízelvonással, valamint savanyítás útján tartósított termékek. A hőkezelésen belül megkülönböztethetők továbbá a pasztörizálással és a sterilizálással feldolgozott termékek, a vízelvonáson belül pedig az aszalás, szárítás és a liofilizálás (fagyasztva szárítás) útján feldolgozott termékek. A fagyasztott termékek esetén a tartósítás gyorsfagyasztással történik.

Ismert még a felhasználás módja szerinti csoportosítás. Eszerint különbség tehető hazai, illetőleg export célra szánt termékek, valamint kiskereskedelmi vagy ipari felhasználásra szánt termékek között.

Termelők által alkalmazott kategorizálás

A termelők a vizsgált termékkör kapcsán elsődlegesen a termelési technológia, a gépesíthetőség, a felhasználás módja, illetve az eltarthatósági tényezők figyelembevételével tesznek különbségeket az egyes termékek között.

A termelési technológia szerint különbség tehető konvencionális vagy bio- és ökotermékek között. Konvencionális termelés alatt alapvetően gépesített, tömeggyártásra tervezett termelési folyamat értendő, mely nagy mennyiségű nyersanyag- és energiafelhasználáson (pl. műtrágya, növényvédő szerek) alapul. A gépesítés kapcsán azonban szükséges megjegyezni, hogy nem minden zöldség és gyümölcs termelése esetén alkalmazható. Általánosságban gépesíthető az a

nyersanyag (zöldség és gyümölcs), ami nem gyorsan romlandó, kibírja az ütődést, nem igényel nagyobb körültekintést a szedése. Gépesíthető például a zöldborsó szedése, míg a koktélpáradicsomé nem. A kordonos uborkatermesztés szintén jelentős kézimunkaerőt igényel a zöldségkertészetben belül.

A konvencionális termelési technológiával szemben biogazdálkodás alatt vegyszermentes és a környezeti fenntarthatóságot (elsősorban a biodiverzitást, illetőleg a talaj- és vízminőséget) középpontba helyező termelési folyamatokat értünk. A termelési technológia a gépesíthetőséget is alapjaiban befolyásolja. Különbség tehető a jelentős kézimunkát igénylő (és elsődlegesen a bio- vagy ökológizációra jellemző) és ennek révén előállított termékek között, illetőleg alapvetően nagyban gépesíthető (és ebből adódóan a konvencionális vagy hagyományos előállítás által preferált) termelési folyamatok révén előállított termékek között.

A felhasználás módja alapján friss piaci fogyasztásra szánt és ipari felhasználásra előállított zöldségek és gyümölcsök között tehető különbség. Az eltarthatóságot figyelembe véve pedig tárolható (kevésbé romlandó), illetőleg alapvetően nem tárolható (gyorsan romlandó) termékek különböztethetők meg.

A konzerv- és fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékek helyettesítő termékei

A megkérdezett vállalkozások túlnyomó többsége szerint léteznek helyettesíthetői a konzerv- és fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékeknek. Az adatszolgáltatások alapján a vizsgált termékek elsődleges helyettesítő termékei a friss zöldségek és gyümölcsök. Ezekben belül azonban külön figyelembe kell venni az adott termékek szezonálisitását és elérhetőségét, ami alapvetően befolyásolja a helyettesíthetőség mértékét, szezonon kívül a friss zöldségek és gyümölcsök által kifejtett verseny nyomás lényegesen alacsonyabb lehet.

Szintén helyettesíti az érintett termékkört a konzerv- és fagyasztott termékek egymással való felcserélhetősége. Azaz, egy adott konzervterméket helyettesíthet a fagyasztott alternatívája, míg az adott fagyasztott terméket szintén helyettesítheti a konzerv megfelelője – amennyiben mindkét esetben létezik ilyen.

Helyettesítő terméknek minősülnek továbbá azokkal az eljárással előállított vagy feldolgozott termékek, amelyek nem sorolhatók a fagyasztott, illetőleg konzervtermékek szűkebb kategóriájába. Ilyen eljárásnak tekinthetők a hőkezeléssel, savanyítással és a vízelvonással tartósított termékek (szárítmányok, aszalványok, sűrítvények), valamint a cukrozással tartósított gyümölcsök és a sózással tartósított zöldségek, zöldségmixek.

IV. Az értéklánc bemutatása

A konzerv és fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékek értékláncának bemutatása a piaci szereplők által adott információkon, illetve a GVH által gyűjtött egyéb adatokon alapul. Az értéklánc kiindulópontján a termelők állnak, végpontján pedig a fogyasztók. A két szereplő között jellemzően az integrátorok, a feldolgozók és a kereskedők, disztribútorok helyezkednek el (1. táblázat).

1. táblázat. A konzerv- és fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékek értékláncának bemutatása

termelők, szövetkezetek	megtermeli az igényelt mezőgazdasági terméket
integrátor	a termelő alapvető anyagigényét biztosítja, szervezi az értékesítést
feldolgozó (gyártó, előállító)	az integrátor vagy a termelő által beszállított nyersanyagot feldolgozza, csomagolja, a kereskedelem részére előkészíti
kereskedő (nagykereskedő, kiskereskedő, export disztribútor, import disztribútor)	a feldolgozó által előállított készterméket üzleteiben a fogyasztó számára elérhetővé teszi, értékesíti
fogyasztó	végfelhasználóként a megvásárolt terméket elfogyasztja

Forrás: adatszolgáltatások alapján saját szerkesztés

Az értékláncot tekintve elmondható, hogy nem minden esetben jelenik meg mindegyik piaci szereplő. Előfordulhat, hogy bizonyos termékek esetén a termelő közvetlenül a feldolgozónak értékesít, míg más esetekben a feldolgozónak történő értékesítés integrátor vagy más szervezet/szövetkezet közbeiktatásával történik. Lehetséges továbbá az is, hogy egy adott funkció az értékláncon belül nem oszlik meg több piaci szereplő között, hanem egy vállalkozás kezében egyesül. Így például a termelő és a feldolgozó akár lehet ugyanaz a piaci szereplő, nem feltétlenül kell elkülönülniük. Ez jellemzően kis volumenben gyártott kézműves termékek esetén működőképes modell.

Lényegi jellemző továbbá, hogy az értékláncon belül általában azok a piaci szereplők állnak egymással közvetlen kapcsolatban, akik közvetlenül egymás alatt, illetve felett helyezkednek el. Ebből adódóan a fogyasztók általában csak a kiskereskedelmi láncokkal állnak közvetlen kapcsolatban, hiszen onnan tudják beszerezni a termékeket, míg a feldolgozókkal, az integrátorokkal és a termelőkkel jellemzően nincsen közvetlen kapcsolatuk. Ez igaz az értéklánc többi szereplőjére is. Például egy termelő jellemzően nem áll közvetlen kapcsolatban a fogyasztókkal (ez alól ugyanakkor kivételt képezhetnek például a termelői piacok vagy más közvetlen értékesítési formák), de még az adott nagykereskedővel és kiskereskedővel sem feltétlenül.

V. Zöldségek és gyümölcsök termesztése: termelők, szövetkezetek és integrátorok

A hazai zöldség-gyümölcs termelők rövid bemutatása

A termelői szintet tipikusan őstermelők, egyéni vállalkozók vagy nagyobb tőkeerővel rendelkező gazdasági társaságok alkotják. A jelen gyorsított ágazati vizsgálat során a GVH több mint egy tucat, nyilvánosan elérhető információk alapján jelentős piaci szereplőnek tekinthető zöldség-gyümölcs termelő vállalkozást, szövetkezetet keresett meg.

A zöldséget és gyümölcsöt termelő vállalkozások tevékenységi körei a megkeresett vállalkozások válasza alapján elsősorban ipari célú alapanyagok termelését foglalják magukban, vagyis gyümölcstermelők esetén szezonális gyümölcsök (meggy, cseresznye, kajszibarack, őszibarack, nektarin, szilva) előállításával, míg a zöldségtermelők szántóföldi növénytermesztéssel (búza, takarmánykukorica, árpa, napraforgó, lucerna stb.) és zöldségnövények (zöldborsó, zöldbab, csemegekukorica, paradicsom) termelésével foglalkoznak. Főtevékenységét a vállalkozások többsége mezőgazdasági szolgáltatással (talajmunka, növényápolás, betakarítás) és inputanyag-kereskedelemmel egészíti ki.

A zöldség-gyümölcs termés betakarítása géppel vagy alkalmi munkások segítségével történik, a leszedett termékek válogatást, osztályozást és esetlegesen csomagolást követően a feldolgozóknak kerülnek átadásra.

A zöldség-gyümölcs termelő vállalkozások által felhasznált alapanyagok, inputok a beérkezett adatszolgáltatások alapján többnyire a következő főbb kategóriákba sorolhatók: műtrágya, növényvédőszer, vetőmag, szaporítóanyag, energia (főként elektromos áram) és üzemanyag. A felsorolt inputok közül kiemelkedő jelentőségű és súlyú a vetőmag. Ennek beszerzése hazai és külföldi szállítóktól egyaránt történhet. A további inputok többségét a beszerzett adatok alapján jellemzően hazai nagykereskedőktől szerzik be a termelők.

Az ipari célú zöldség-gyümölcs termesztéssel foglalkozó vállalkozások vevőkörét jellemzően a tartósítóipari vállalkozások képezik, amelyek felvásárolják a megtermelt alapanyagokat késztermék előállítására céljából. A gyorsított ágazati vizsgálat során megkeresett termelők leginkább hazai konzervgyárak és hűtőházak számára termelnek, de megtalálható az exportértékesítés is. Kevésbé jellemző ugyanakkor, hogy a zöldség-gyümölcs termesztéssel foglalkozó vállalkozások kizárólag exportra termelnének alapanyagot, azonban ilyen piaci szereplők is találhatók a hazai gazdaságok között. A feldolgozókkal kötött termeltetési szerződéseken keresztül általános gyakorlatnak mondható a volumen, az árak és a minőségi feltételek meghatározása a termelők számára.

A gyorsított ágazati vizsgálat során megkeresett termelők jelentős része úgy nyilatkozott, hogy az elmúlt időszakban a zöldségek és gyümölcsök mennyiségét illetően jelentős hiányt tapasztaltak. Ennek alapvető oka a megkeresett termelők szerint az aszályos és jégesős időjárási viszonyokra vezethető vissza, ami miatt kevés és gyenge minőségű termést tudtak csak betakarítani.

A hőhullámok miatt a termékek leégtek vagy túlértek, továbbá a jégkár tovább rontotta a termés minőségét, emiatt jelentős mennyiségű termés vált feldolgozásra alkalmatlanná. Fokozott a veszély a zöldség- és gyümölcsültetvényeknél, mivel a legtöbb termés (főként a csemegekukorica és a zöldborsó) csak öntözhető viszonyok között termesztendő biztonságosan, viszont jelentős területeken öntözetlen viszonyok között folyik a termelés, így a gazdaságok sokszor kénytelenek áttérni más, kisebb kockázatú termény előállítására. Ebből adódóan csökken a termelési kedv és a rendkívüli nagy termelési kockázatnak köszönhetően nő a termény felvásárlási ára is.

A jelen gyorsított ágazati vizsgálat során megkeresett vállalkozások többsége úgy nyilatkozott, hogy a hazai művelt területek csekély százaléka öntözött, ami tovább fokozhatja a drágulást és a termelők tömeges tönkremenetelét, így ennek megakadályozása érdekében rendkívül fontos döntés lenne az öntözés tényleges fejlesztése.

Szövetkezetek, termelői csoportok

Magyarországon a termelői csoportok működését a termelői csoportok elismeréséről szóló 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet szabályozza. Termelői csoport a szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény (a továbbiakban: szövetkezeti törvény) szerint megalakult és a szövetkezeti törvény 22. § (1) bekezdés a) pontja szerinti tevékenységet végző szövetkezet lehet. A termelői csoport az azonos termék vagy termékcsoporthoz tartozó termelők olyan együttműködése, amelyben piaci pozícióik megerősítése érdekében, az általuk önállóan végzett mezőgazdasági vagy erdőgazdálkodási alaptevékenységükhöz illeszkedő tevékenységekre a rendeletben meghatározott szabályok betartásával vállalkozással önkéntesen társulnak.⁹

A szövetkezetek tagjaiktól évente aktualizált szerződések alapján felvásárolják a megtermelt zöldség-gyümölcs alapanyagot, majd azt a feldolgozóknak értékesítik. A felvásárlást megelőzően felméri tagjaik várható termelési volumenét, illetve ártárgyalásokat folytatnak a feldolgozókkal. A tárgyalás során megegyeznek a feldolgozókkal a szerződési feltételekben és az alapanyag aktuális átviteli árában, amely a későbbi elszámolás alapját fogja képezni termelő tagjaikkal. A szövetkezetek a betakarított zöldség-gyümölcs alapanyagokat a feldolgozó telephelyére vagy gyárába szállítják be, majd a feldolgozó értékelik a beszállított friss alapanyag mennyiségét és minőségét, és az így kapott értékelés, valamint a fennálló szerződési feltételek alapján elszámolnak egymással. A szövetkezetek a termelői tagjaikkal a feldolgozókkal kialakított év eleji szerződéses árak megfelelő összeggel és feltételrendszerrel számolnak el a feldolgozóknak beszállított alapanyagmennyiség alapján.

A megkeresett zöldség-gyümölcs termelő vállalkozások többsége úgy nyilatkozott, hogy az alapanyagok átadási árának meghatározása a feldolgozó üzemek kezében van.

A szövetkezet célja, hogy a termelői tagjai által megtermelt zöldség-gyümölcs alapanyagot a legversenyképesebb feltételek mellett értékesítse a vevői elvárások és a szortimentek alapján, azonban ez a profitorientált működés megszűnik a termelői tagok felé. A szövetkezetek szakmai segítséget, támogatást nyújtanak tagjaik számára a zöldség-gyümölcs alapanyag megszervezése, minőségi és mennyiségi kereslethez igazítása tekintetében, valamint

⁹ A termelői csoportok elismeréséről szóló 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet

összehangolják, szervezik és összefogják a tagi termelői kört a termékmennyiség közös értékesítésében rejlő előnyök kihasználása céljából.

A megkeresett szövetkezetek közül sokan a hatékony logisztikai és kereskedelmi folyamatok kialakítása érdekében új, komplex logisztikai csarnoképület kivitelezését tervezik a jövőben, ahol tovább bővítenék a hűtőkamra, a csomagolóüzem, a csomagolóanyag raktár, az áruelőkészítő és a komisszió részeket is. Az újonnan épülő logisztikai csarnokokban fontos szerepet fog kapni az automatizáció, ezzel segítve a fenntartható fejlődést és energiagazdálkodást.

Az elkövetkező időszak további lépése közé tartozik az export piac megerősítése is. A vizsgálat során beérkezett információk alapján van olyan szövetkezet, amely több zöldség-gyümölcs termelő szövetkezettel közösen egy export tevékenységre specializálódott szervezetet alapított, amelyen keresztül közös árualap felajánlással értékesítenek külföldi vevők részére. A szervezet megalakítása mögött meghúzódó cél többek között az volt, hogy a nagyobb termékajánlással jobban tudják érvényesíteni érdekeiket.

Integrátorok

A feldolgozó szinthez történő továbbértékesítés előtt bekapcsolódhat az értékláncba egy integrátori szint is. Az integrátorok általában gazdasági társaságok vagy elismert termelői csoportok, a termelői és feldolgozó szint között helyezkedhetnek el, kapcsolódási pontot képezve közöttük. Többségük betakarító kapacitással rendelkező vállalkozás, amelyek összefogják a termelőket, részükre biztosítanak bizonyos esetekben inputanyagokat (pl. vetőmag, növényvédőszer, műtrágya, mezőgazdasági gép) vagy tudástökéket a termeléshez (pl. termelési tanácsadás).

Az integrátorok követik a növénytermesztést a talaj előkészítéstől kezdve a betakarításig, növénytermesztési és agrárszaktudást nyújtva. Biztosítják a vetőmagot vagy a palántát, a növényvédőszeret és szükség esetén a betakarítógépeket is. Megveszik továbbá a betakarítás helyén a zöldséget és/vagy a gyümölcsöt a termelőtől, és beszállítják a feldolgozók számára. Tevékenységükkel jelentősen hozzájárulnak a termelés finanszírozásához, mivel a termelők részére megelőlegezik az inputanyagokat, a feldolgozóknak pedig csak a betakarítást követően kell kifizetniük a nyersanyagok ellenértékét.

Költségek és az egyes zöldségek és gyümölcsök árainak alakulása

A gyorsított ágazati vizsgálat során a zöldség- és gyümölcsstermesztés költségeinek és a zöldségek és gyümölcsök átadási árainak elemzéséhez a GVH adatszolgáltatással fordult a termelői szinten működő vállalkozásokhoz.

A beérkezett adatszolgáltatások alapján a felhasznált inputok, illetve az ipari célra termesztett zöldség- és gyümölcsárak meglehetősen heterogének. Az inputok vonatkozásában az egyes termelők főbb költségnevek szerint, míg mások részletes bontásban nyújtották be azokat. Az átadott zöldségek és gyümölcsök szintjén szintén többféle kategóriáról, illetve alkategóriáról érkeztek adatok, melyek közül a vizsgálat szempontjából azok számítottak relevánsnak,

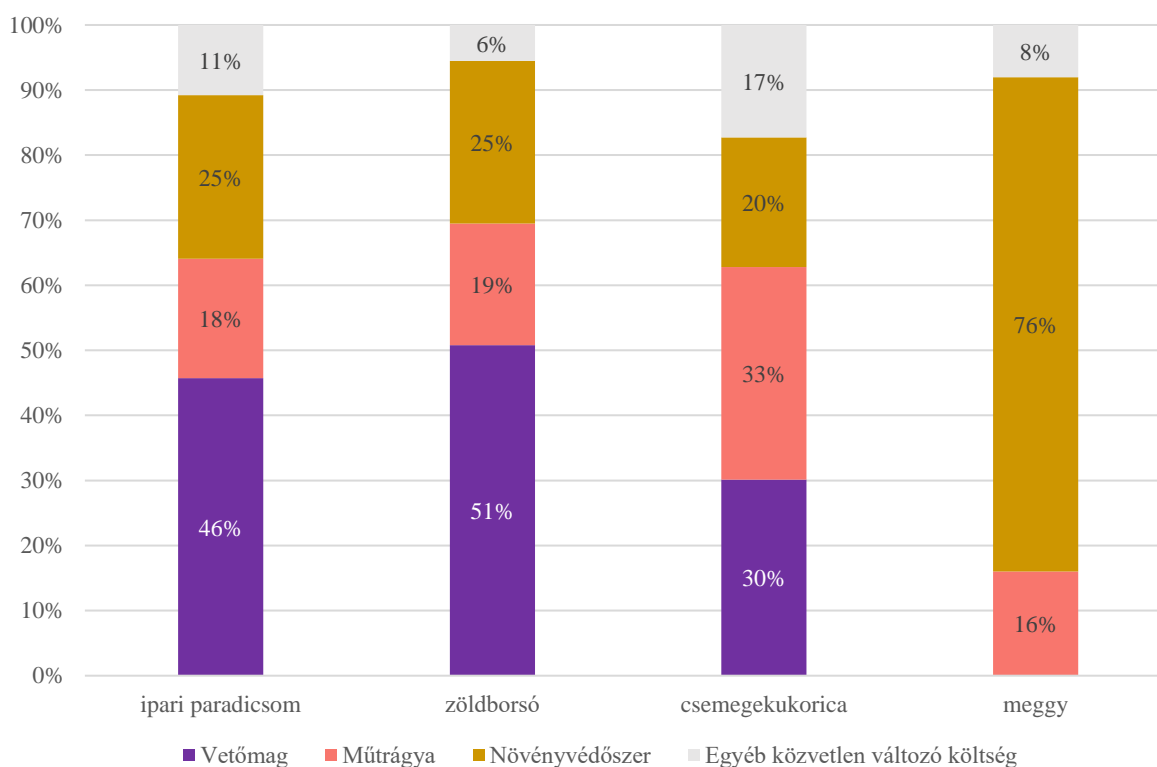
amelyek a feldolgozó és a kiskereskedői szinten vizsgált standard termékek alapanyagainak feleltethetők meg.

Mindezek alapján a GVH három konkrét inputtényezőt, illetve négy konkrét zöldség- és gyümölcsárut választott ki, így lehetőség adódott arra, hogy az inputok árváltozása összevetésre kerüljön az átadott termékek árváltozásaival. Ezek a konkrét áruk az ipari paradicsom, a meggy, a csemegekukorica, illetve a zöldborsó voltak.

Az elemzéshez azonosított konkrét inputok körét azok a tényezők tették ki, melyekről a legtöbb termelő egymással összevethető módon nyújtott be adatokat a vizsgálat során a GVH részére. Ugyanakkor, a felhasznált adatok nem az adatszolgáltatásokból, hanem az AKI adatbázisából származnak, így az inputok szempontjából az adatszolgáltatások csupán egyfajta referenciapontot képeztek. Ezek alapján a vizsgált inputok az ipari célú alapanyagok termeléséhez felhasznált műtrágya, növényvédőszer, illetve a kiválasztott termékekhez tartozó vetőmagtípusok voltak.

A vizsgált inputok megoszlása eltért a különböző zöldségek vagy gyümölcsök esetén, hiszen termesztésük eltérő módon történik. Ezek az eltérések különböző technológiai eljárások alkalmazását jelentik, melyek többek között eltérést mutatnak a felhasznált inputok arányában is. Azon feltételezéssel élve, hogy a zöldség- és gyümölcstermesztés technológiája nem változott a vizsgált periódusban, az inputok megoszlását (súlyát) az AKI Tesztüzemi Információs Rendszerében található 2021. évi adatok alapján határoztuk meg. A kiválasztott termékek termeléséhez felhasznált inputok megoszlását, tehát a termékek költség szerkezeti eltéréseit az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra. A GVH által vizsgált inputtényezők megoszlása a közvetlen változó költségeken belül

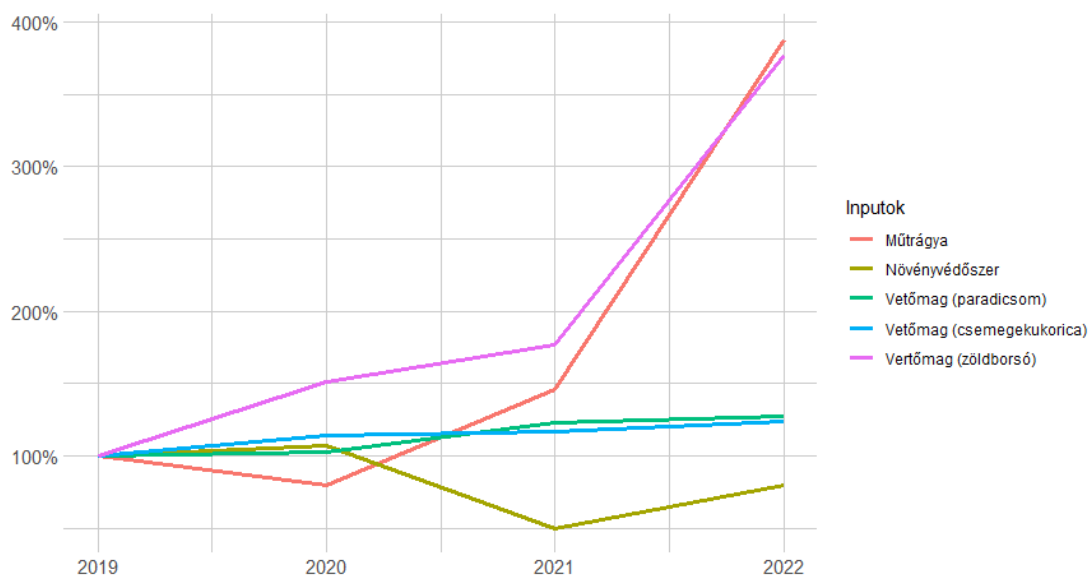

Forrás: AKI adatok alapján saját számítás

A GVH által vizsgált három költségtényező termékenként az összes közvetlen változó költség nagyjából 90%-át, míg az összes termelési költség nagyjából 36%-át fedi le. Az elemzésben így többek között nem szerepelnek az összes termelési költségben belül olyan jelentős súllyal bíró költségelemek, mint a gépköltségek, a földbérleti díj, illetve a munkaerőhöz kapcsolódó költségek. Ez utóbbi kiemelt jelentőséggel bíró tényező, hiszen a vizsgált ágazat alapvetően munkaintenzív tevékenységeket foglal magában, így a munkabérek elmúlt években tapasztalható növekedése jelentős költségnövekményt jelentett a mezőgazdasági termelők számára. Mivel az elemzésbe bevont inputok nem adnak teljes képet a vizsgált termékek költségszerkezetéről, az 1. ábra adatai összevetésre kerültek más kutatások adataival is. A Debreceni Egyetem Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar Kertészettudományi Intézetének üzemgazdasági elemzéseiben a korábban bemutatott inputok a meggy esetén hasonló módon, míg a többi terméknél inkább egyenletesen oszlanak meg. Ugyanakkor, a tapasztalt különbségeknél jelentős szerepe lehet annak, hogy az elemzések az inputokat érintően más és más módszertani és adatfelvételi megközelítésekkel éltek.

Noha a vizsgált zöldségek és gyümölcsök inputigényeinek megoszlása eltérhet, értékesítésük a termékek jellegéből adódóan szezonálisnak mondható, hiszen a zöldségek, gyümölcsök érése, begyűjtése nem folyamatos, jellemzően az év egy adott időszakához kötődik. A benyújtott adatszolgáltatások alapján hasonló szezonális figyelhető meg a GVH által kiválasztott inputtényezők vonatkozásában is. Ezekből adódóan az elemzés során éves gyakoriságú adatokat használtunk.

2. ábra. Zöldség-gyümölcs termelő vállalkozások költségeinek alakulása (2019 = 100%)

Forrás: AKI adatok alapján saját számítás

A 2. ábra alapján jól látszik, hogy a GVH által vizsgált inputok a periódus nagy részén pozitív trendet követtek, noha ez viszonylag heterogén módon történt. 2022-re a növényvédőszer ára nem érte el a kezdeti 2019-es értéket sem, az összes többi tényező esetén jelentős

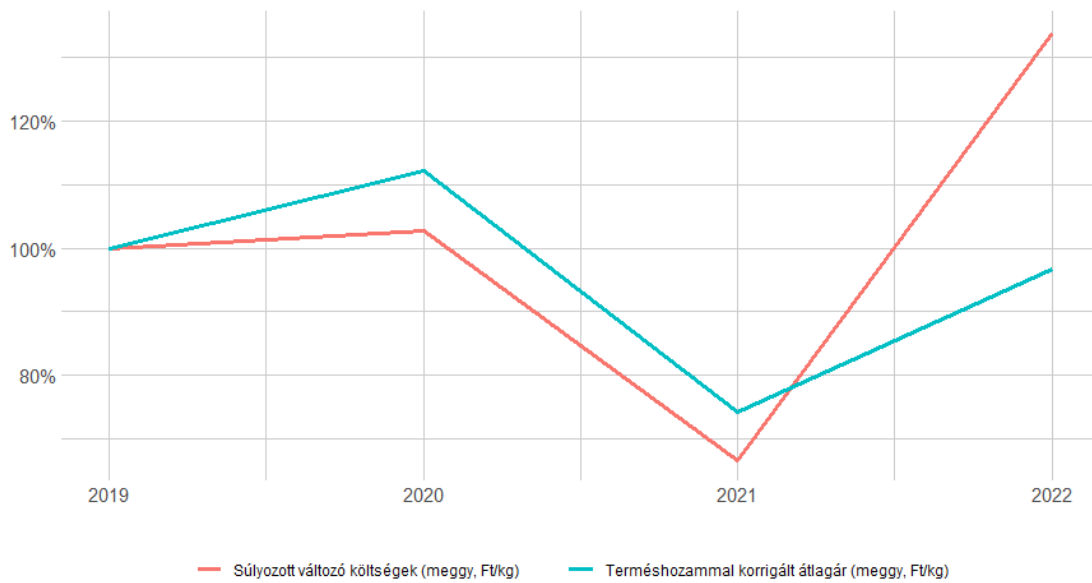
áremelkedések láthatók. A vetőmagok közül a csemegekukorica, illetve a paradicsom vetőmag árai folyamatosan növekedtek, kezdeti értékükhöz képest a periódus végére közel 25 százalékos emelkedést mutattak. Legnagyobb mértékben a műtrágya, illetve a zöldborsó vetőmag ára emelkedett a vizsgált években, mindkét tényező ára az időszak végére közel megkétszereződött, ami drasztikus mértékű változásnak mondható. Ezt a műtrágya esetén 2020-ban egy jelentős árcsökkenés előzte meg, amely a Covid19-járvány okozta energiahordozó-árcsökkenésre vezethető vissza. A látottak nagyrészt visszaköszönnek a Debreceni Egyetem üzemgazdasági elemzéseiben is.

Az éves átadási árak az adatszolgáltatásokból kalkulált termelői átlagárak, amelyek azonban korrigálásra kerültek a vizsgált gyümölcsök és zöldségek éves termésátlagainak (hozamainak) változásaival. A terméshozam, mint mutató bemutatja, hogy egy adott zöldség vagy gyümölcs földterületén mennyi volt az éves betakarított termés mennyisége (kg/hektár). A mutató változása azt ragadja meg, hogy a természeti körülmények évről évre hogyan alakították az adott termék kínálatát (például mennyire volt az adott év aszály sújtotta), hiszen a bevetett földterület nagysága időben nagyjából állandónak mondható (bár valamelyest csökkent). Ebből adódóan a terméshozam változása jól szemlélteti az árváltozás szempontjából kiemelten fontos kínálati változásokat (kínálat bővülése általában árcsökkentő, míg szűkülése általában árnövelő hatással bír).

Ezekkel a korrekciókkal láthatóvá válik az adott termékeknel, hogy egy egység megtermelt outputnak mekkora volt az input vonzata az adott évben. A terméshozammal korrigált átlagárakhoz felhasznált hozam adatok, valamint az éves inputtényezők és a belőlük kalkulált súlyozott költségindex a korábban említetteknek megfelelően az AKI-tól származnak. A felhasznált hozam adatok is összevetésre kerültek a Debreceni Egyetem elemzéseivel. Az elemzések hasonló trendet mutatnak a vizsgált termékhozamok növekedését illetően, noha a meggy terméshozama kapcsán például jelentkeznek jelentősnek mondható eltérések.

A vizsgált költségek összesített, költségarányok mentén súlyozott áremelkedéseit, illetve a zöldségek és gyümölcsök terméshozammal korrigált átlagárainak változásait mutatja be a 3. ábra, a 4. ábra, az 5. ábra és a 6. ábra.

3. ábra. A meggy korrigált árának és súlyozott költség indexének alakulása (2019 = 100%)

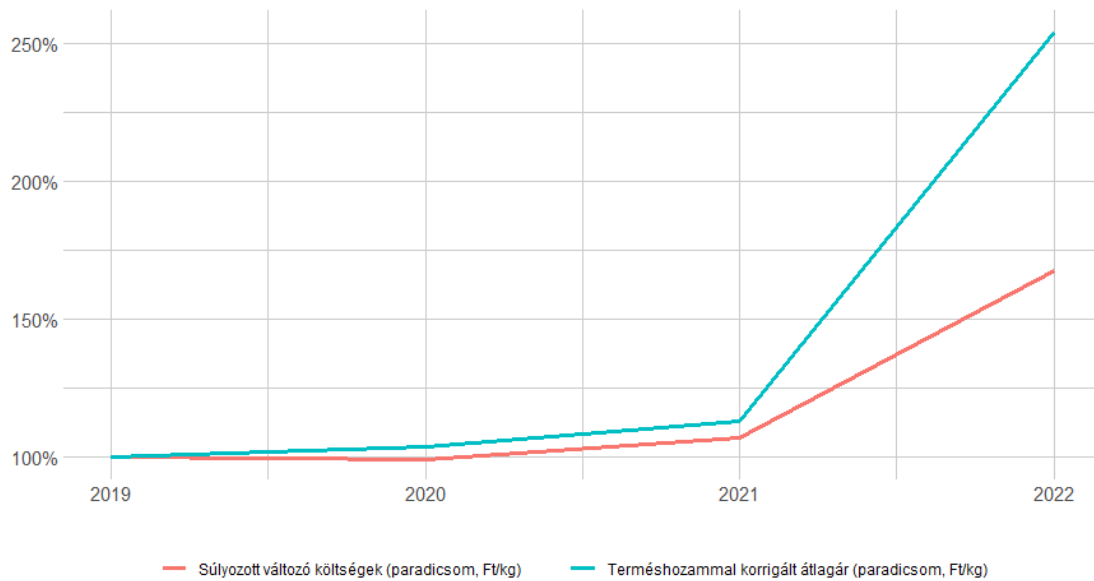
Megjegyzés: N = 5

Forrás: AKI adatok, illetve vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A meggy korrigált ára viszonylagosan együttmozgott a kalkulált költségindexszel, tehát a költségek csökkenését, illetve növekedését lekövette a meggy árának változása. 2021-ig ez olyan módon történt, hogy emelkedésnél az ár jellemzően nagyobb növekedést, míg csökkenésnél jellemzően kisebb mértékű visszaesést mutatott az általunk vizsgált költségek változásához képest. 2022-re azonban ez megváltozott, ekkor a meggy költségei jóval meredekebb növekedést mutattak, mely a periódus legnagyobb mértékű változását, közel 65%-os növekedést jelentett. Az árak kapcsán 2022-re szintén jelentős (22%-os) növekedést láthatunk (3. ábra).

A paradicsom korrigált ára 2021-ig az általunk vizsgált költségekkel szorosan együttthaladva, mindössze marginális változást mutatott. 2022-ben az átadási árak jelentős növekedése volt tapasztalható, miközben a vizsgált költségek is jelentősen nőttek, azonban az áraknál kisebb mértékben. Az ár lényegében az időszak kezdeti értékének közel két és féleszeresét érte el, míg a paradicsom kalkulált költségindexe a 2019-es értékéhez képest nagyjából 70%-kal vett fel nagyobb értéket 2021-ben (4. ábra).

4. ábra. Az ipari paradicsom korrigált árának és súlyozott költség indexének alakulása (2019 = 100%)

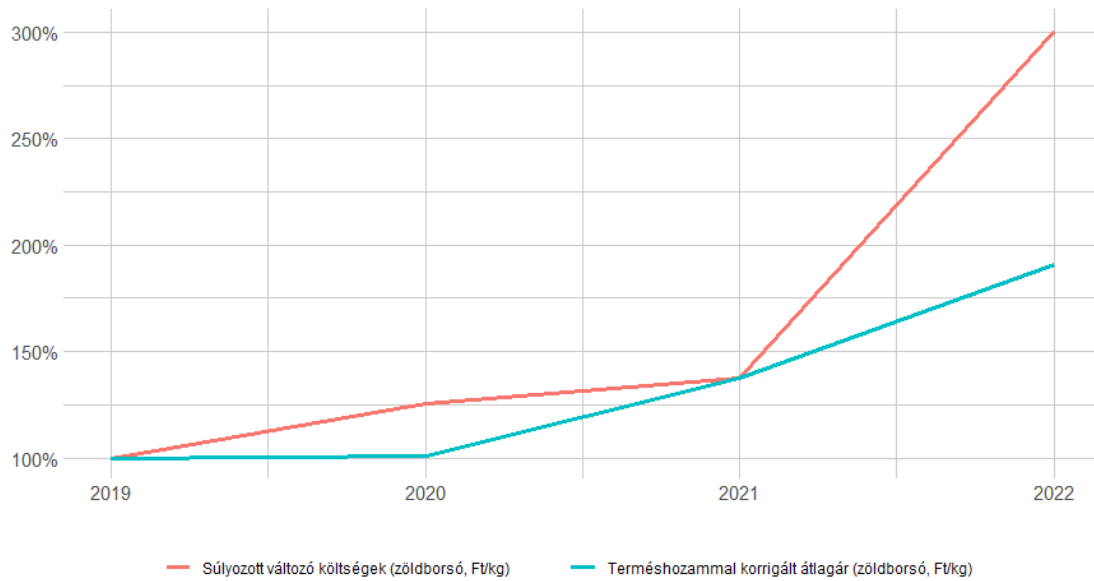

Megjegyzés: N = 7

Forrás: AKI adatok, illetve vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A zöldborsó esetén megfigyelhető, hogy a terméshozammal korrigált átlagár és a GVH által kalkulált költségindex viszonylagosan eltérően mozgott, noha 2020-tól mértékükben ugyan eltérően, irányukban azonban azonos módon változtak, hiszen folyamatos növekedést mutattak. 2022-re mindkét idősor jelentős mértékben megnőtt, azonban a zöldborsó árnövekedésénél lényegesen nagyobb volt a vizsgált költségek emelkedése, ami elsősorban a vetőmag és a műtrágya nagyon jelentős áremelkedésére vezethető vissza (5. ábra).

5. ábra. A zöldborsó korrigált árának és súlyozott költség indexének alakulása (2019 = 100%)

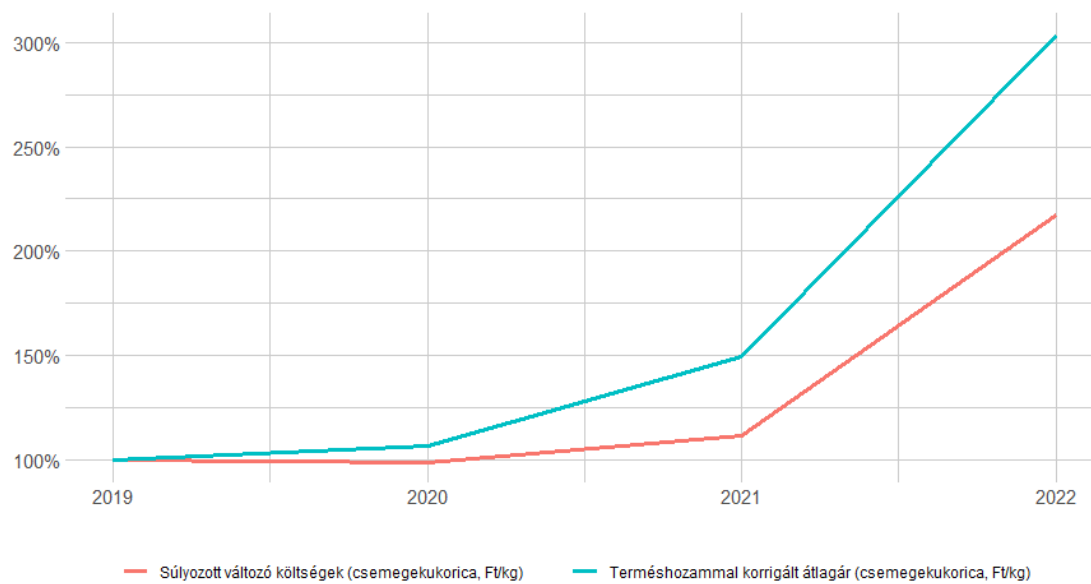

Megjegyzés: N = 9

Forrás: AKI adatok, illetve vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Az ipari paradicsomhoz hasonlóan a periódus nagyrésztében a csemegekukorica korrigált ára, illetve a súlyozott változó költségindexe együttmozgott. 2020-tól mindkét tényező folyamatos növekedésbe kezdett, noha az árak jobban emelkedtek az általunk vizsgált költségeknél. 2022-re mind az ár és mind költségei legnagyobb mértékű növekedésüket realizálták, előbbi kiinduló értéke közel háromszorosát, míg előbbi a kezdeti értéke közel kétszeresét vette fel (6. ábra). Fontos ugyanakkor újra kihangsúlyozni, hogy a vizsgált költségindex nem tartalmaz minden költséget, pl. a munkaerő költségét nem vettük figyelembe.

6. ábra. A csemegekukorica korrigált árának és súlyozott költség indexének alakulása (2019 = 100%)

Megjegyzés: N = 10

Forrás: AKI adatok, illetve vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

VI. A fogyasztói termékek előállítása: konzervgyárak és hűtőházak

Az értéklánc következő meghatározó pillérét a feldolgozó szint képezi, mely az érintett termékkör vonatkozásában elsősorban konzervgyárakat és hűtőházakat foglal magában. A konzervgyárak és hűtőházak a mezőgazdasági termelőktől származó nyersanyagból teljes egészében feldolgozott, fogyasztásra kész, szabályszerűen kiszerelt, felcímkézett késztermékeket állítanak elő, a megrendelői igények szerint. Az így előállított termékeket értékesítik tovább a nagykereskedelmi vagy kiskereskedelmi láncoknak.

A konzervgyárakon és hűtőházakon kívül azonban a feldolgozó szinthez tartozik a raktározás is, amely kiemelt jelentőségű a vizsgált termékkörnél. Az alapanyagok (zöldségek és gyümölcsök) nagyrésze ugyanis csak korlátozott időszakban, szezonálisan állnak rendelkezésre, ezért a fogyasztók folyamatos ellátása érdekében a szükséges mennyiségű termékeket átlagosan 6–12 hónapig raktározni kell. A raktározás legtöbbször a feldolgozó feladata, azonban bizonyos esetekben a nagykereskedő vagy a kereskedelmi hálózat is felvállalja/felvállalhatja. Különböző logisztikai cégek ehhez biztosítanak helyszínt és/vagy eszközt.

A fentiekben már bemutatott hazai zöldség- és gyümölcsstermesztők számához viszonyítva a zöldség- és gyümölcsfeldolgozással foglalkozó hazai vállalkozások, illetve azok üzemeinek száma természetesen kisebb. A gyorsított ágazati vizsgálat során gyűjtött információk szerint a konzerv- és fagyasztott zöldség, illetve gyümölcs előállításával foglalkozó, jelentősebb vállalkozások száma nem haladja meg a harmincat, ezek közül igazán jelentős piaci szereplőnek kevesebb mint tíz vállalkozás tekinthető.

Az alábbiakban a gyorsított ágazati vizsgálat során beszerzett információk alapján legjelentősebb hazai konzervgyáraktól és hűtőházaktól beérkezett válaszok, adatok és információk alapján kerül röviden bemutatásra az értéklánc ezen szintje.

Meghatározó piaci szereplők, valamint azok kategorizálása

A gyorsított ágazati vizsgálat során gyűjtött és a nyilvánosan elérhető információk szerint a Bonduelle Central Europe Kft., az EKO Konzervipari Kft., az Univer-Product Zrt., a Globus Zrt. és a Kecskeméti Konzerv Kft. vállalkozások tekinthetők a legjelentősebb konzerv-előállító piaci szereplőknek jelenleg Magyarországon. Ezen társaságokon túlmenően érdemibb piaci szereplő még a Szatmári Konzervgyár Kft., a Parmen Konzervipari Zrt., a Global Green Europe Kft. és a Gloster Kft. Kisebbszereplők a konzervzöldség és -gyümölcs előállítók között az Aranyfácán Product Kft., a Kalocsai Fűszerpaprika Zrt., a Schenk és Társa Kft., és a TERM-CO Zrt.

A fagyasztott zöldség- és gyümölcsstermékek előállítása terén a legjelentősebb szereplők az Agrosprint Zrt., a Jégtrade Kft., a Fevita Hungary Zrt. és a Sugo Food Kft. Ezen társaságokon túlmenően jelentős szereplő még például a Mirelite Mirsa Zrt. és a JÁSZ-TÉSZ Kft. is. A kisebb szereplők közé tartozik a fagyasztott zöldségek előállításának piacán például a Kabafrost Kft., illetve tekintettel arra, hogy a fagyasztott zöldségtermékek piacán csak panírozott termékekkel van jelen, a Nádudvari Élelmiszer Kft.

A fentiekben említett piaci szereplők csoportosíthatók aszerint, hogy a vizsgált termékkör mekkora részét fedi le az általuk előállított termékek köre, illetve milyen nyersanyagokból (zöldségek, gyümölcsök) állítják elő termékeiket. Előzetesen megállapítható, hogy nem jellemző, hogy egy vállalkozás mind konzerv-, mind pedig fagyasztott termékeket előállítana. Megkülönböztethetünk olyan feldolgozókat, melyek több különböző nyersanyagból állítják elő termékeiket – azaz közel minden terméktípusban képviseltetik magukat –, illetve olyan vállalkozásokat, melyek termékpalettája szűkebb, esetleg csupán egy bizonyos terméktípusra specializálódtak, kizárólag annak termelésével, forgalmazásával foglalkoznak.

Zöldségkonzervek terén széles termékkínálattal rendelkezik a Bonduelle Central Europe Kft. és a Globus Zrt. A Kecskeméti Konzerv Kft. néhány zöldségkonzerv, elsősorban zöldborsó és csemegekukorica előállítására szakosodott. A zöldségkonzervek mellett gyümölcskonzervet is állít elő a Global Green Europe Kft., a Schenk és Társa Kft. és a Kalocsai Fűszerpaprika Zrt. A zöldség- és gyümölcstermékek mellett savanyúságot előállít még a Szatmári Konzervgyár Kft., a Parmen Konzervipari Zrt., a Gloster Kft. és az EKO Konzervipari Kft. Az Univer-Product Zrt. és az Aranyfácán Product Kft. – a zöldség és gyümölcskonzervek területén - kizárólag sűrített paradicsomot és paradicsom alapú termékeket állítanak elő.

A fagyasztott termékeket előállító vállalkozások közül a Fevita Hungary Zrt., az Agrosprint Zrt., a Kabafrost Kft. és a Sugo Food Kft. kizárólag fagyasztott zöldség termékeket állítanak elő, többféle zöldségből. Valamennyi vállalkozás mono (azaz csupán egy típusú zöldséget tartalmazó) és mix (keverék) termékeket is előállít.

A Mirelite Mirsa Zrt., a Jégtrade Kft. és a JÁSZ-TÉSZ Kft. zöldség- és gyümölcstermékeket is előállítanak, monot és keveréket egyaránt. Szűkebb a fagyasztott termékpalettája a Nádudvari Élelmiszer Kft.-nek, ugyanis csak panírozott termékeket állít elő.

Megállapítható, hogy szinte minden feldolgozó több hazai, országos lefedettségű kiskereskedelmi üzletlánc részére szállít termékeket, így a vásárlók valamennyi feldolgozó termékeivel találkozhatnak az üzletekben.

A feldolgozók által felhasznált alapanyagok

Mind a konzerv-, mind pedig a fagyasztott termékeket előállító vállalkozások által felhasznált legfontosabb alapanyagok a nyers zöldségek és gyümölcsök. Ezen alapanyagokat a feldolgozók jellemzően belföldi termelőktől, integrátoroktól, illetve nagykereskedőktől vásárolják, azonban az import nyersanyagok felhasználása is elterjedt. Import nyersanyagokhoz jellemzően akkor fordulnak a feldolgozók, ha az adott nyersanyag Magyarországon egyáltalán nem vagy nem megfelelő minőségben, illetve mennyiségben érhető el. Import nyersanyagként jelenik meg a zöldségeknél az uborka, a cékla, a csemegekukorica, a békukorica, a gyöngyhagyma, a hagyma, a cukkini, a paprika, a sárgarépa, a zeller, a paraj, a hüvelyesek (fehérbab, vörösbab, csicseriborsó, lencse, zöldborsó, zöldbab), a brokkoli, a quinoa, a kelbimbó, a karfiol, a burgonya; a gyümölcsöknél a meggy, a gránátalma, a málna, az egres, a szamóca, a szeder és a ribizli. Látható tehát, hogy mind zöldségek, mind pedig gyümölcsök terén a nyersanyagok széles köre vonatkozásában szorulnak importra a hazai feldolgozók. A beérkezett adatszolgáltatások alapján megállapítható, hogy az import nyersanyagok aránya jellemzően a 30%-ot nem haladja meg. Az import termékek az EU több tagállamából, illetve az EU-n kívüli,

jellemzően balkáni országokból, és egyes termékek (pl. bab, csicseriborsó) esetében az USA-ból, Kanadából érkeznek. Általánosságban megállapítható, hogy az import nyersanyagok aránya 2021-ről 2022-re nőtt a fagyasztott termékek esetében hozzávetőlegesen 8–25%-kal, míg a konzerv termékek esetében hozzávetőlegesen 4–27%-kal.

A Magyarországon elérhető nyersanyagok beszerzésére kifejezetten elterjedt eszköz a termeltetési szerződések megkötése. Termeltetési szerződés megkötésével a termelő a saját vagy általa használt területen, saját maga által termelt termény értékesítésére szerződik a felvásárlóval, úgy, hogy a teljesítésre majd csak a betakarítás után kerül sor. A gyorsított ágazati vizsgálat során megkeresett feldolgozók kevés kivétellel valamennyien kötöttek termeltetési szerződést, és ezeken keresztül az adott nyersanyag vonatkozásában szükségletük jelentős részét, esetenként egészét, hazai termelőktől szerezték be.

A konzervgyárak a zöldség és gyümölcs nyersanyagok mellett felhasználnak segédanyagokat (jellemzően ecetet, cukrot, sót, aromákat és fűszereket). Mind a konzervgyárak, mind hűtőházak felhasználnak csomagolóanyagokat termékeikhez (ilyenek többek között az üvegek, fémdobozok, lapka, címke, zsugorfólia, papírtálca, raklap). Ezek egy részét mind hazai, mind pedig külföldi forrásból be tudják szerezni. Egyes termékeket (pl. konzervekhez használt fém doboz) azonban Európában néhány gyártótól lehet csak beszerezni. A beérkezett adatszolgáltatások alapján mind az acél, mind pedig az üveg csomagolóanyagok esetében az ukrajnai gyártás kiesése jelentős kínálatszűkülést és áremelkedést okozott.

Gyártói márkás és sajátmárkás termékek

A hazai konzervgyárak és hűtőházak döntő többsége nem csak saját márkáik neve alatt állít elő termékeket, hanem a velük üzleti kapcsolatban álló élelmiszer-kiskereskedelmi láncok megrendelésére ún. kereskedelmi vagy sajátmárkás (private label) termékeket is gyártanak. Egyes vállalkozások kizárólag sajátmárkás termékek előállítását végzik.

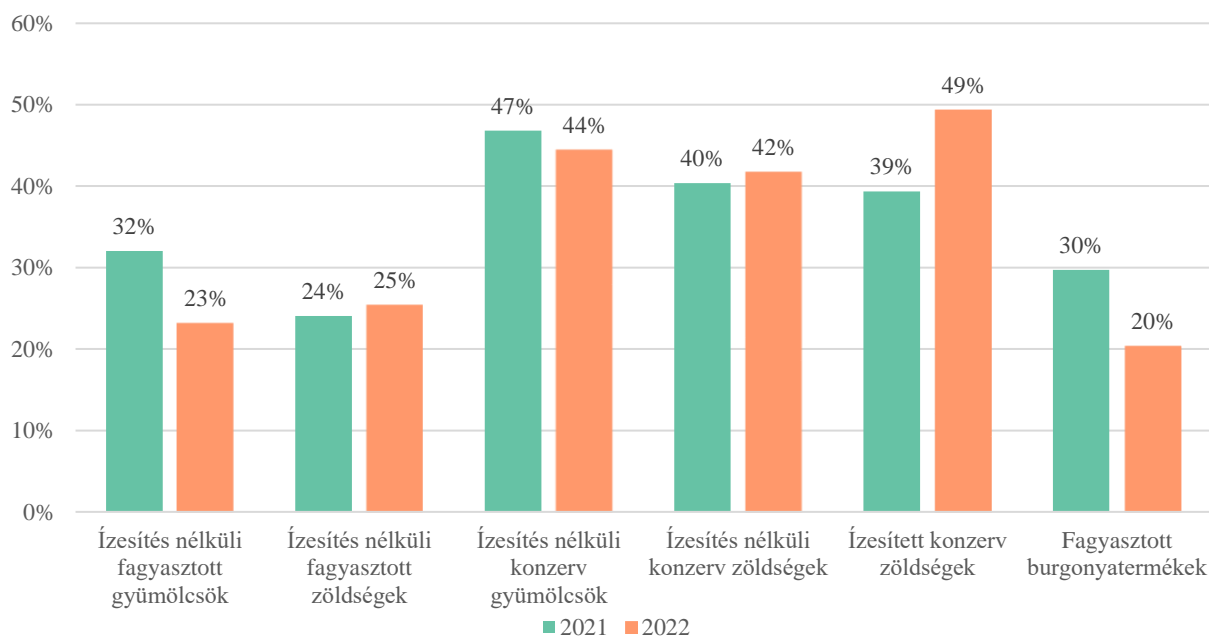
A gyártói márkás és a sajátmárkás termékek közötti különbséget a külső megjelenés és a beltartalom alapján lehet megragadni. A sajátmárkás termékek esetében alkalmazott címke, lapka, csomagolóanyag, papírtálca minősége és külső megjelenése is jellemzően eltér a gyártói márkás termékekétől.

A beltartalom vonatkozásában eltérés lehet a gyártói márkás és a sajátmárkás termékek ízesítése (pl. só- és cukortartalom, alkalmazott fűszerek), az alapanyag termékek minősége, illetve tulajdonságai (pl. édesség, keménység), valamint a zöldségkeverékek esetében a felhasznált alapanyagok aránya szerint. A beltartalom alakulására természetesen kiemelt hatással vannak a sajátmárkás termék megrendelőjének elvárásai. Megállapítható, hogy a beltartalom szerinti eltérés kapcsán nem egységes a feldolgozó vállalkozások gyakorlata. Egyes vállalkozások esetében van eltérés a gyártói és a sajátmárkás termékek között, míg mások esetében teljesen azonos beltartalmú termékek kerülnek minden esetben előállításra.

A sajátmárkás és a gyártói márkás termékek árai közötti különbség oka a fent részletezett eltérések mellett elsősorban az eltérő logisztikai és marketingköltségekre vezethető vissza. Megállapítható azonban, hogy a termékek árának emelkedésével kapcsolatos tendenciákban nem volt különbség a gyártói és a sajátmárkás termékek között.

Az egyes termék kategóriák között változó a sajátmárkás forgalmazásra gyártott termékek részaránya, a vizsgált vállalatok esetén az ízesítés nélküli konzervgyümölcsök vagy -zöldségek esetén magasabb (40–50%), míg a fagyasztott zöldségek és gyümölcsök esetén alacsonyabb (20–30%). 2021 és 2022 között ezek az arányok egyenetlenül változtak kategóriánként. Míg a fagyasztott burgonyatermékek és az ízesítés nélküli gyümölcsök esetén nagyjából 10%-ponttal csökkent, addig az ízesítés nélküli fagyasztott zöldségek és az ízesített konzervzöldségek esetén 5–10%-ponttal nőtt a sajátmárkásként továbbértékesített termékek volumenaránya.

7. ábra. Sajátmárkás termékek volumenaránya feldolgozói szinten

Megjegyzés: N = 10

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A feldolgozók által exportált termékek aránya

A gyorsított ágazati vizsgálat során begyűjtött információk alapján megállapítható, hogy a hazánkban működő konzervgyárak és hűtőházak közül szinte valamennyi értékesít exportra is az általuk megtermelt termékekből. A célszágok jellemzően az Európai Unió országai, azonban emellett a hazai feldolgozók termékei hat kontinensen vannak jelen. Mind a konzervgyárak, mind pedig a hűtőházak döntő többsége volumenének több mint 50%-át exportálja, a konzervgyárak harmada több, mint 90%-át. Az exportértékesítés tehát nagyon meghatározó.

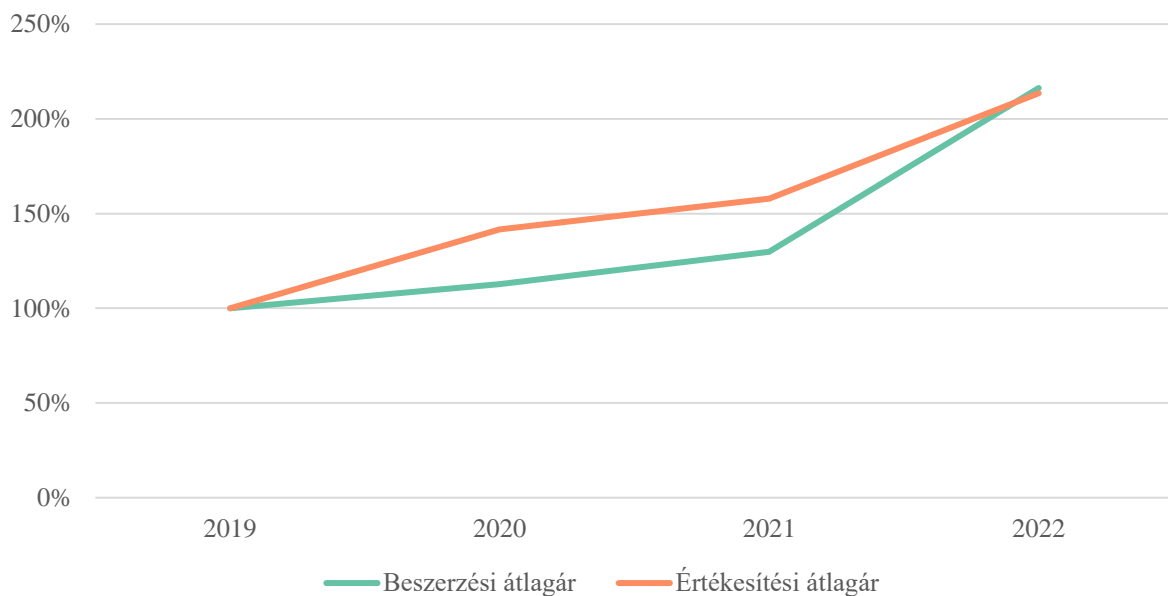
A feldolgozók beszerzési és értékesítési árainak alakulása

A feldolgozó vállalkozások által szolgáltatott adatok alapján a termeléshez felhasznált inputok közül a legalapvetőbb a nyers zöldség és gyümölcs. A vállalati adatkérések során így a GVH feltérképezte a vizsgált termékekhez köthető nyersanyagok árváltozásait. Az egyes termékek esetén a beszerzési és a feldolgozói átadási árak értékükben és változásuk mértékben is jelentősen eltérnek egymástól (ahogy ez az V. fejezetben is látható volt), ezért termékenként külön-külön mutatjuk be az alakulásukat. Minden esetben a termelés évközbeni szezonálisitását

figyelembe véve júniustól májusig tartó termelési éveket vizsgáltunk, hiszen a jellemzően nyáron megtermelt készterméket értékesítik a vállalkozások a rákövetkező 12 hónapban a kiskereskedők felé.

A vizsgált termékek közül a csemegekukorica (8. ábra és 9. ábra), a gyorsfagyasztott hasábburgonya (10. ábra), a sűrített paradicsom (11. ábra), a meggy (12. ábra) és a chilis bab (13. ábra) esetén minden évben a fő nyersanyag beszerzési árainál valamelyest jobban (de nem kimagaslóan) nőttek a késztermékek feldolgozói átadási árai, tehát ezeknél a termékeknél növekvő árrést tudtak realizálni a konzervgyárak és hűtőházak belföldön is. A konzerv csemegekukorica esetén ugyanakkor 2022-re az alapanyagként használt kukorica áremelkedése kis mértékben meghaladta már a késztermék árát, tehát ennél a terméknel 2022-ben kis mértékben csökkent a feldolgozói árrés.

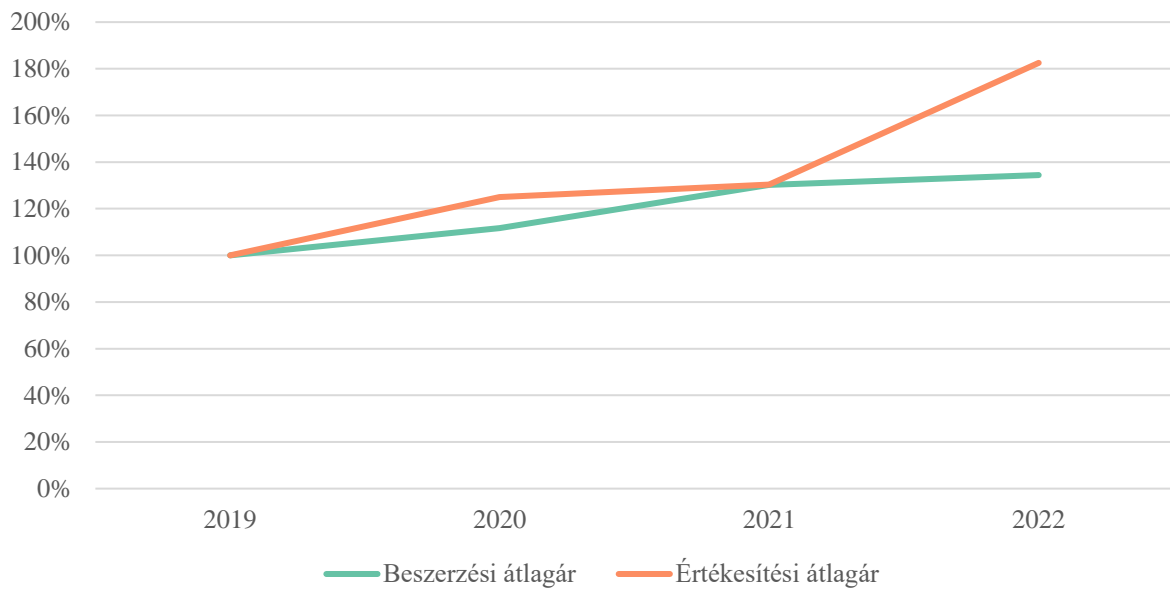
8. ábra. A konzerv csemegekukoricához beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozói átadási árának változása (2019 = 100%)

Megjegyzés: N = 5

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

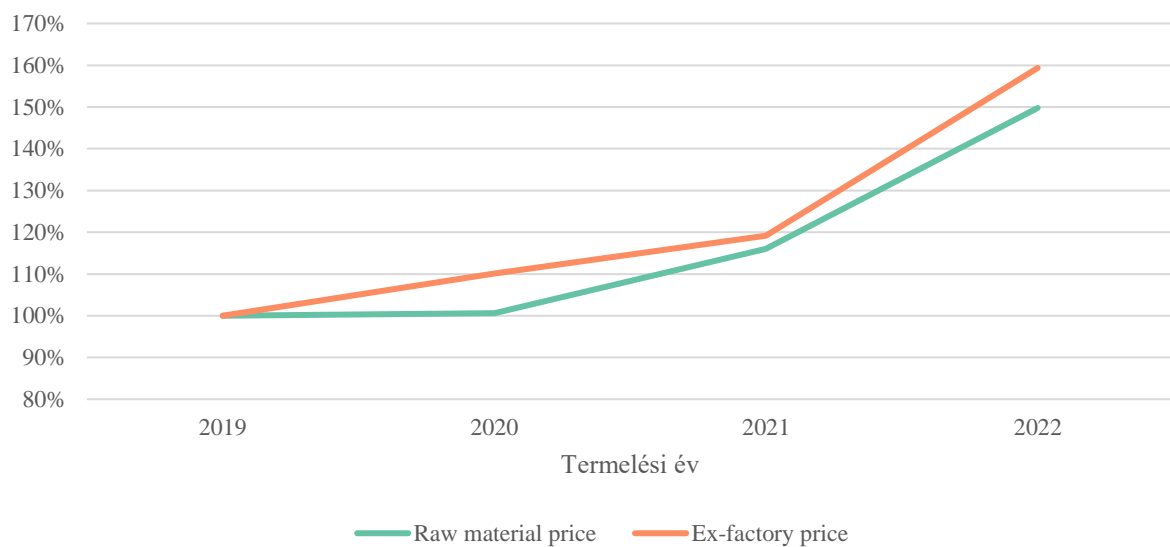
9. ábra. A gyorsfagyasztott csemegekukoricához beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozói átadási árának változása (2019 = 100%)

Megjegyzés: N = 6

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

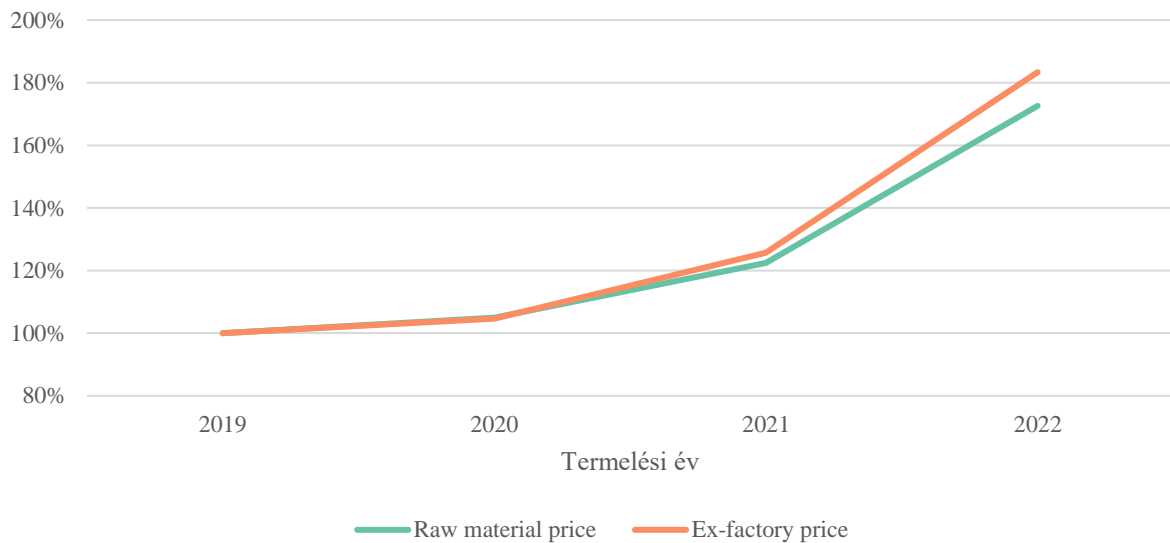
10. ábra. A gyorsfagyasztott hasábburgonyához beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozói átadási árának változása (2019 = 100%)

Megjegyzés: N = 4

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

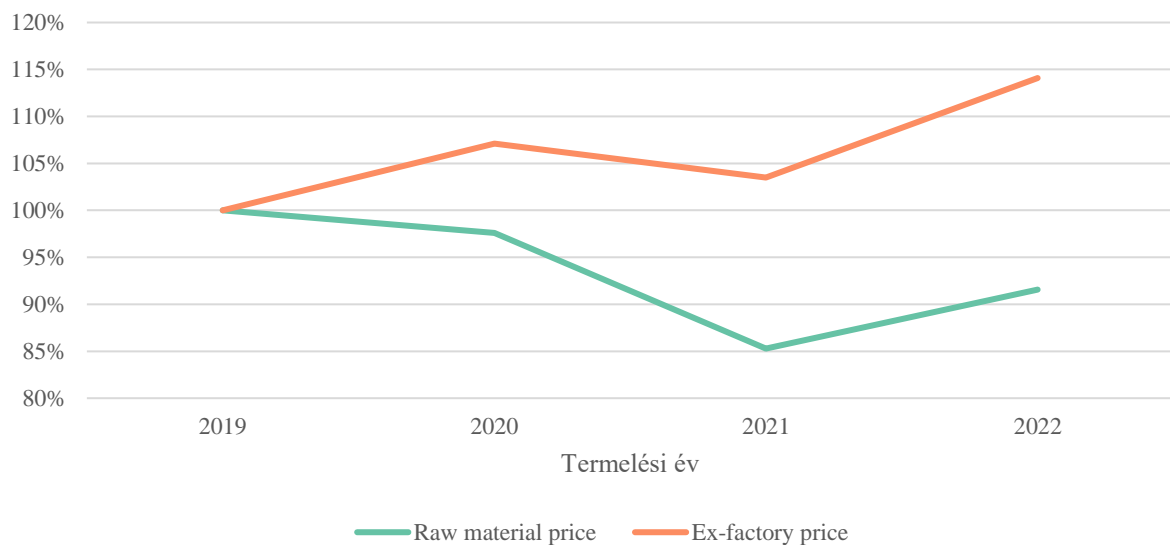
11. ábra. A sűritett paradicsomhoz beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozói átadási árának változása (2019 = 100%)

Megjegyzés: N = 4

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

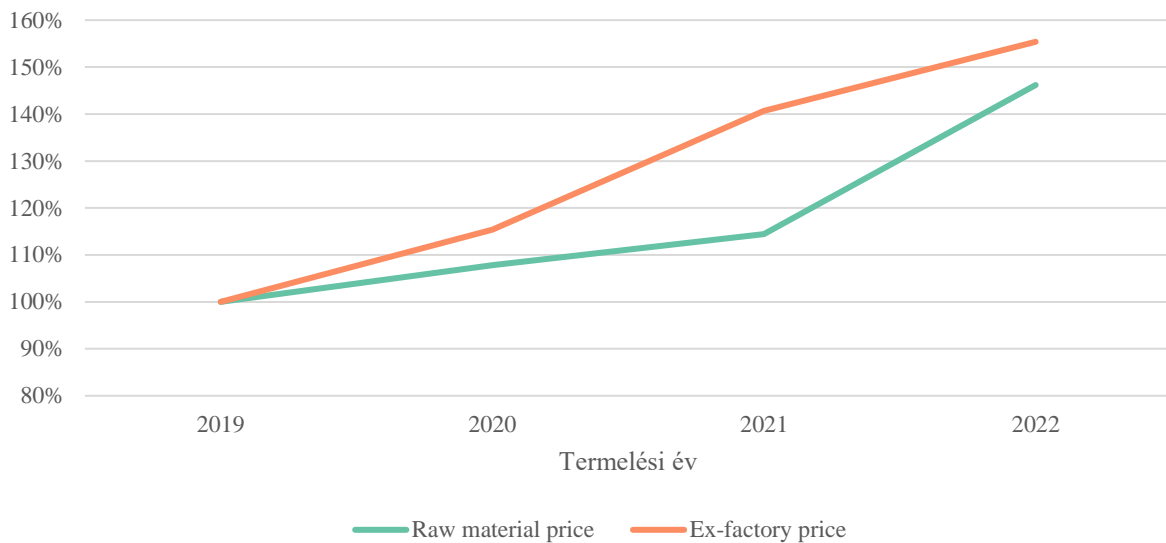
12. ábra. A meggykonzervhez beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozói átadási árának változása (2019 = 100%)

Megjegyzés: N = 10

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

13. ábra. A chilis bab konzervhez beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozó áradási árának változása (2019 = 100%)

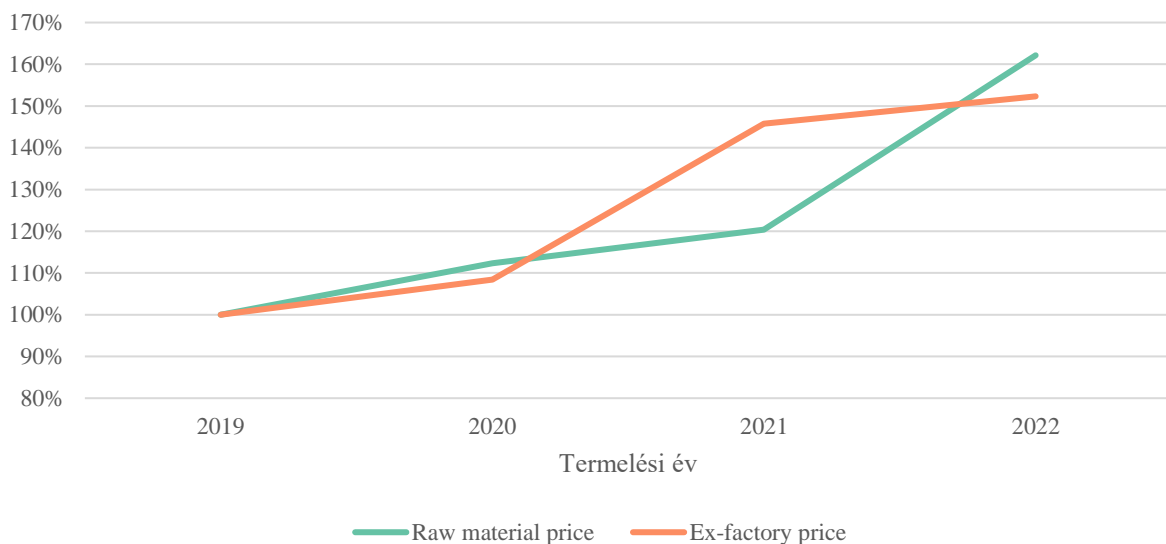

Megjegyzés: N = 5

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A gyorsfagyasztott zöldborsó (14. ábra) és az üveges csemegeuborka (15. ábra) esetén a feldolgozó áradási árak emelkedése kisebb mértékben elmaradt a vonatkozó nyersanyag áremelkedésétől, azonban a különbség nem számottevő, a zöldborsó esetén pedig a 2021-ben történt jelentős áremelkedés után 2022-ben valamelyest stabilizálódtak az árak.

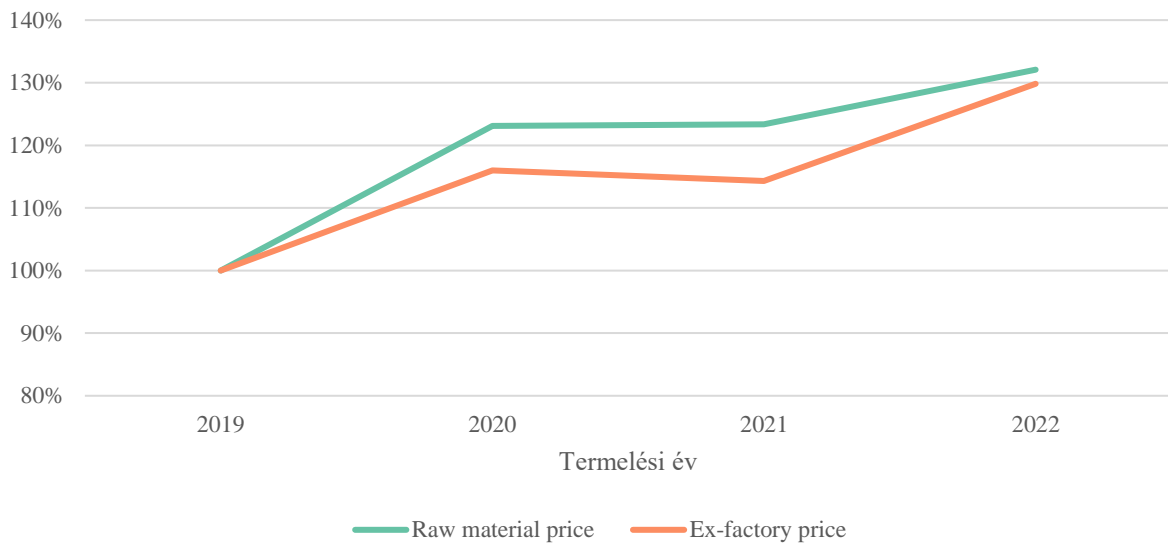
14. ábra. A gyorsfagyasztott zöldborsóhoz beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozó áradási árának változása (2019 = 100%)

Megjegyzés: N = 9

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

15. ábra. Az üveges csemegeuborkához beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozó áradási árának változása (2019 = 100%)

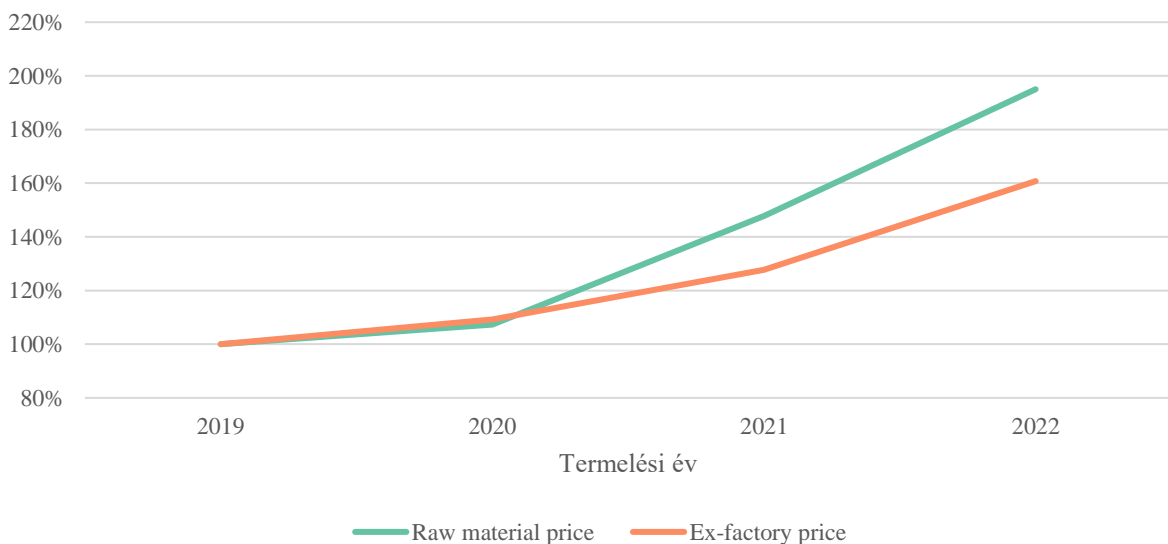

Megjegyzés: N = 10

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Végezetül, két vizsgált termék, a csicseriborsó konzerv (16. ábra) és a gyorsfagyasztott gyalult tök (17. ábra) esetén a feldolgozó áradási árak emelkedésénél jelentősebb magasabb volt a beszerzett nyersanyag áremelkedése a vizsgált időszakban. E termékeket azonban csak a megkérdezett vállalkozások kis száma állít elő Magyarországon, a gyártási volumenek évek között jelentősebben változhattak, így az adatok a többi vizsgált termékhez képest kevésbé megbízhatók.

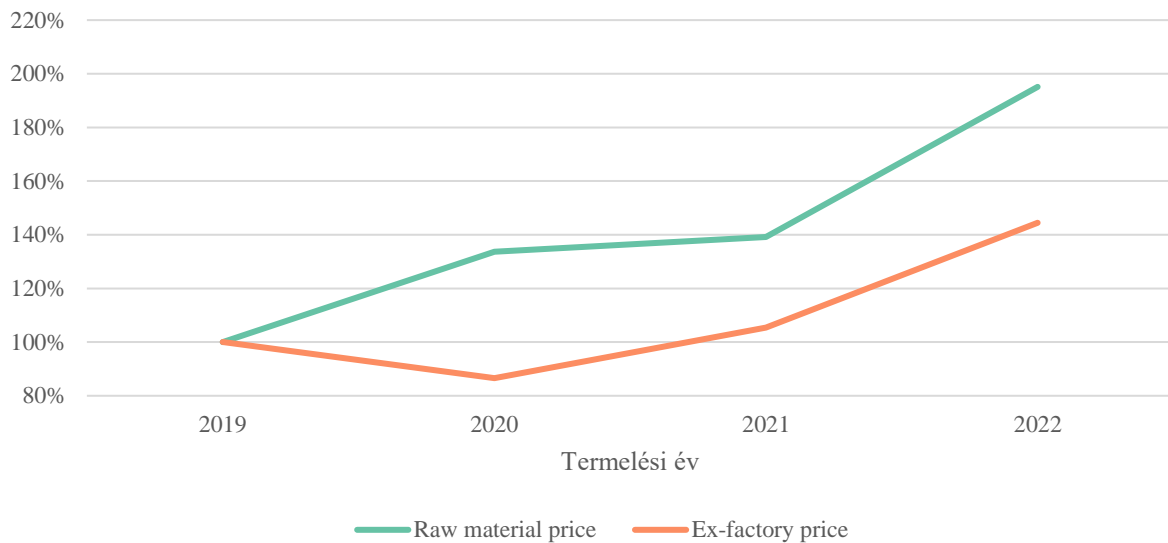
16. ábra. A csicseriborsó konzervhez beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozó áradási árának változása (2019 = 100%)

Megjegyzés: N = 3

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

17. ábra. A gyorsfagyasztott gyalult tökhöz beszerzett alapanyag beszerzési és a termék feldolgozói átadási árának változása (2019 = 100%)

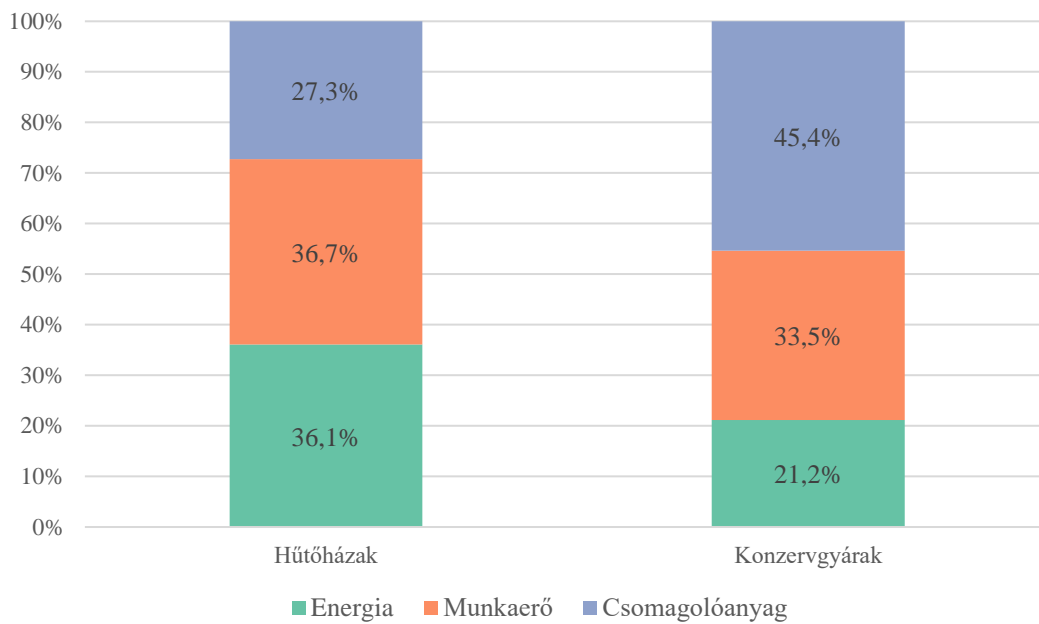
Megjegyzés: N = 5

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A gyártási költségek alakulása

A feldolgozói szinten bekövetkezett árváltozások megértéséhez ugyanakkor szükséges a konzervgyárak és hűtőházak egyéb költségeinek áttekintése is. Az alábbiakban a feldolgozó vállalkozások adatszolgáltatásaiban megjelölt legjelentősebb három költségelem, az energia, a munkaerő és a csomagolóanyagok árváltozásait vizsgáljuk. A vállalkozások költségstruktúráját a 18. ábra mutatja. Jól látható, hogy a hűtőházak esetén egyszerűbb, és így olcsóbb a csomagolás (jellemzően műanyagfólia), miközben az állandó hűtési igény miatt az energiaköltségek nagyobb arányt tesznek ki az összes költségből. Ezzel szemben a konzervgyárak esetén a legjelentősebb költségelem a csomagolás, az energiaköltségek szerepe pedig kevésbé jelentős.

18. ábra. A hűtőházak és konzervgyárak költségstruktúrája (a 2021. termelői évben)

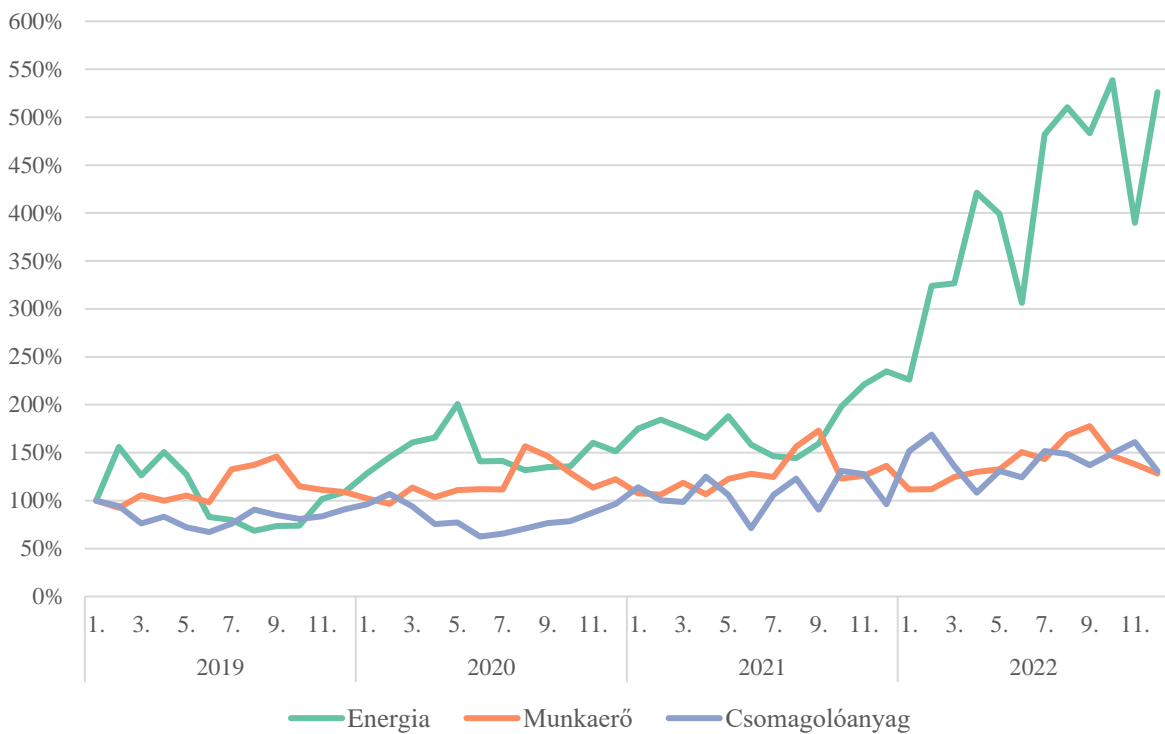

Megjegyzés: N = 10

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A vizsgált időszakban a három költségelem mindegyike általánosságban növekvő egységárakkal volt jellemezhető, azonban az egyes elemek heterogén módon és mértékben nőttek (19. ábra). Legszembetűnőbb az energia (gáz és elektromos áram) árának drasztikus emelkedése, amely a 2019 eleji szint négy-ötszörösére növekedett 2022 végére. Bár a többi költségelem növekedése eltörpül az energiához képest, a munkabérek és a csomagolóanyagok ára is átlagosan 30–40%-kal növekedett a 2019-es szinthez képest.

19. ábra. Feldolgozók legjelentősebb költségeinek árváltozása (2019 = 100%)

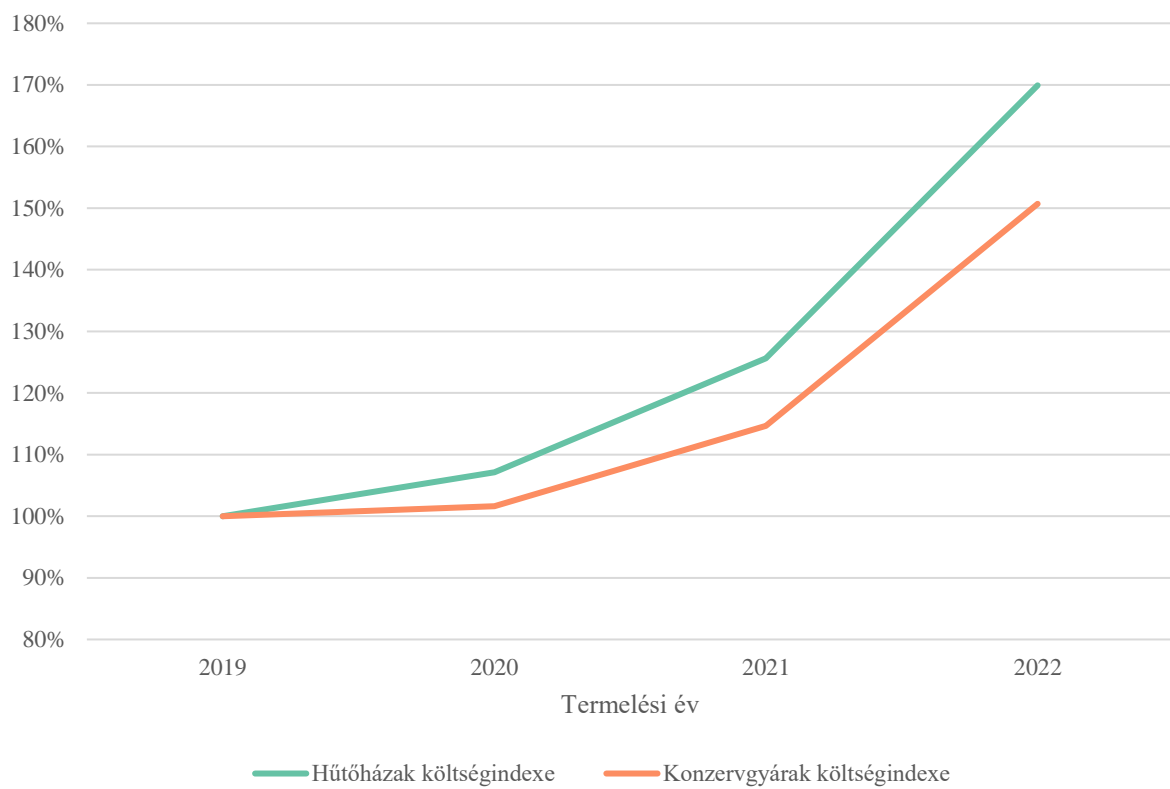

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Az árváltozások által festett képnél azonban pontosabb, ha egy olyan költségindexet alkalmazunk, amelyben az egyes költségelemeket a költségstruktúrában betöltött jelentőségük (18. ábra) alapján súlyozva vesszük figyelembe. A 20. ábra alapján jól látható, hogy a hűtőházak magasabb energiakitettsége miatt esetükben jelentősebb költségemelkedés volt tapasztalható, amely a 2022-es termelési évre elérte a 2019-es érték 1,7-szeresét. A konzervgyárak esetén a költségek valamivel kisebb, de továbbra is nagyon jelentős mértékben növekedtek, főként 2022-ben. Összességében az látható, hogy a vizsgált standard termékek előző alfejezetben bemutatott feldolgozó áradási árainak változása a legtöbb esetben a költségindex körül alakult, tehát a növekvő áradási árakból a feldolgozók fedezni tudták a megnövekvő költségeiket.

20. ábra. A hűtőházak és konzervgyárak súlyozott költségindexének alakulása (2019 = 100%)

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

VII. Kiskereskedők

A konzerv-, illetve fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékek értékláncának legalsó, a fogyasztók előtti szintjén található azon szereplők, akik a termékeket közvetlenül a fogyasztók részére értékesítik. A termékeket a kiskereskedelmi vállalatok jellemzően feldolgozóktól, nagykereskedőktől, illetve importőröktől szerzik be.

A fejezet további részében a kiskereskedők árazási és beszerzési magatartását, illetve az általuk tapasztalt problémákat és észrevételeket mutatjuk be a kapott adatszolgáltatások és nyilvánosan fellelhető források alapján.

A GVH a jelen gyorsított ágazati vizsgálata keretében nem foglalkozott a 6/2022. (I. 14.) Korm. rendelet (élelmiszerárstop) hatásaival, hiszen a vizsgált termékkört az árstop nem érintette, illetve a tej és tejtermékek piacán lefolytatott gyorsított ágazati vizsgálat jelentéstervezete részletesen foglalkozik a kérdéskörrel. Összességében annyit érdemes megemlíteni, hogy míg 2019 és 2021 között a hazai kiskereskedelmi szektor nyereségesen működött, addig ez a nyereségesség jelentősen csökkent 2022-ben. A beérkezett adatszolgáltatások alapján az FMCG piacon összességében veszteségesek voltak a kiskereskedők. Emögött természetesen jelentős heterogenitás figyelhető meg. Volt olyan kereskedő, amelyik képes volt 2022-ben is nyereséget termelni, sőt, volt olyan kiskereskedő is, amely képes volt még növelni is a nyereségét 2022-ben – utóbbiak egyébként kizárólag kisebb méretű kiskereskedelmi vállalkozások, amelyek valamelyik hazai lánc franchise partnereként működnek.

Meghatározó piaci szereplők, valamint azok kategorizálása

A jelentős méretű kiskereskedelmi üzletláncok száma alacsony, az adatszolgáltatások alapján tíz körüli. A kiskereskedelmi láncok között megtalálhatók mind a hazai tulajdonban lévő, mind pedig a külföldi anyacég által tulajdonolt vállalatok.

A vállalatok működési formáját tekintve elkülöníthetők a franchise hálózati rendszert működtető társaságok, a diszkontáruházak, a hipermarketek, a kényelmi egységeket működtető vállalatok, illetve a csak az online térben árusító cégek. Jellemző, hogy az országos beszállítókkal a központi működtető tartja a kapcsolatot, ő szolgálja ki az egyes kiskereskedőket. A franchise hálózatok működésére jellemző, hogy az üzleteiket nem közvetlenül a központ igazgatja, hanem a franchiseként szerződött vállalkozások látják el ezt a feladatot. A nem franchise rendszerben működő vállalkozások esetében az üzletpolitika kialakítását és az ehhez való területek kibérlését a központi vállalkozás végzi el.

Gyártói és sajátmárkás termékek aránya

Az árváltozásra ható tényezők tárgyalása előtt röviden bemutatásra kerül, hogy az egyes termékcsoportok esetén mennyire jelentős szerepet töltenek be a kiskereskedők sajátmárkás termékei, mennyi az értékesítési volumenbeli részesedésük. A 21. ábra alapján megfigyelhető, hogy a sajátmárkás termék aránya 2022-re a csoportok felében nőtt (átlagosan 2,8 százalékponttal), míg a többi csoportban nem változott vagy marginálisan csökkent. A termékcsoportok közül legnagyobb arányban az ízesítés nélküli konzervzöldségeket

és -gyümölcsöket, legkisebb arányban az ízesített fagyasztott zöldségeket és gyümölcsöket árusították sajátmárkásként az üzletláncok. Összeségében a kiskereskedők vonatkozásában az látható, hogy nem történt jelentős változás a sajátmárkás termékek értékesítési arányaiban az elmúlt években. A 21. ábra adatai mögött ugyanakkor jelentős heterogenitás figyelhető van, egyes kiskereskedők esetén a vizsgált termékkör zömét a sajátmárkás termékek teszik ki, míg más esetekben szerepük sokkal kevésbé jelentős.

21. ábra. Sajátmárkás termékek átlagos volumenaránya a kiskereskedelmi szereplők értékesítésében termékcsoportonként 2021-ben és 2022-ben

Megjegyzés: N = 18

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A kiskereskedők költségei, az általuk alkalmazott fogyasztói árak meghatározásának szempontjai

A beérkezett adatszolgáltatások alapján a kiskereskedők sokrétű szempontrendszert vesznek figyelembe, amikor meghatározzák az alkalmazandó fogyasztói árakat a különböző konzerv- és fagyasztott zöldségek és gyümölcsök esetén. Az árazás kialakításában jellemzően a költségek, a beszerzési árak és a versenytárs kiskereskedők árai játszó a legfontosabb szerepet.

A vállalkozások költségei az elmúlt időszakban jelentős mértékben nőttek, ami az árakban is megjelent. Ez igaz az energiaköltségekre, az alapanyagokra, a munkabérekre, az üzletek bérleti díjára, a logisztikai költségekre és az üzemeltetési költségekre is. A fagyasztott termékek ára az energiaköltségek jelentős emelkedése a hűtés szükségessége okán kiemelt hatással bírt.

A beszerzési árak kapcsán megállapítható, hogy az értéklánc kiskereskedőket megelőző szintjein jelentős költségemelés ment végbe, amelyet a piaci szereplők érvényesítettek a kiskereskedők felé történő átadási árak meghatározásakor. A kiskereskedelmi vállalkozások beszállítópartnerei az elmúlt évben a korábbinál lényegesen nagyobb gyakorisággal kérték a beszállítói szerződések újratárgyalását, rendszerint magasabb árak megszabása érdekében. Ezen okból kifolyólag az utóbbi időszakban, a már felsorolt hatások miatt, a megnövekedett

beszerzési árak megjelentek a fogyasztói árakban is, áremelkedést okozva. A kiskereskedelmi láncok jogszabályi kötelezettség¹⁰ okán nem értékesíthetik a termékeiket a beszerzési ár alatti szinten, így a termelői, feldolgozó áremelések szükségszerűen megjelennek a polci árakban is. Az egyes fogyasztói árak meghatározásakor ugyanakkor a kiskereskedők a versenytárs vállalkozások által alkalmazott árakat is figyelemmel kísérik és figyelembe veszik.

Az árképzés során szintén jelentős tényező a beszállítói oldalnak való kitettség. Több piaci szereplő nyilatkozott úgy, miszerint a termelői/felvásárlói oldal különösen, de a feldolgozó/gyártói oldal is erős érdekérvényesítő képességgel és lobbierővel rendelkezik mind az ágazatirányítás, mind a részben hatósági jogkörökkel is rendelkező agrárkamarai szervezetekben. Ilyen érdekérvényesítő képességgel a kereskedők nem rendelkeznek, így az értéklánc többi szereplője elvárásainak a kereskedők valamelyest kiszolgáltatottak.

A fent említett tényezők mellett a kiskereskedők által alkalmazott árakra egyes szektorspecifikus tényezők is hatást gyakorolnak. Ilyen a kiskereskedelmi szektorra (is) alkalmazott adóterhek, így a kiskereskedelmi adó,¹¹ illetve kiskereskedelmi pótdó,¹² illetve egyes kereskedők az ársapka alá tartozó termékek értékesítése során képződő veszteségüket érvényesítik más termékek árazása során.

A kiskereskedelmi vállalkozások az egyes kereskedelmi egységeikben jellemzően egységes árakat alkalmaznak. A valamennyi egységben azonos árakat alkalmazó vállalkozások esetében az esetleges áreltérések főként különleges körülményekre vezethetők vissza, így például a termékek közeli lejáratára, házhozzállítási szolgáltatás igénybevételére. Azon vállalkozások, amelyek egységei esetében nem azonosak az árak, ezt a kereskedelmi egységek eltérő tulajdonságaival, illetve elhelyezkedésükkel indokolják. Így a kisebb méretű boltok, illetve a csemegepultot, hűtőt üzemeltető, friss pékárut értékesítő üzletekben a magasabb működési költségek miatt az árak is magasabbak lehetnek, mint a nagyobb méretű, illetve ilyen tevékenységet nem folytató egységek esetében.

A beérkezett adatszolgáltatások szerint a termelők, illetve a feldolgozók a kiskereskedelmi egységek felé konkrét polci árral kapcsolatos igényeket nem fogalmaznak, illetve nem fogalmazhatnak meg.

A kiskereskedelmi árak és árrések elemzése

A fogyasztói árak változásának elemzése során a GVH megvizsgálta a kiskereskedelmi szereplők beszerzési árainak és költségeinek alakulását, ezáltal képet alkotva arról, hogy a kiskereskedelmi szereplők árrése, nyereségessége hogyan változott 2019 és 2022 között.

Kiskereskedelmi vállalatok esetén a végső eladási árból származó bevétel legnagyobb része (átlagosan kb. 61%-a) magát az eladott áru beszerzési értékét fedezi, mely arány lényegében állandó volt a vizsgált periódusban.

Az áru értékesítési és beszerzési ára közötti különbséget nevezzük bruttó árrésnek. A kiskereskedelmi vállalatnak ebből a bruttó árrésből kell kigazdálkodnia minden egyéb

¹⁰ A kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény 7. § (2) bekezdés i) pontja

¹¹ 2020. évi XLV. törvény a kiskereskedelmi adóról

¹² 197/2022. (VI. 4.) Kormányrendelet

költségét, a munkavállalók bérétől az energia- és üzemeltetési költségein át a megfizetett adókig. Az összes költség levonása után fennmaradó összeg a vállalat nyeresége. Általánosságban elmondható, hogy minél versenyzőibb a kiskereskedelmi szektor, a bruttó árrés változása annál erősebben követi a költségek változását, hiszen a költségek emelkedésénél nagyobb mértékben árat emelő kereskedőktől elpártolnak a fogyasztók. Ugyanakkor a fogyasztói árak kialakítása során a kiskereskedőt sok nem költség jellegű tényező is befolyásolja, amely kihat az egyes termékek konkrét árazási stratégiájára. Korlátozza a kiskereskedőt egyrészt a termék iránt megnyilvánuló kereslet, illetve a termék néhány tulajdonsága (pl. romlandósága) is, másrészt a kiskereskedelmi piac szerkezete, a verseny intenzitása.

Az árak, illetve árrések elemzése során a konzerv- és fagyasztott zöldség- és gyümölcstermékeket nyolc termékcsoportha (ízésítés nélküli fagyasztott zöldségek, ízésítés nélküli fagyasztott gyümölcsök, ízésített fagyasztott zöldségek, ízésítés nélküli konzervzöldségek, ízésítés nélküli konzervgyümölcsök, ízésített konzervzöldségek, fagyasztott burgonyatermékek, illetve egyéb termékek, pl. sűrített paradicsom) bontva vizsgálta a GVH. Ezen nyolc termékcsoport esetén jellemzően egy vagy kettő, néhány esetben három jelentős fogyasztási arányú standard termék áralakulása került részletekbe menően is vizsgálatra. A továbbiakban ezen termékek beszerzési és értékesítési árainak alakulását, illetve a kettő különbségét, a bruttó árrés időbeli változását mutatjuk be 2019 és 2022 között.

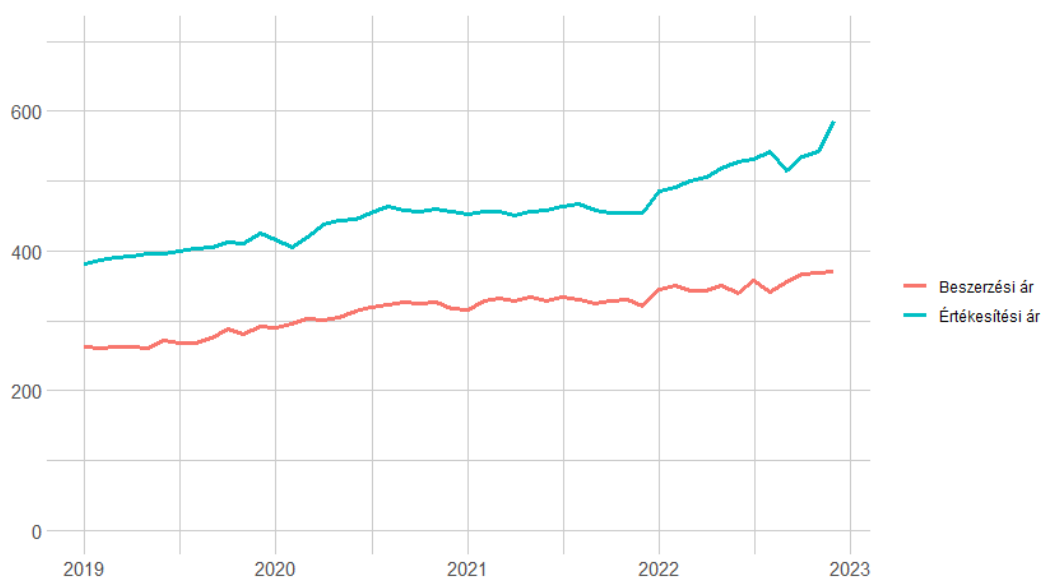
Az elemzés során a bruttó árrés költségnemek szerint is felbontásra került. Az alkalmazott statisztikai módszer mögötti feltevés, hogy minden termékre arányosan rakódtak rá a nem felosztható költségek 2019-ben, tehát például az üzletek üzemeltetési költsége arányosan osztódott le az üzletben forgalmazott minden egyes termékre 2019-ben. Ezután az került vizsgálatra, hogy az egyes költségek nagysága hogyan változott a rákövetkező években (2020-ban, 2021-ben és 2022-ben); a költségek százalékos változása alapján pedig megvizsgáltuk, hogy hogyan kellett volna változnia a bruttó árrésnek, ha ezeket a költségemelkedéseket is arányosan terhelték volna rá a kiskereskedők az egyes termékekre. Az így képzett számok jelentése lényegében az, hogy ha a vállalat költségeit arányosan osztjuk szét a forgalmazott termékek között, akkor adott évben átlagosan egy egységnyi (egy liter, egy kilogramm stb.) terméken realizált bruttó árrésből hány forintot költöttek a kiskereskedők egyes költségelemekre, és hány forintot realizáltak nyereségként. Amennyiben a kiskereskedők egy-egy termék bruttó árrését 2020-ban, 2021-ben vagy 2022-ben jobban (kevésbé) emelték, mint a költségek arányos változása, akkor az adott terméken elért nyereségük nőtt (csökkent).

Ettől az elméleti feltevéstől a valóságban akár jelentősebb eltérések is elképzelhetők, hiszen a kiskereskedők árazásuk során egyéb tényezőket (pl. kereslet árugalmassága, termékek tartóssága) is figyelembe vesznek, illetve a kiskereskedők szabadon dönthetnek árazási stratégiájukról, tehát arról is, hogy mely termékek árait milyen mértékben változtatják meg, mely termékeket kínálnak relatív olcsóbban és melyeket relatív drágábban. Az itt bemutatásra kerülő ár- és költségelemzés tehát mindössze illusztrációként szolgál. A helyzetet ráadásul bonyolítja, hogy az egyes élelmiszerekre bevezetett ármaximum („árstop”) néhány termék esetén nagyon jelentős veszteségeket okozott a kiskereskedőknek, ami felboríthatta a korábban megszokott árazási stratégiát, annak újragondolását tehető szükségessé, és ez kihathatott minden termékkategóriára.

Ízesítés nélküli konzervzöldségek

Az ízesítés nélküli konzervzöldségek termékcsoportjából az üvegben árusított csemegeuborkát, illetve a fémkonzervben árusított csicszeriborsót és morzsolt csemegekukoricát vizsgáltuk. Mindhárom terméknel a beszerzési és az értékesítési árak együtt haladva folyamatosan növekedtek a periódus nagyrészében, majd 2021 végétől, illetve 2022 elejétől egyfajta törés állt be az addigi trendbe, mivel forintban értelmezve az idősorok közötti különbségek nagysága megnőtt, vagyis az árak nagyobb mértékű növekedésbe kezdtek. Az időszak végén az árak jellemzően a kezdeti értékek kb. 1,7-szerese volt.

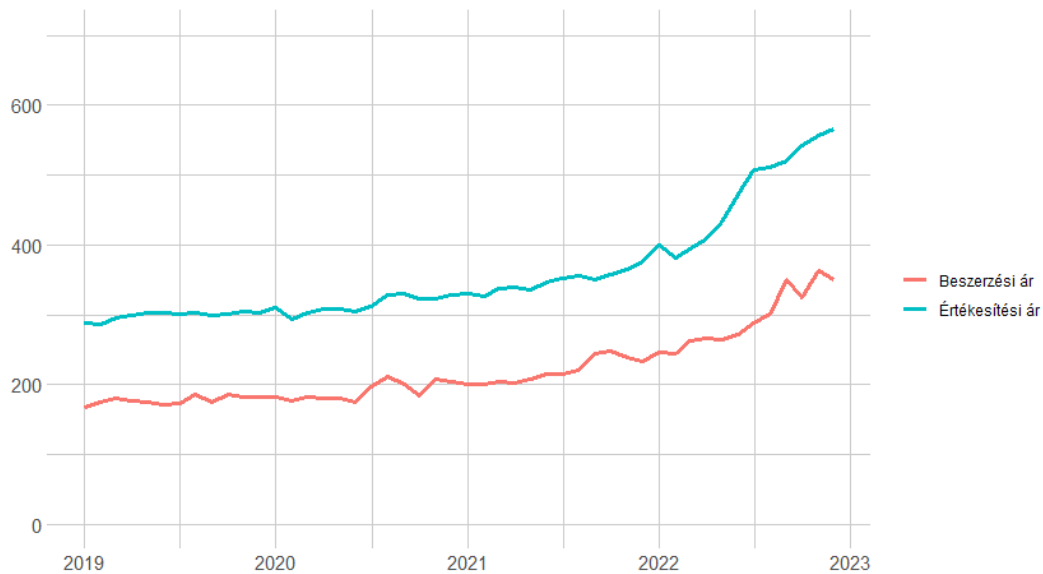
22. ábra. 6–9 cm közötti csemegeuborka átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/üveg)

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

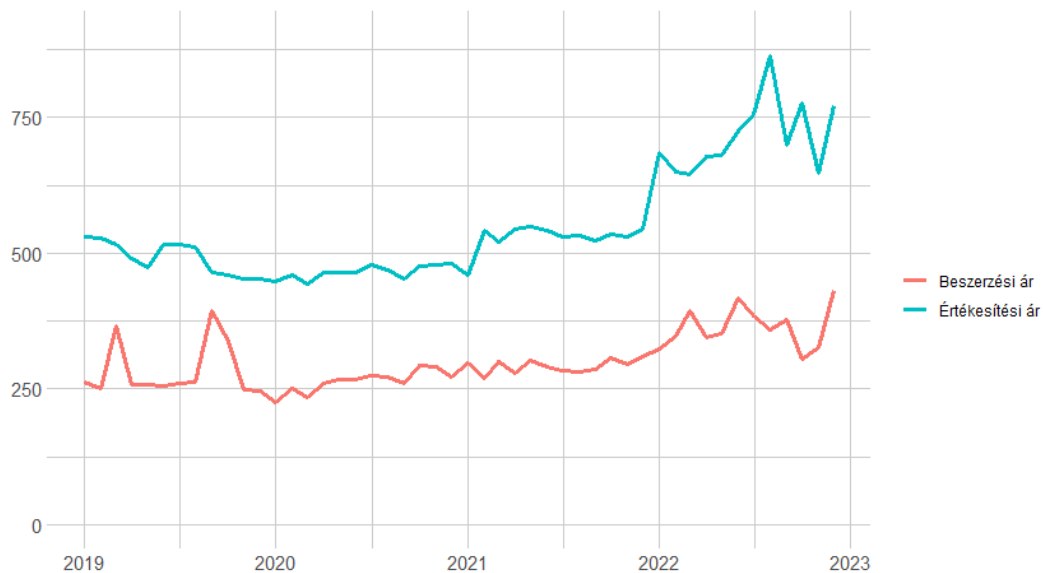
23. ábra. Morzsolt csemegekukorica átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/doboz)

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

24. ábra. Csicskeriborsó konzerv átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/doboz)

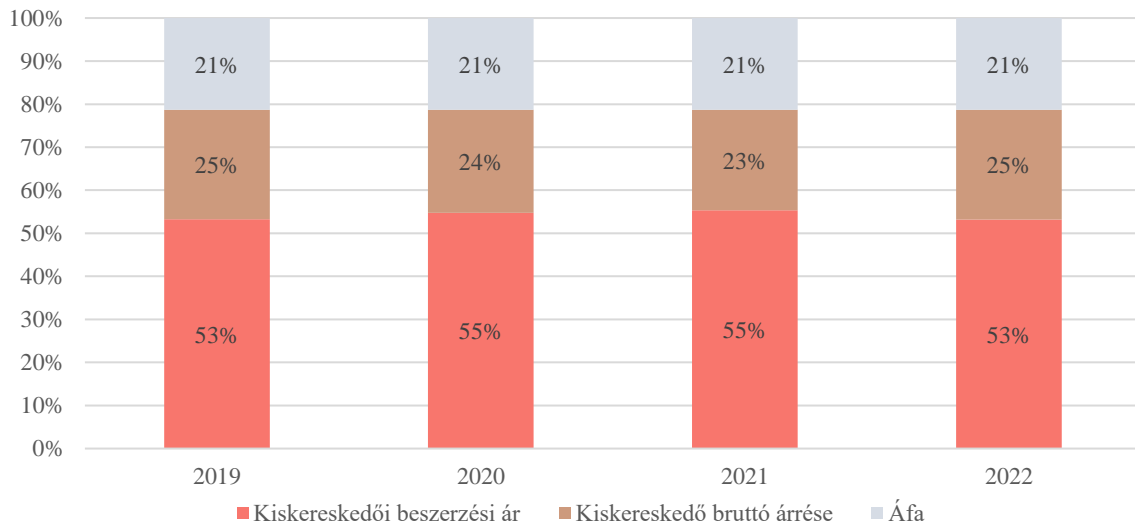
Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A fogyasztói árak felbontása alapján megfigyelhető, hogy a százalékos árrés arányok eltérő módon alakult a különböző termékfajtáknál. Amíg 2022-re a korábbi évek viszonylagos

változatlansága után a csemegekukorica és a csicszeriborsó árésénél csökkenés történt, addig csemegeuborkánál növekedés figyelhető meg. Ugyanakkor ezek a változások a csemegeuborka (kb. 2 százalékpontos növekedés), valamint a csicszeriborsó (kb. 9 százalékpontos csökkenés) esetében tekinthetők jelentősnek.

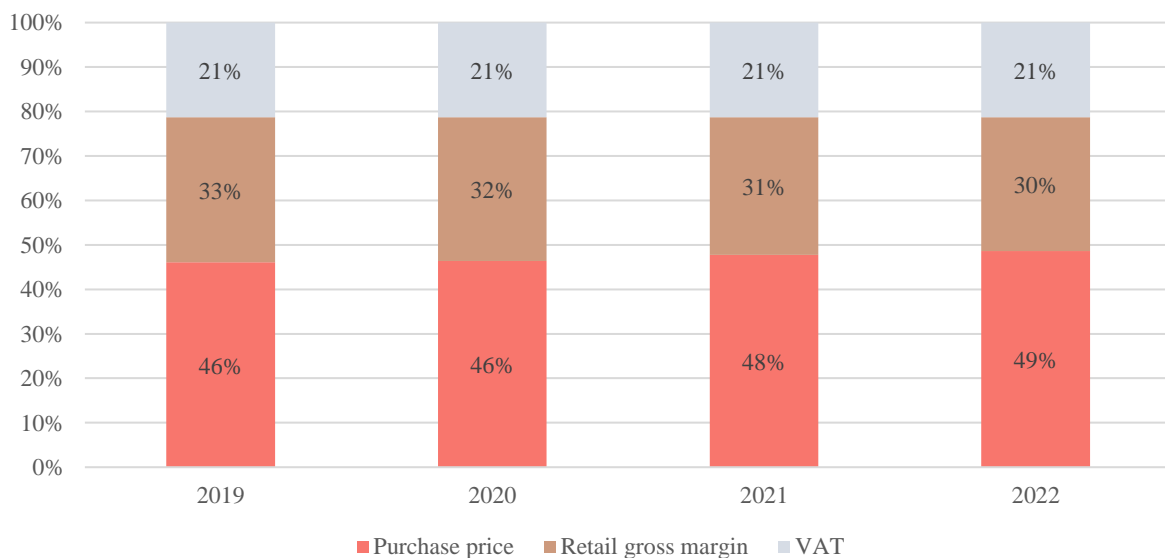
25. ábra. 6–9 cm közötti csemegeuborka fogyasztói árának felbontása

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

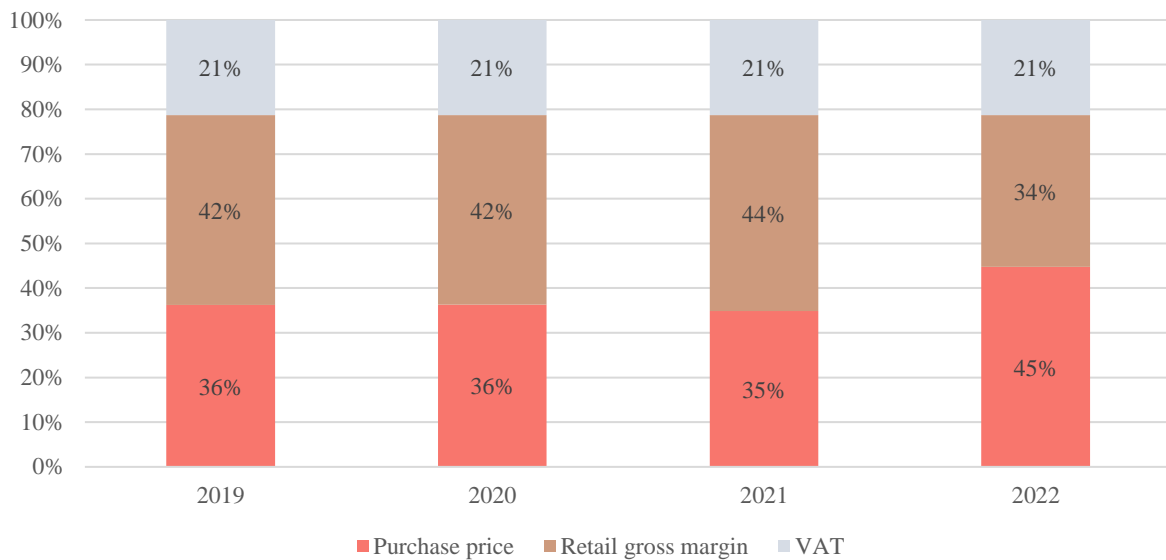
26. ábra. Morzsolt csemegekukorica fogyasztói árának felbontása

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

27. ábra. Csicscriborsó konzerv fogyasztói árának felbontása

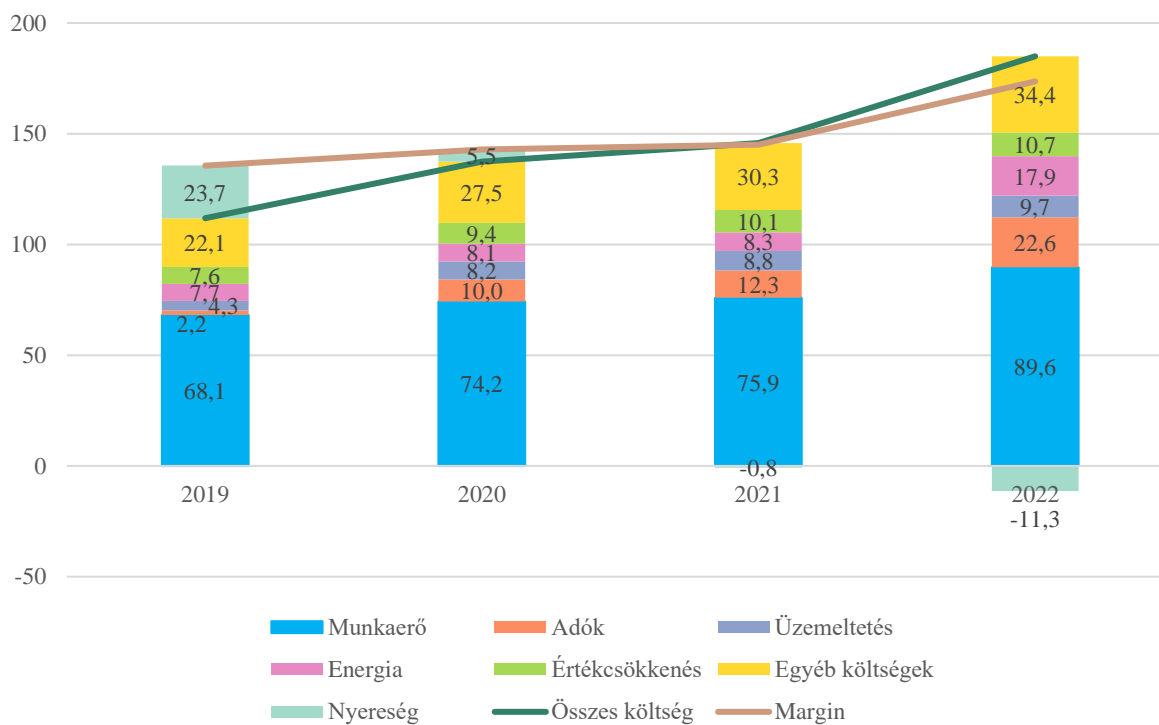

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A kiskereskedők forintban mért bruttó árresei ugyanakkor sok esetben megemelkedtek, még a százalékos árrés csökkenése esetén is, ami a jelentősen megnövekedett beszerzési áraknak tudható be. Ezzel együtt is a termékcsoporton belül csupán a csemegekukorica maradt nyereséges az időszak alatt, melynél 2022-re megnőtt az egy termékegységre jutó nyereség. Azonban, a másik két standard termék esetén 2022-ben már némi veszteség látható. A magas százalékos árrés és az alkalmazott statisztikai módszertan miatt ez azonban a valóságban arra utal, hogy a korábbi évekhez képest kisebb nyereségre tettek szert a kiskereskedők ezeken a termékeken, de a kiskereskedők bruttó árrese még mindig a fogyasztói árak kb. harmadát teszi ki, ami viszonylag magasnak tekinthető.

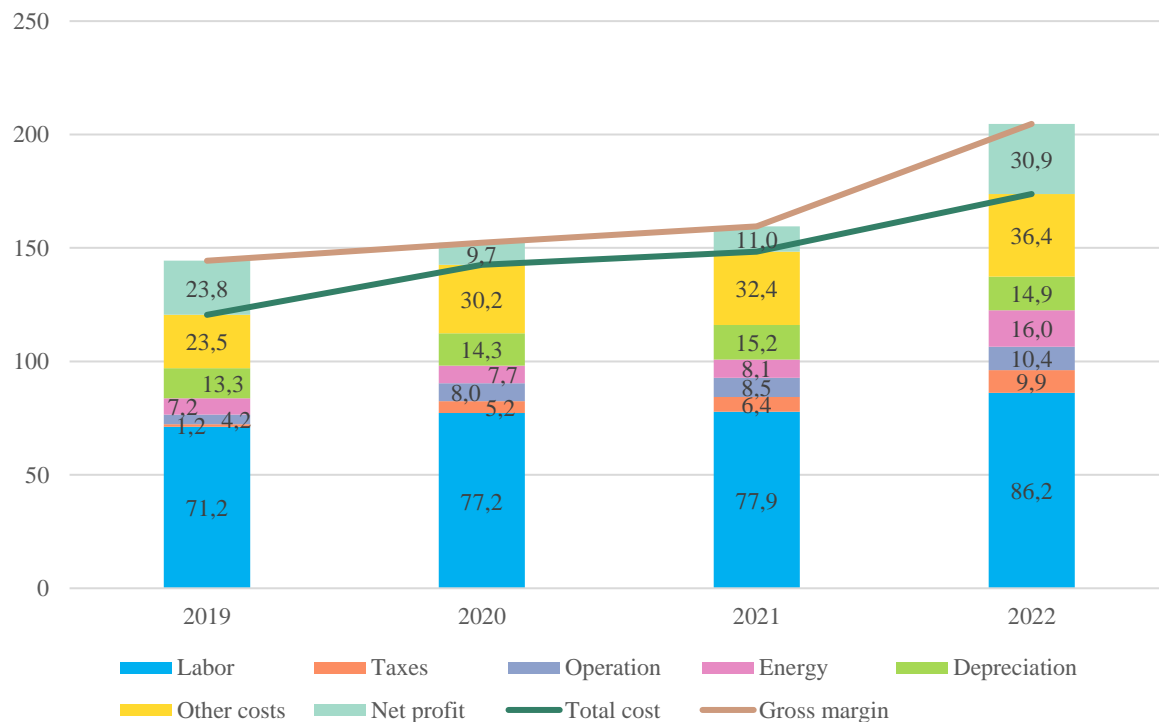
28. ábra. 6–9 cm közötti csemegeuborka nyereségességének alakulása (Ft/üveg)

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

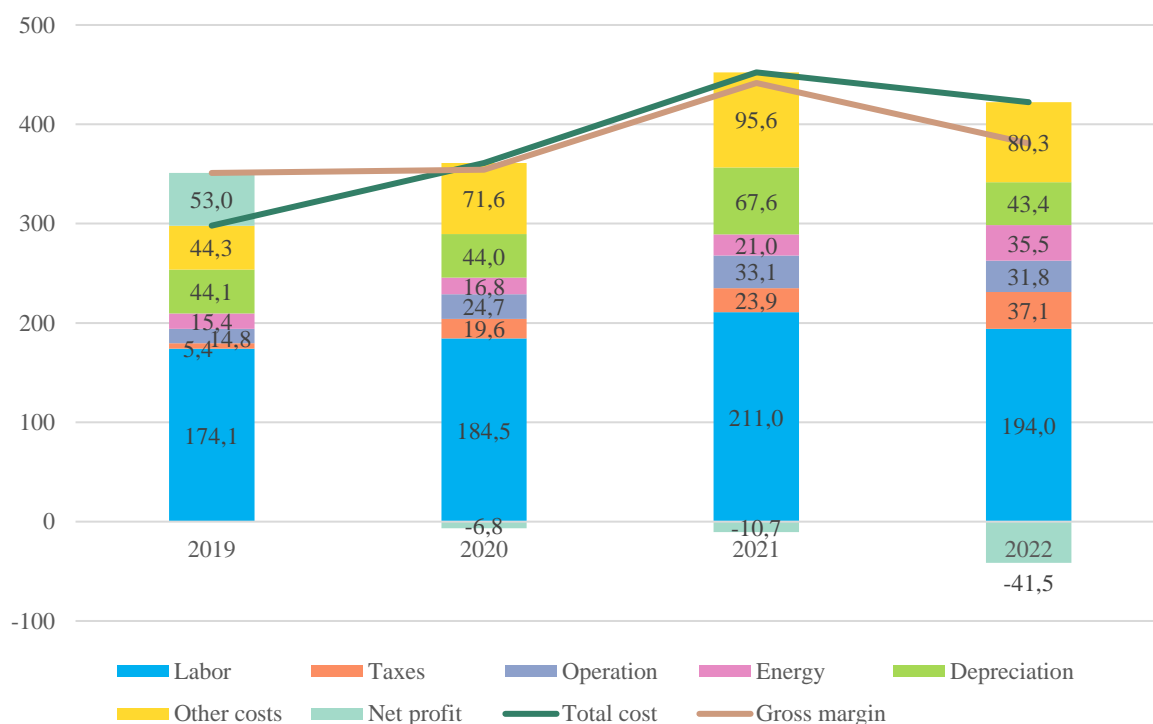
29. ábra. Morzsolt csemegekukorica nyereségességének alakulása (Ft/doboz)

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

30. ábra. Csicszeriborsó fémdobozban, 400 g nyereségességének alakulása (Ft/doboz)

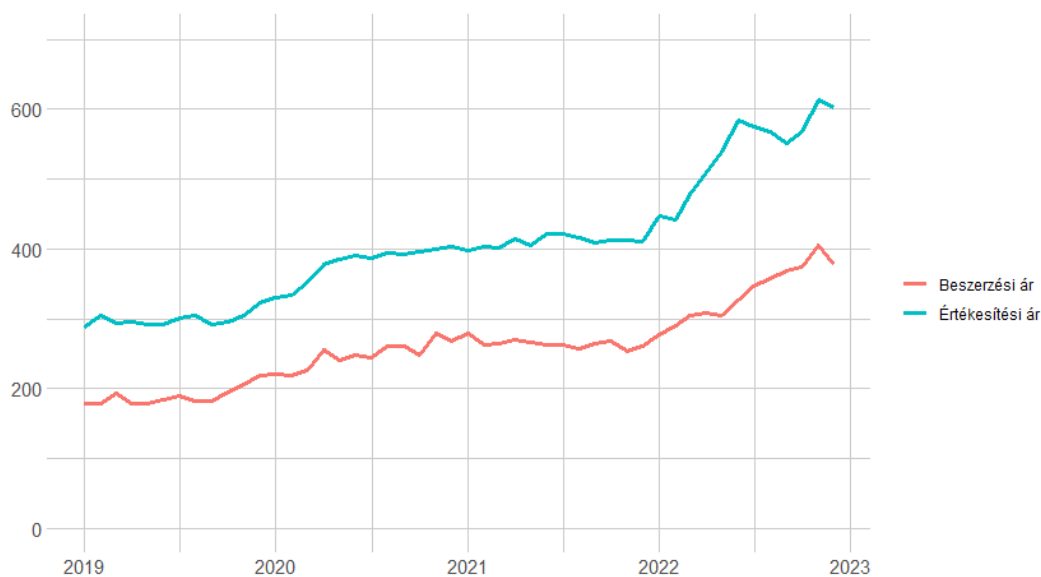
Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Ízesített konzervzöldségek

E termékcsoporthoz az általunk vizsgált standard termék a chilis bab (vörösbab csipős mártásban) konzerv volt. Ennél a termékénél is megfigyelhető, hogy a beszerzési és az értékesítési árak együtt haladva folyamatosan növekedtek a periódus nagyrésztében. 2021 őszétől a beszerzési ár növekedési üteme elvált az értékesítési ártól, olyannyira, hogy az árrés időszak végi értéke a kezdeti érték 2,2-szeresére emelkedett.

31. ábra. Chilis babkonzerv átlagos beszerzési és nettó értékesítési árának alakulása (Ft/doboz)

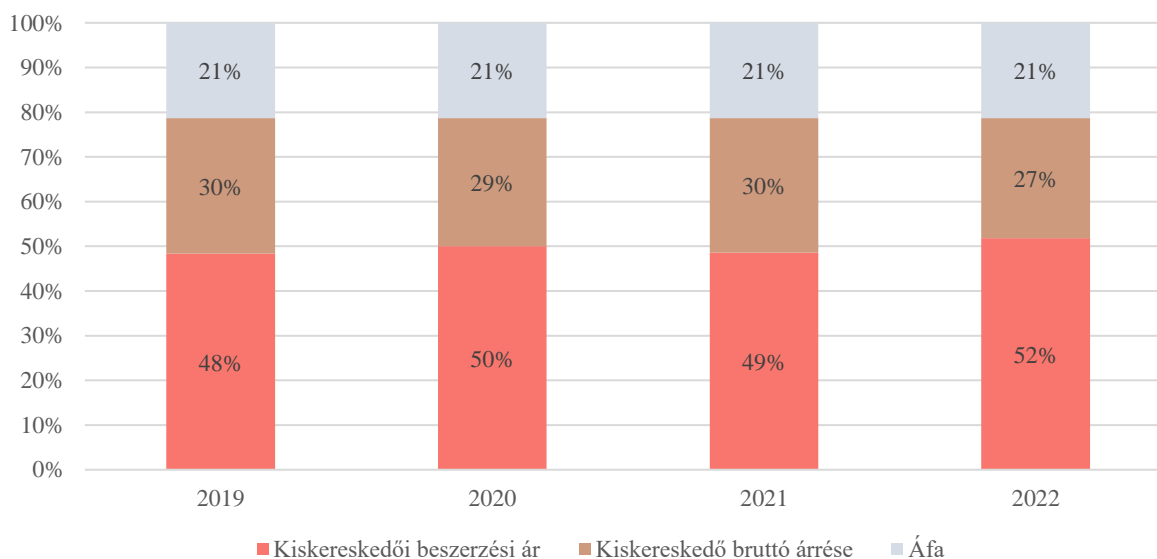

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A fogyasztói árak felbontás alapján látható, hogy a vizsgált periódus alatt a kiskereskedők árrése százalékosan nem változott jelentősen a 2022 előtti időszakban, mivel évről évre csupán kb. egy százalékpontos elmozdulások voltak megfigyelhetők (pozitív, illetve negatív irányba egyaránt). 2022-re azonban jelentős csökkenés tapasztalható, mivel a korábbi 30%-ról 27%-ra csökkent az árrés százalékos aránya.

32. ábra. Chilis bab fogyasztói árának felbontása

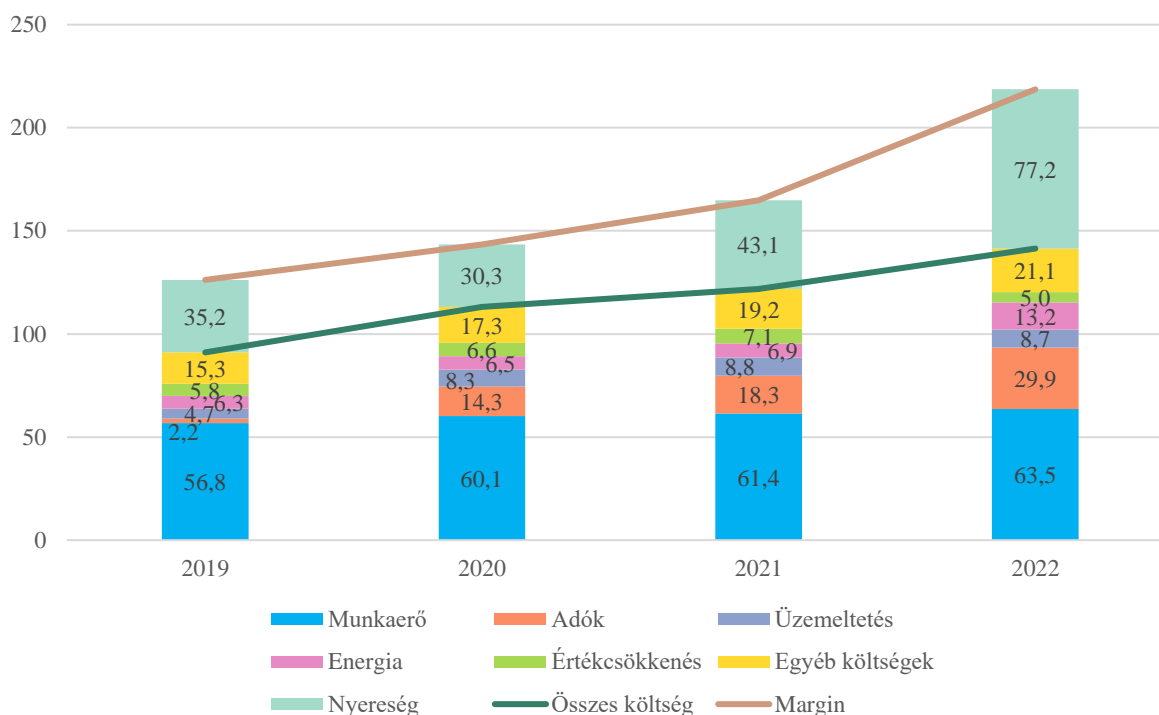

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A 33. ábra alapján jól látható, hogy a chilis bab az időszak alatt végig nyereséges árucikk volt, valamint 2021-től a nyereség árreszen belüli aránya folyamatosan nőtt.

33. ábra. Chilis bab nyereségességének alakulása (Ft/doboz)

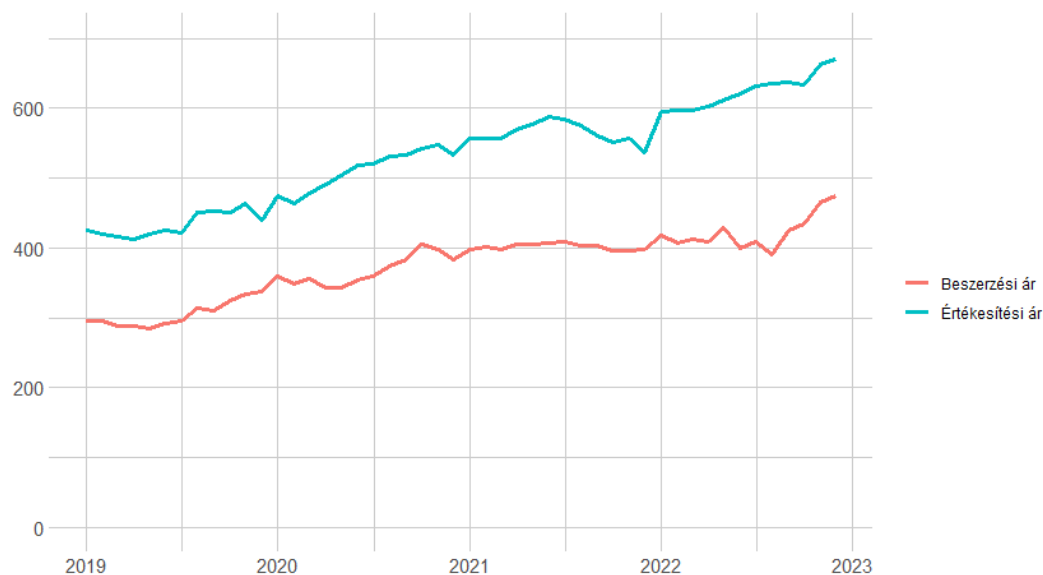
Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Ízesítés nélküli konzervgyümölcsök

Az ízesítés nélküli konzervgyümölcsök illusztrálásához a magozott meggybefőttet használtuk fel, mint standard terméket. A 34. ábra alapján megfigyelhető, hogy a beszerzési és az értékesítési árak együtt haladva pozitív trendet követtek a vizsgált periódus során, majd 2021 végétől a beszerzési ár növekedési mértéke elvált az értékesítési áratól. A vizsgált periódus végén, az ízesítés nélküli konzervzöldségekhez hasonlóan az árres nagysága a kezdeti érték 1,7-szeresére nőtt.

34. ábra. Magozott meggybefőtt átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/üveg)

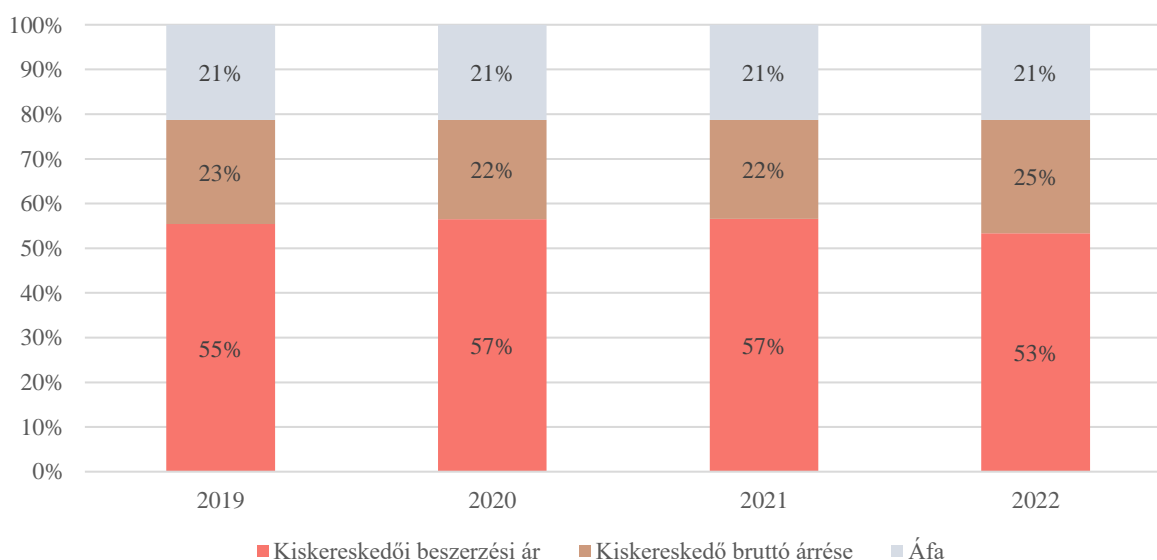

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A meggy árrésének százalékos aránya a fogyasztói árban 2019 és 2021 között nem mutatott jelentős változásokat, de 2022-re jelentős, nagyjából három százalékpontos növekedés észlelhető.

35. ábra. Magozott meggybefőtt fogyasztói árának felbontása

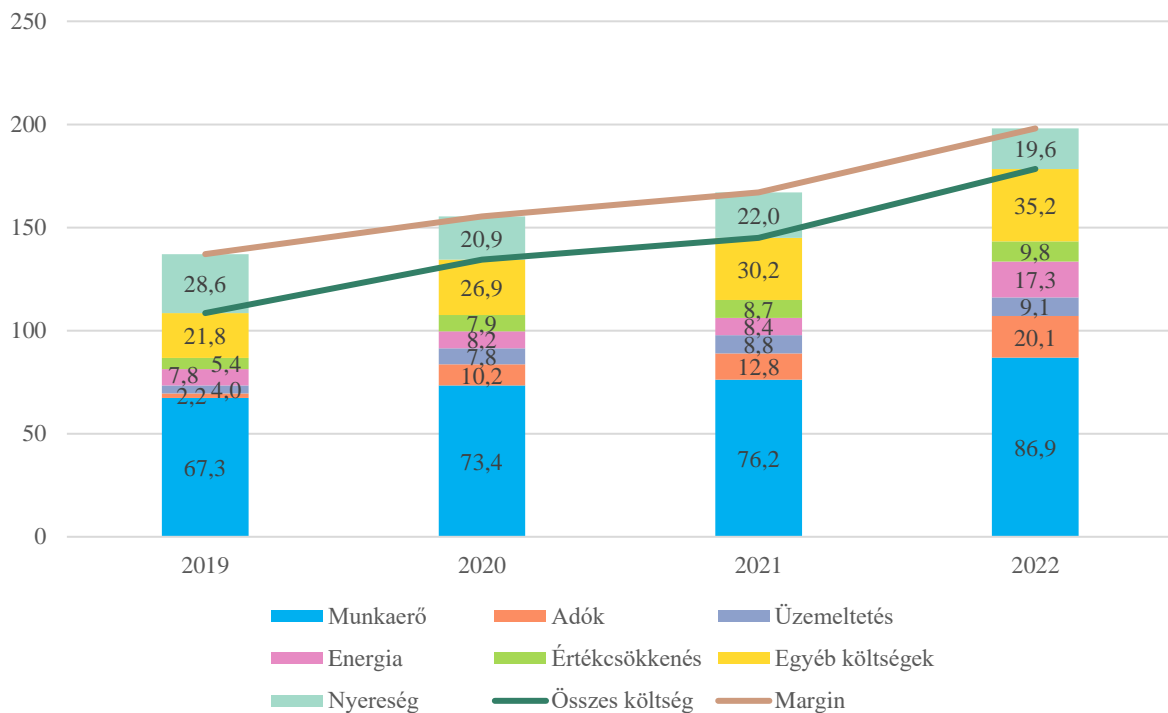

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A százalékos növekedéssel együtt az árrés forintban vett nagysága is megnőtt, illetve a termék végig nyereséges maradt az időszak alatt.

36. ábra. Magozott meggybefőtt nyereségességének alakulása (Ft/üveg)

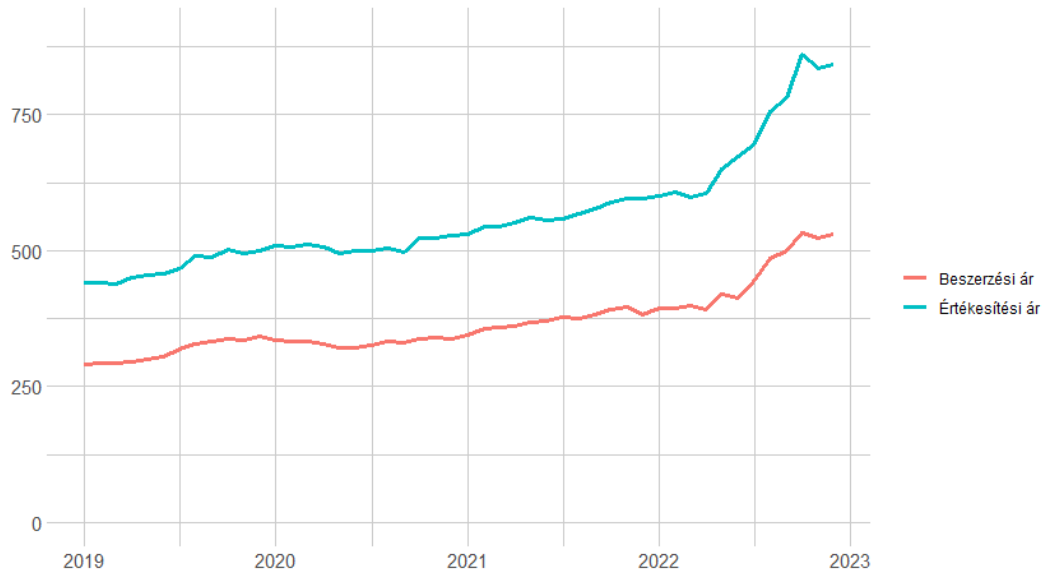
Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Ízesítés nélküli fagyasztott zöldségek

Ebből a termékcsoporthoz a gyorsfagyasztott zöldborsót, csemegekukoricát és a mexikói zöldségkeveréket vizsgáltuk, mint standard termékeket. Mindhárom terméknel a beszerzési és az értékesítési időszakok együtt haladva folyamatosan növekedtek a periódus nagyrészeben, bár ez az együttmozgás a zöldborsónál jelentősebbnek mondható. A vizsgált árucikkeknel 2022 első felétől az árak nagyobb mértékű növekedésbe kezdtek. A vizsgált periódus végén az árak jellemzően a kezdeti érték kb. 1,7-szeresére nőtt, mely lényegében megegyezett a nem ízesített zöldségkonzerveknél látottakkal.

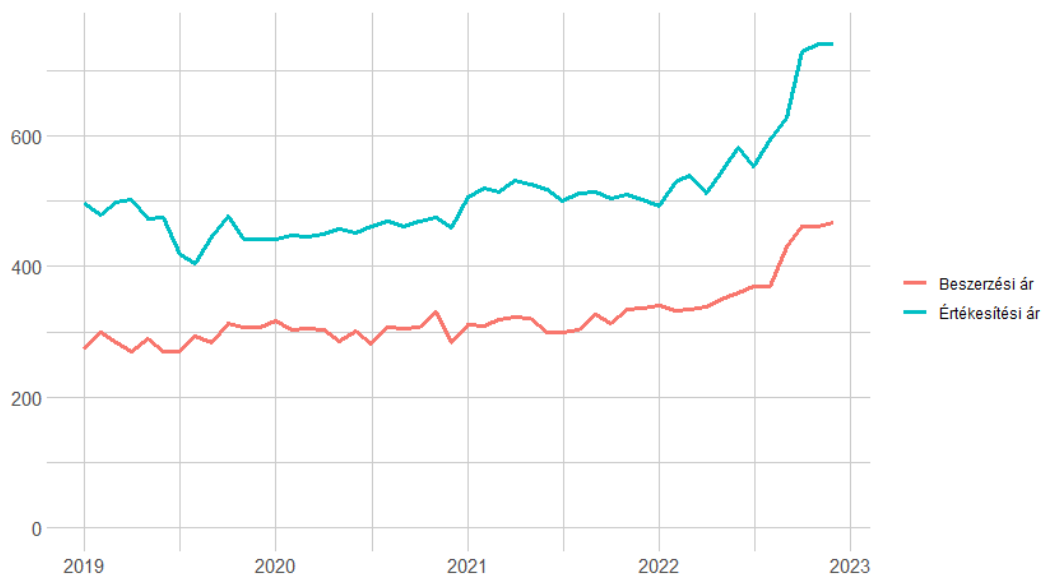
37. ábra. Gyorsfagyasztott zöldborsó átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/kg)

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

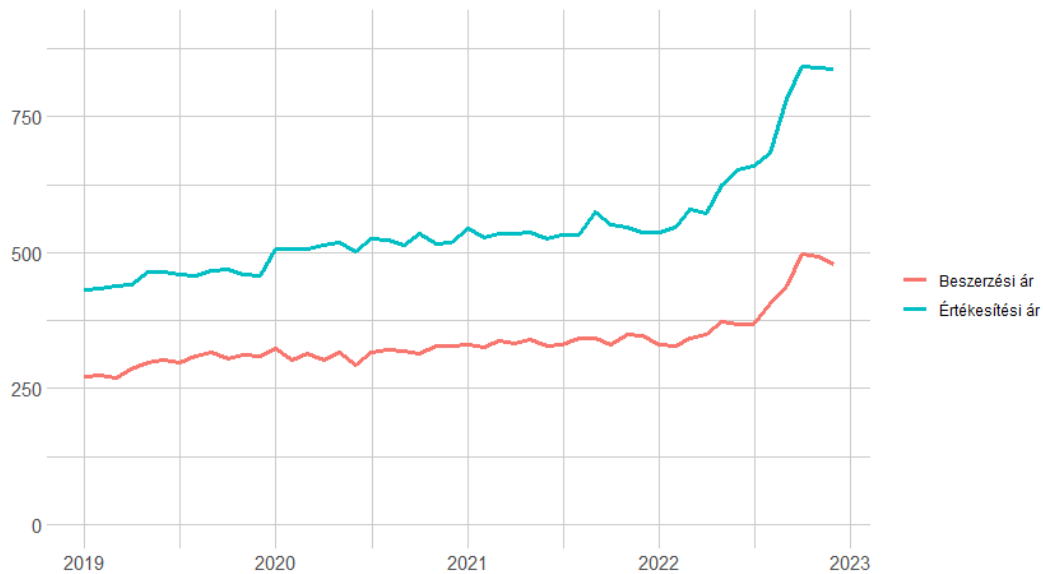
38. ábra. Gyorsfagyasztott csemegekukorica átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/kg)

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

39. ábra. Gyorsfagyasztott mexikói zöldségkeverék átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/kg)

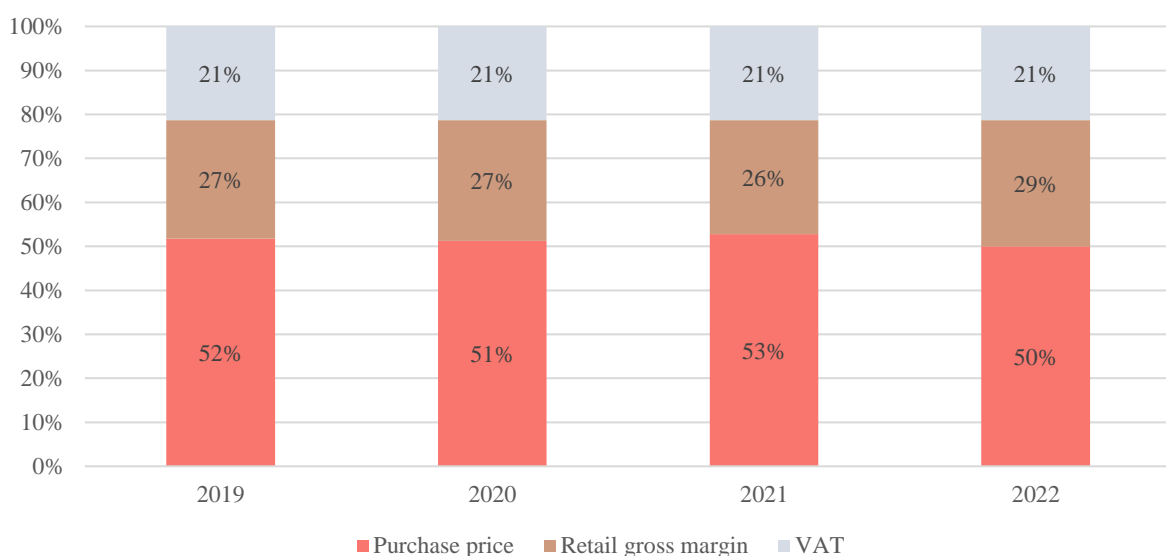

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A fogyasztói árak felbontása alapján jól látszik, hogy a kiskereskedők árrese százalékosan viszonylag eltérő módon alakult, noha 2022-re mindhárom árucikk árrese a legjelentősebb növekedését realizálta. Ezt a fagyasztott zöldborsó és a mexikói zöldségkeverék esetén különböző irányú kilengések, míg a fagyasztott csemegekukorica részéről kismértékű, de folyamatos növekedés előzte meg.

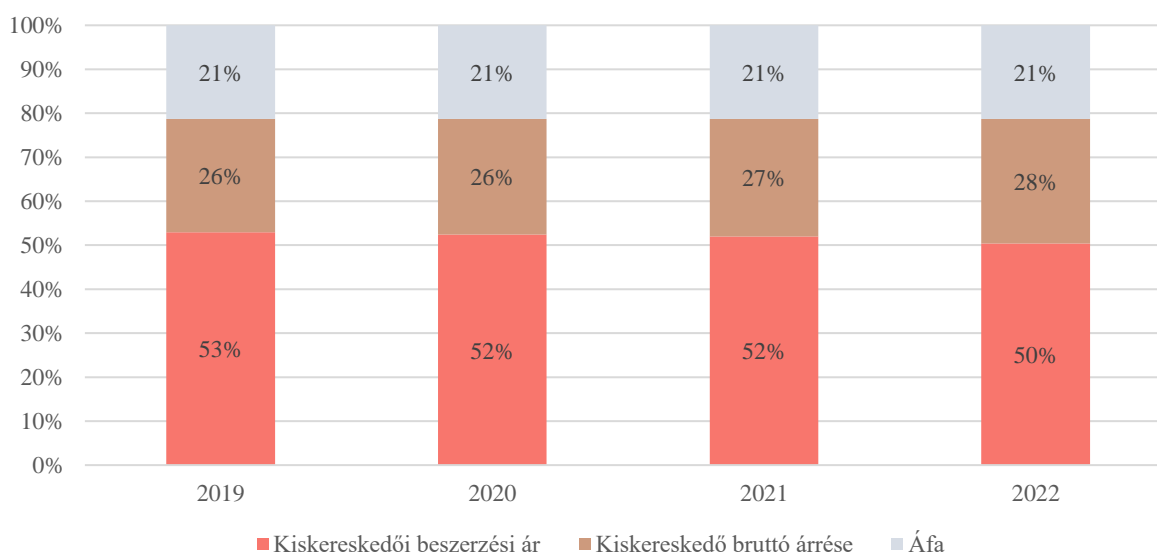
40. ábra. Gyorsfagyasztott zöldborsó fogyasztói árának felbontása

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

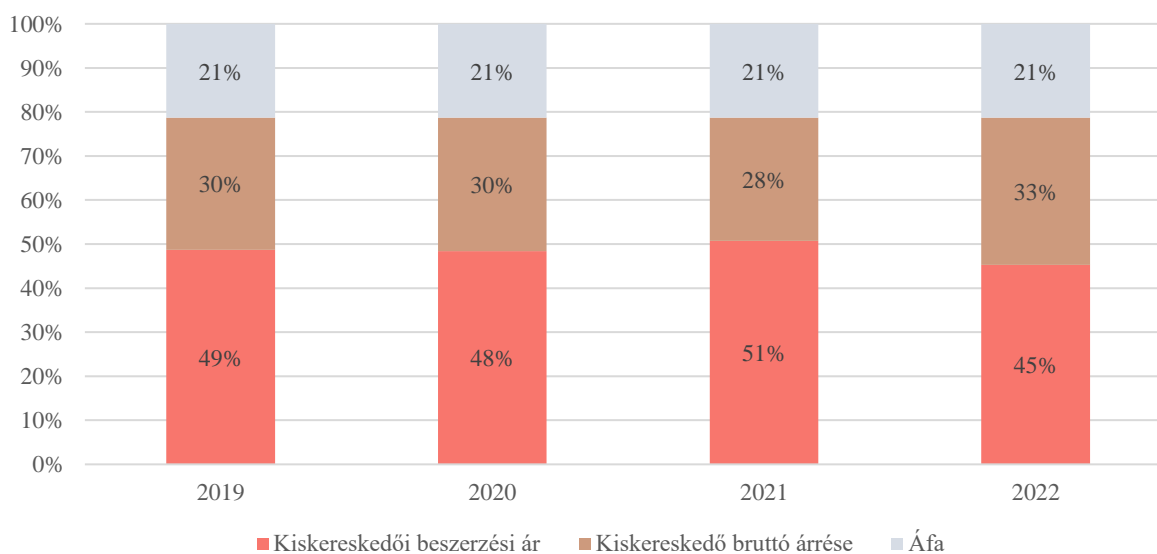
41. ábra. Gyorsfagyasztott csemegekukorica fogyasztói árának felbontása

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

42. ábra: Gyorsfagyasztott mexikói zöldségkeverék fogyasztói árának felbontása

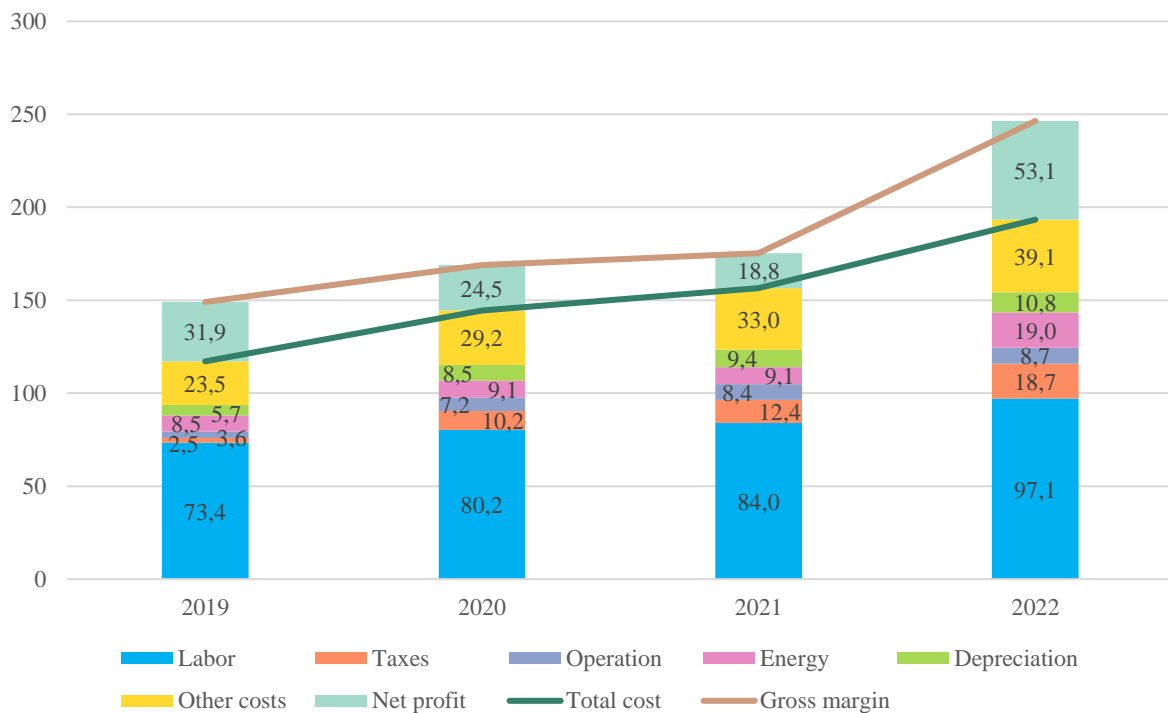

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A bruttó árrés felbontása alapján a termékcsoport árucikkei a vizsgált időszakon forintban mérve folyamatosan nőttek, illetve végig nyereségesek maradtak (kivéve a mexikói zöldségkeverék esetén 2021-et). 2022-re mindhárom termék vonatkozásában nőtt az egy egység termékre eső árrésen belüli nyereség aránya, azonban ennek mértéke továbbra is viszonylag csekély.

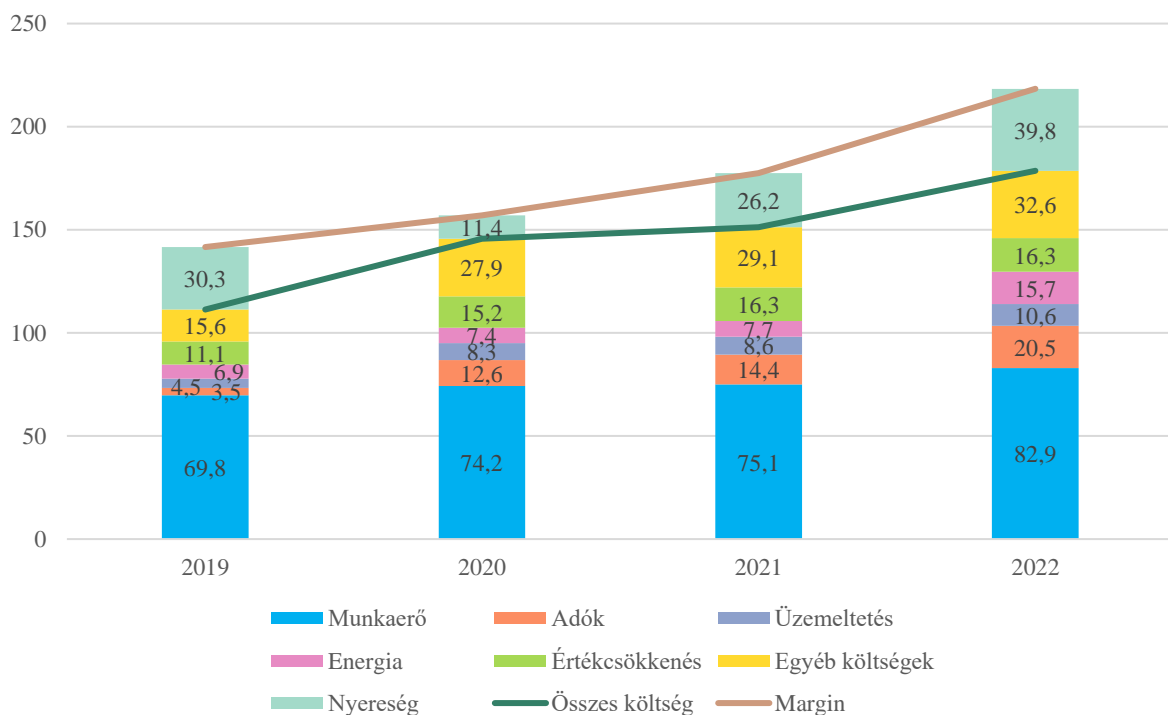
43. ábra. Gyorsfagyasztott zöldborsó nyereségességének alakulása (Ft/kg)

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

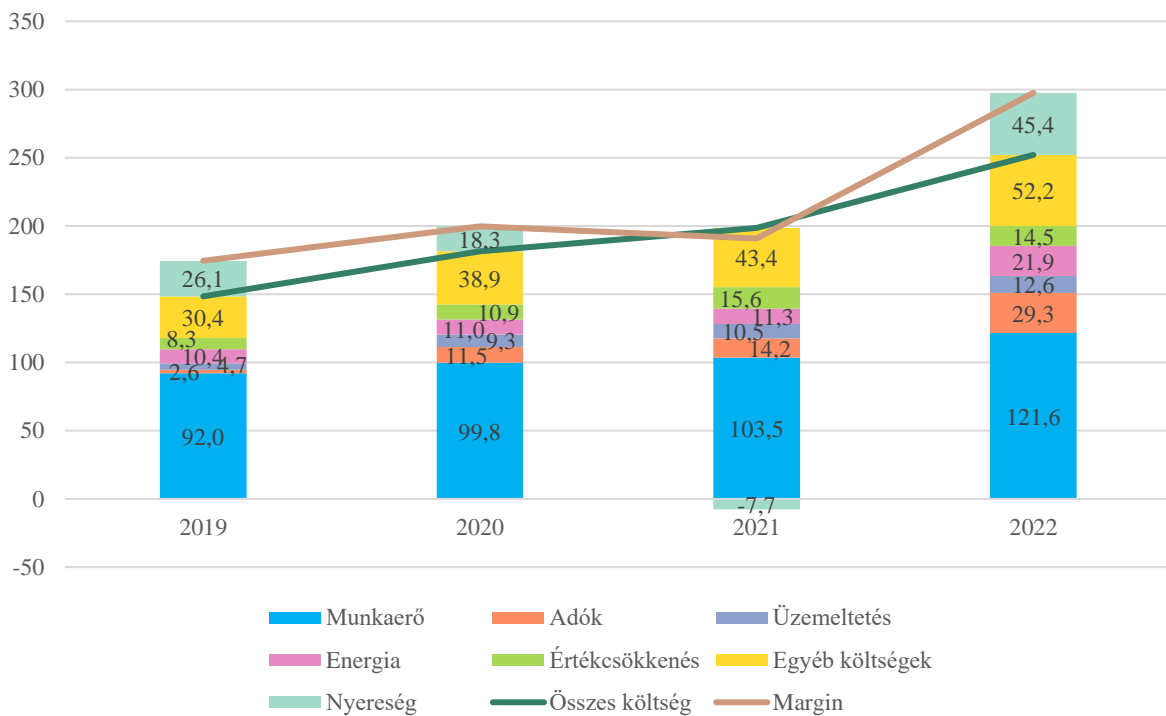
44. ábra. Gyorsfagyasztott csemegekukorica nyereségességének alakulása (Ft/kg)

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

45. ábra. Gyorsfagyasztott mexikói zöldségkeverék nyereségességének alakulása (Ft/kg)

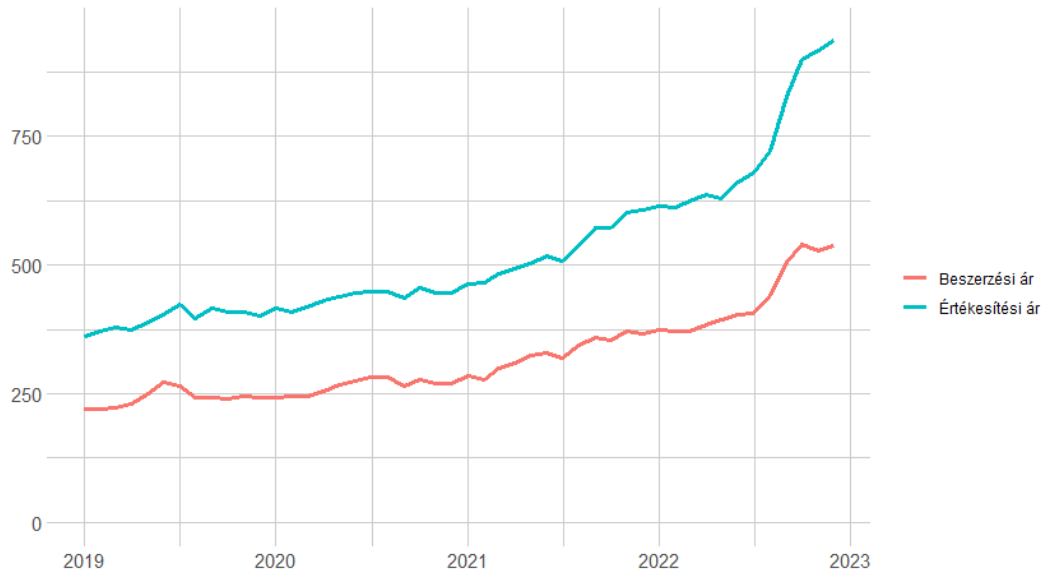
Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Ízesített fagyasztott zöldségek

Az ízesített fagyasztott zöldségeknél a kaporral ízesített gyalult tököt vizsgáltuk. A beszerzési és az értékesítési idősorok az időszak során együttmozogva pozitív trendet követtek. 2022 második felétől az árreakciók nagyobb mértékű növekedésbe kezdtek. A vizsgált periódus végén az árreakció jellemzően a kezdeti érték kb. 2,3-szereására nőtt, mely lényegében megegyezik az ízesített konzerv zöldségeknél tapasztaltakkal.

46. ábra. Gyorsfagyasztott gyalult tök kaporral átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/kg)

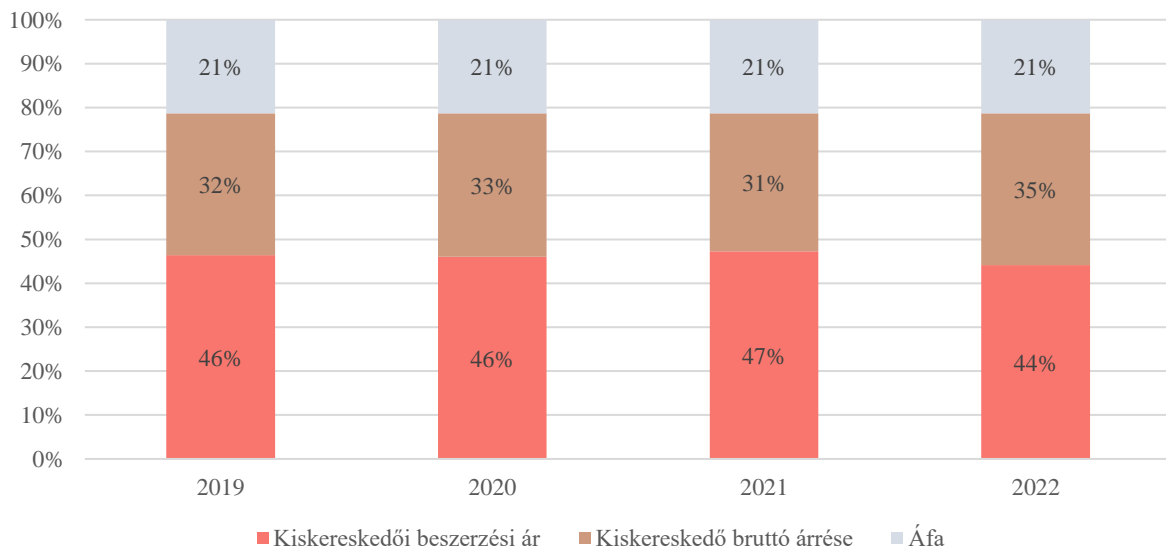

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A fogyasztói ár felbontás alapján látható, hogy noha 2021-ben kb. egy-másfél százalékpontos csökkenést tapasztalhattunk az árreaksion százalékos arányában, ezt 2022-re jelentősebb növekedés követte.

47. ábra. Gyorsfagyasztott gyalult tök kaporral fogyasztói árának felbontása

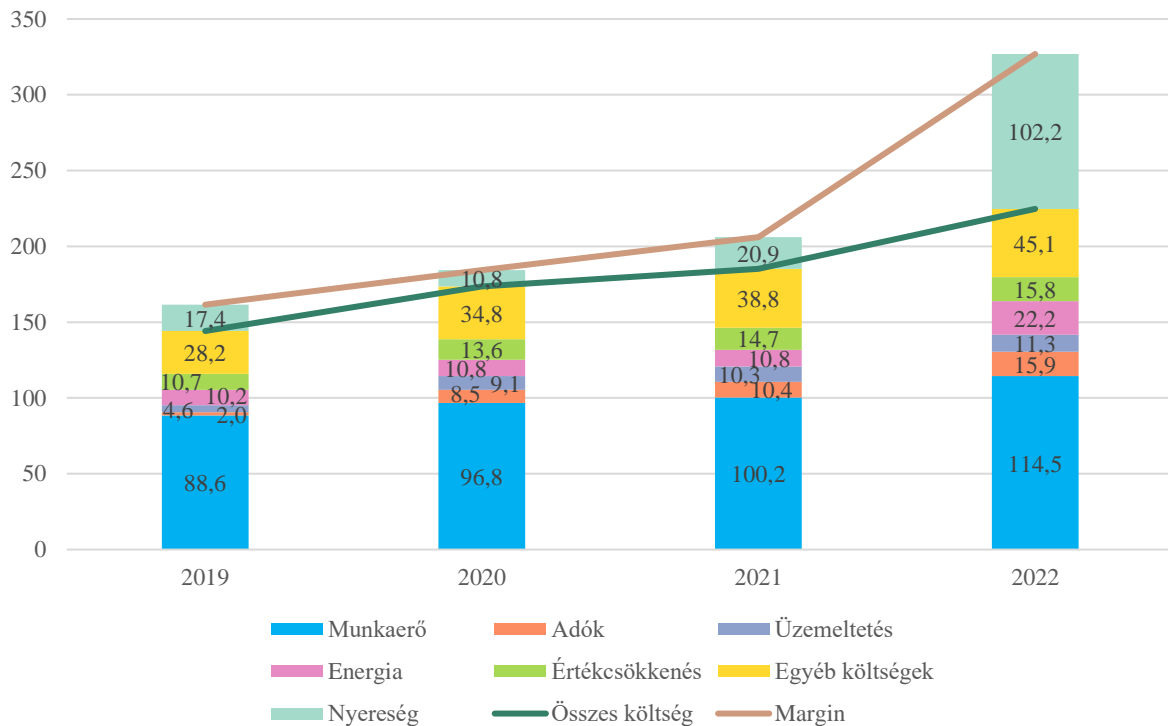

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A gyalult tök bruttó árását szemlélve látható, hogy a termék végig nyereséges maradt, illetve csupán 2020-ra csökkent a nyereség aránya. 2022-re jelentős, közel 20 százalékpontos növekedést mutatott az árresen belüli nyereség aránya.

48. ábra. Gyorsfagyasztott gyalult tök kaporral nyereségességének alakulása (Ft/kg)

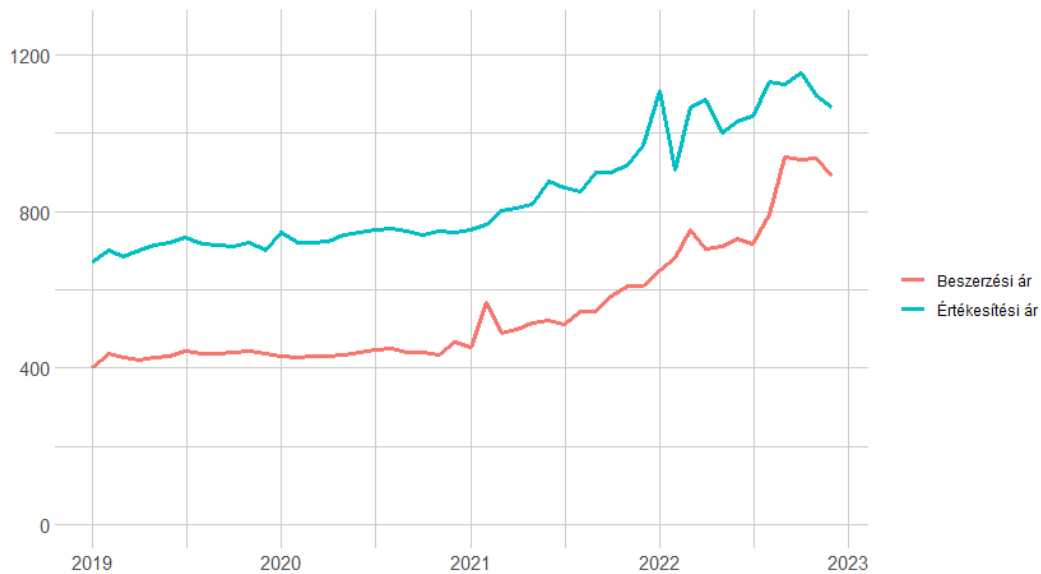
Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Ízesítés nélküli fagyasztott gyümölcsök

Ebben a termékcsoportban a fagyasztott gyümölcskeverék kerül bemutatásra. A beszerzési és az értékesítési árak időszori pozitív trendet követtek a periódus során. 2021 ősztől viszonylag erős ingadozások tapasztalhatók mind a két időszak részéről, illetve az árres nagysága jelentős növekedésbe, majd az időszak végére egyfajta lecsengésbe kezdett. A vizsgált periódus végén a margin a kezdeti érték 1,6-szeresének felelt meg.

49. ábra. Fagyasztott gyümölcskeverék átlagos beszerzési és nettó értékesítési árának alakulása (Ft/kg)

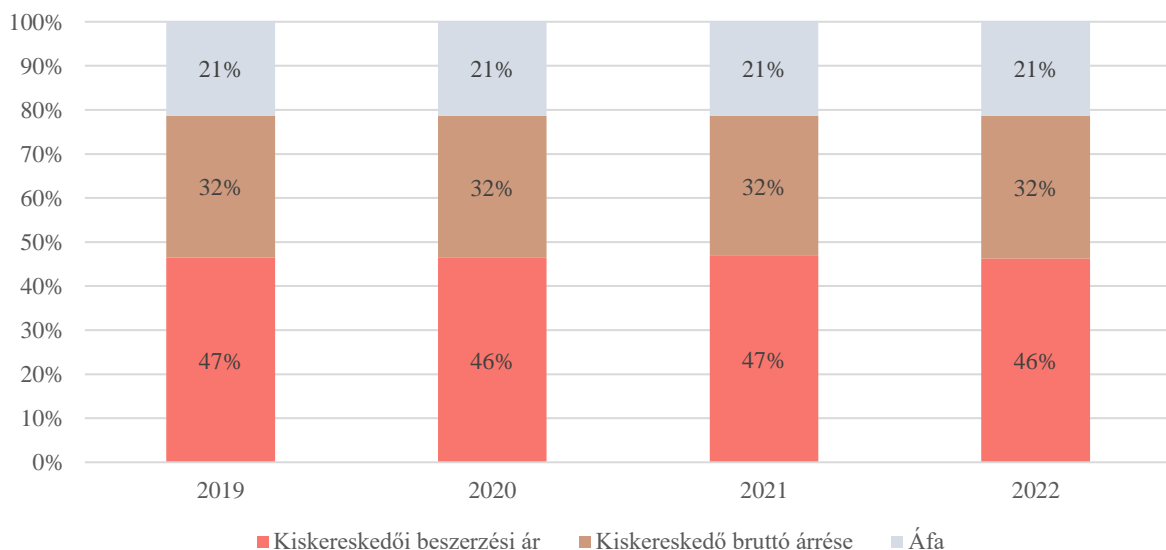

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A fogyasztói ár elemeinek százalékos megoszlásában nem volt jelentős változás a vizsgált perióduson. Az árrés részéről 2021-re tapasztalhatunk egy kis visszaesést, ám 2022-re az árrés aránya visszatért a korábbi évek szintjére.

50. ábra. Fagyasztott gyümölcskeverék fogyasztói árának felbontása

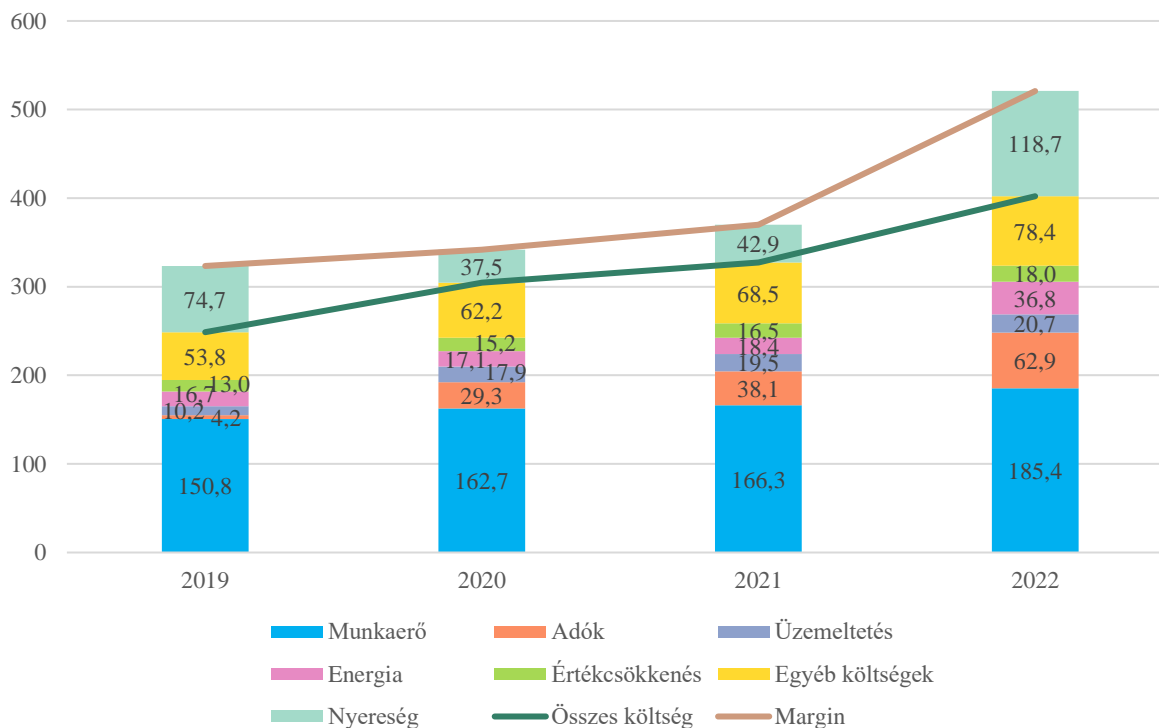
Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Az árrés százalékosan vett viszonylagos stagnálása mellett, forintban értelmezve ugyanakkor volt változás, hiszen az árrés folyamatos növekedést mutatott. A bruttó árrés lebontása alapján

látható, hogy a kiskereskedők végig nyereséget realizáltak a terméken, sőt 2022-re az egy egység termékre eső nyereség arányának a növekedése (11 százalékponttal) a legnagyobb volt a vizsgált perióduson. 2022-ben a nyereség árresen belüli aránya elérte a 2019-es értéket.

51. ábra. Fagyasztott gyümölcskeverék nyereségességének alakulása (Ft/kg)

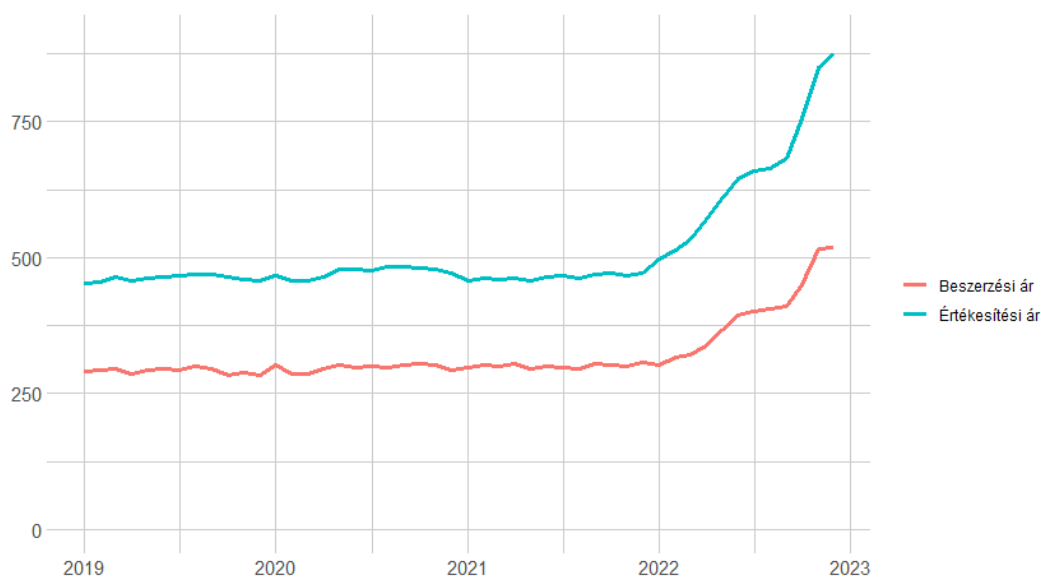
Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Fagyasztott burgonyatermékek

E termékcsoporthoz szemléltetéséhez a gyorsfagyasztott félkész hasábburgonyát használtuk. Megfigyelhető, hogy a beszerzési és az értékesítési árak idősorai együtt mozogtak az időszak nagyrésztében, majd 2022-től az árres jelentős és folyamatos növekedésbe kezdett. A vizsgált periódus végén az árres kezdeti érték 2,21-szorosának felelt meg.

52. ábra. Gyorsfagyasztott félkész hasábburgonya átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/kg)

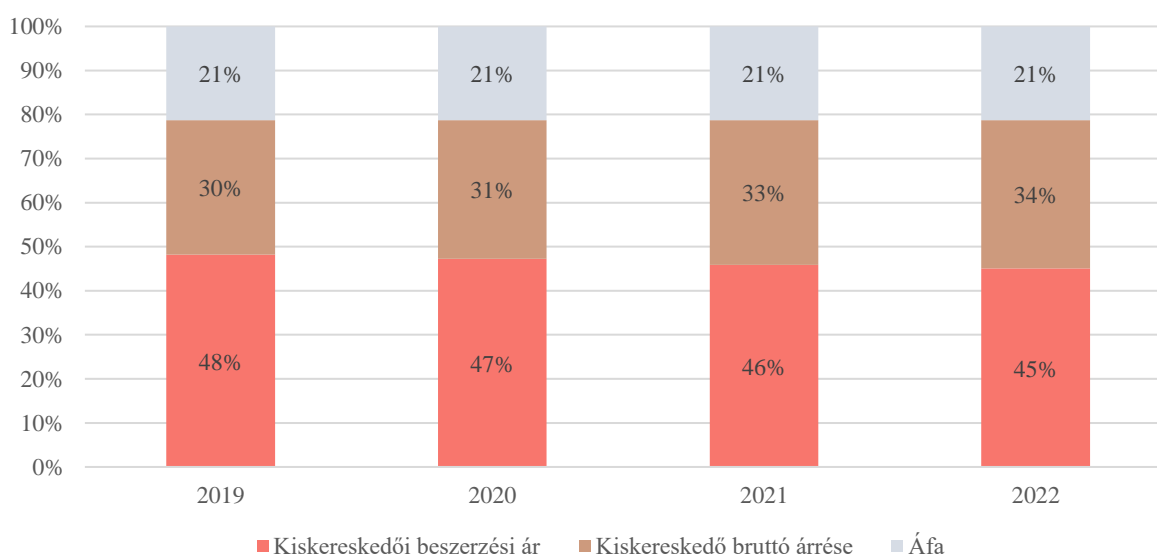

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A fogyasztói ár felbontása alapján az látható, hogy a vizsgált időszak alatt a félkész hasábburgonya árre százelekosan folyamatos növekedést mutat. Ugyanakkor, a bruttó árre lebontás alapján látszik, hogy a termék marginális mértékben volt nyereséges az időszak közepén. 2022-re azonban a termék árreben belüli nyereségének aránya meghaladta a 2019-es szintet is.

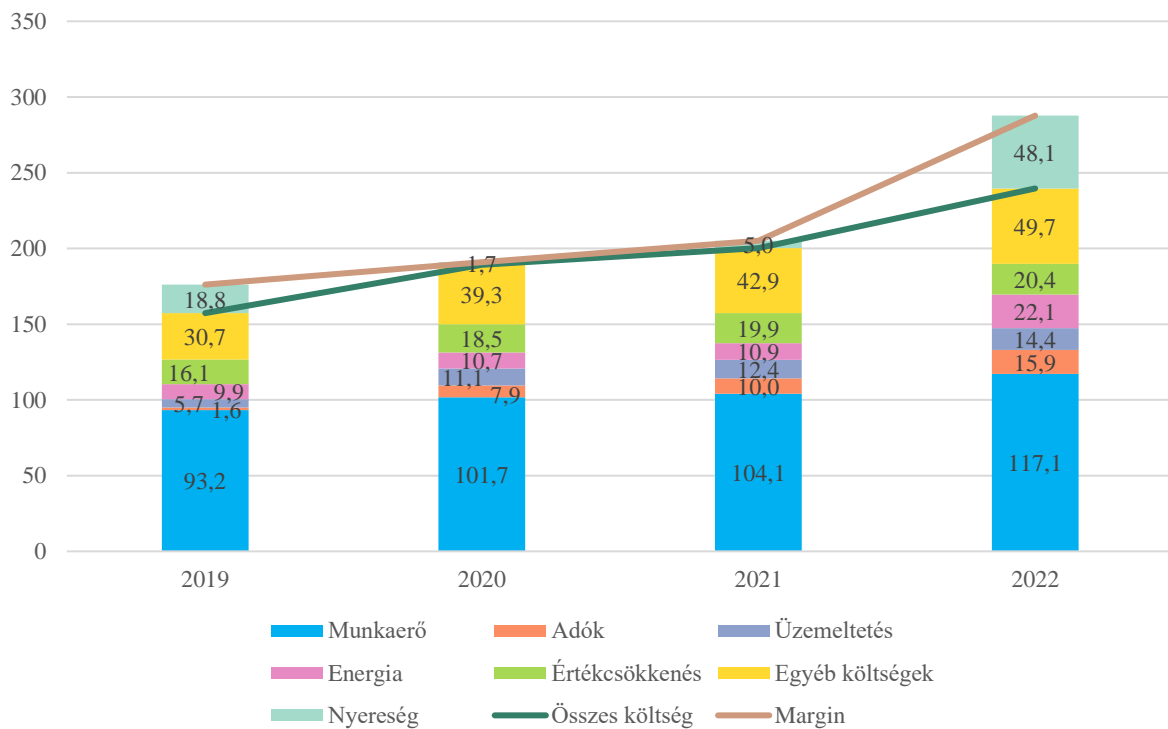
53. ábra. Gyorsfagyasztott félkész hasábburgonya fogyasztói árának felbontása

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

54. ábra. Gyorsfagyasztott félkész hasábburgonya nyereségességének alakulása (Ft/kg)

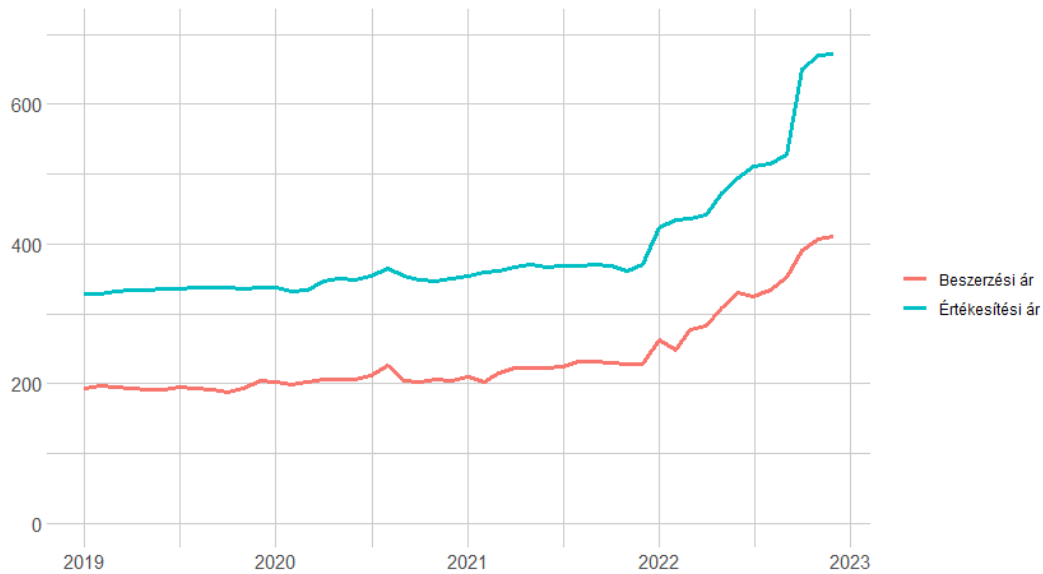
Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Egyéb termékek

Az egyéb termékcsoporton belül az üvegben árusított sűrített paradicsom képezte a vizsgálat tárgyát. Itt is megfigyelhető, hogy a beszerzési és az értékesítési árak idősorai együtt haladva folyamatosan növekedtek a periódus nagyrésztében, majd 2021 őszétől az árrés jelentős növekedési ütembe kezdett, mely az időszak végéig kitartott. A vizsgált periódus végén az árrés a kezdeti érték 2-szeresének felelt meg.

55. ábra. Sűrített paradicsom átlagos beszerzési és nettó értékesítési árainak alakulása (Ft/üveg)

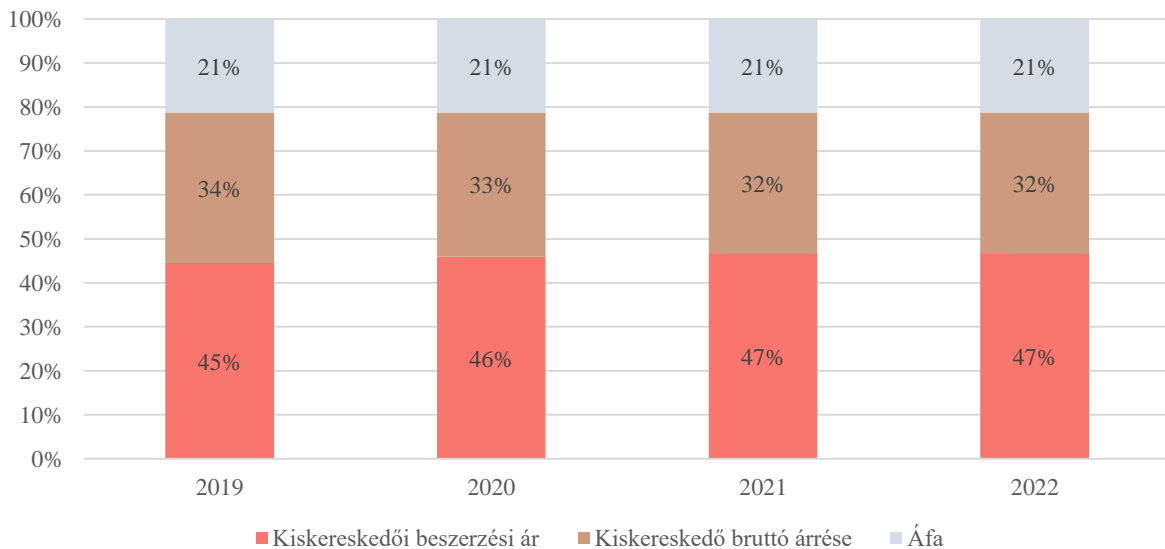

Megjegyzés: N = 16

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

A lenti ábrát alapján, folyamatos, éves szinten kb. 1 százalékpontos csökkenés figyelhető meg az árrés arányának részéről a sűrített paradicsom fogyasztói árában. Ez a csökkenés végül 2022-ben megállt, mely 31,9%-os részesedést jelentett a fogyasztói árban.

56. ábra. Sűrített paradicsom fogyasztói árának felbontása

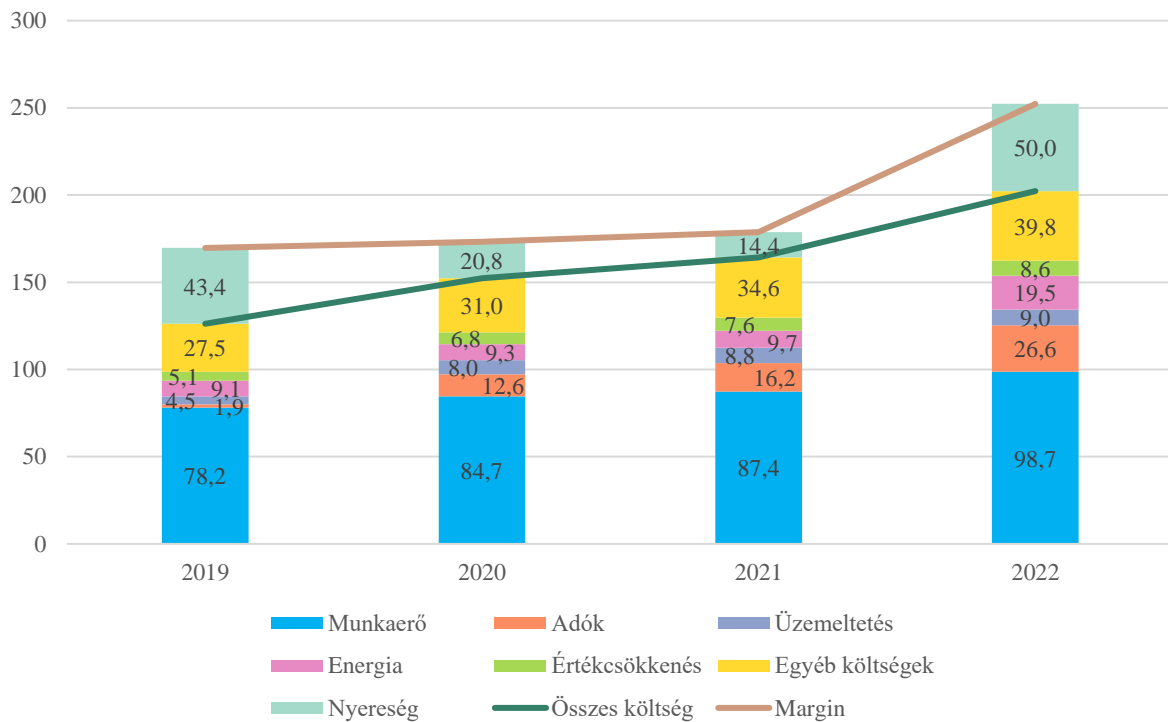
Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

Az árrés lebontásából jól látszik, hogy a termék végig nyereséges volt a vizsgált periódus során, illetve az árrés forintba mérve folyamatos növekedést mutatott. Noha, nyereségének aránya

2021-ig folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott, majd 2022-re jelentő tizenkét százalékpontos növekedés volt tapasztalható.

57. ábra. Sűrített paradicsom nyereségességének alakulása (Ft/üveg)

Megjegyzés: N = 11

Forrás: vállalati adatszolgáltatások alapján saját számítás

VIII. Nemzetközi kitekintés

A Magyarországon megfigyelhető, az élelmiszerek és köztük a konzerv-, illetve fagyasztott zöldség- és gyümölcsstermékek körében észlelt jelentős áremelkedések nem csupán hazánkban voltak érzékelhetők. A GVH igyekezett ezért nem elszigetelten vizsgálni ezeket a jelenségeket, hanem a hazai folyamatok részletes feltárása mellett törekedett arra is, hogy megismerje az élelmiszerárak Európai Unióban végbemenő változásait, és az egyes tagállami versenyhatóságok és kormányok ezekre adott válaszait.

Fogyasztói árindex változása, valamint a zöldségek és gyümölcsök árainak és külkereskedelmének alakulása

Az élelmiszerárak emelkedését a GVH nemzetközi összehasonlításban is érdemesnek tartotta vizsgálni, ugyanis egész Európában magas infláció tapasztalható, bár ez régióként és országonként eltérő mértékben nyilvánul meg. Az európai élelmiszerárakra vonatkozó statisztikai kimutatások forrásai az Eurostat adatai, melyek az elmúlt három év azonos időszakával összevetésben mutatják be a nemzetközi tendenciákat.

A harmonizált fogyasztóiár-index (HICP) éves változásának mértéke megmutatja, hogy a fogyasztási cikkek és szolgáltatások árai milyen mértékben változtak az előző év azonos időszakához viszonyítva. Ez az adat az egyes országok inflációs mértékeit összehasonlíthatóvá teszi, mert harmonizált definíció szerint állapítják meg azokat a tagállami statisztikai hivatalok (az adatokat az Eurostat publikálja).¹³ A HICP számos alkategóriát foglal magába, melyek közül csupán egyik az élelmiszer. A 2. táblázat kifejezetten az élelmiszer szegmensre vonatkozó adatokat tartalmazza.

2. táblázat. Az élelmiszerinfláció éves mértéke az egyes EU-tagországokban

Ország	2021. március	2022. március	2023. március
Ausztria	1,3	5,3	14,6
Belgium	-0,6	4,7	20,7
Bulgária	0,2	17,0	22,2
Ciprus	-1,5	10,5	6,1
Csehország	-0,2	7,8	24,6
Dánia	-1,3	6,8	16,1
Észtország	0,6	13,8	25,5
Finnország	0,3	4,1	17,7
Franciaország	1,1	3,4	17,2
Görögország	-0,1	8,5	14,1

¹³ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/hicp/overview?language=hu#> (letöltve: 2023. május 3.)

Hollandia	-1,3	6,2	18,4
Horvátország	-1,3	11,4	18,3
Írország	-1,0	3,0	13,3
Lengyelország	-0,1	9,1	25,1
Lettország	-0,4	15,1	24,3
Litvánia	-0,2	17,6	27,5
Luxemburg	1,5	4,0	13,5
Magyarország	1,9	14,3	45,1
Málta	0,9	9,4	13,3
Németország	1,5	6,2	22,9
Olaszország	0,0	6,0	13,3
Portugália	1,0	7,4	20,0
Románia	0,8	12,1	22,2
Spanyolország	1,2	6,9	16,5
Svédország	-0,1	5,9	21,0
Szlovákia	-1,1	12,0	29,1
Szlovénia	-0,7	7,0	19,8

Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MANR_custom_4826878/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=8089dbc9-3b2f-4ab9-bfd2-23d2aa192d04 (letöltve: 2023. április 25.)

Az előző táblázatban bemutatásra kerülő élelmiszerár-infláció az élelmiszer gyűjtőkategóriára vonatkozik, ami szintén további kisebb kategóriákra bontható. Jelen ágazati vizsgálat tárgya a tartós élelmiszerek, azon belül is a konzerv- és fagyasztott zöldség- és gyümölcs-termékek piaca, így a következő táblázatok fókuszáltnan ezen termékekre vonatkozó statisztikai adatokat tartalmaznak. Bár ezen termékek esetében nem minden tagállam statisztikai hivatala szolgáltatott információt, és így a táblázatok helyenként hiányosak, azonban a meglévő adatok összehasonlítása így is fontos támpontot nyújthat. A 3. táblázat és a 4. táblázat adatai itt is az előző év azonos időszakához viszonyított változást mutatják be.

3. táblázat. Fagyasztott gyümölcsök éves inflációja az egyes EU-tagországokban

Ország	2021. március	2022. március	2023. március
Ausztria	-	-	-
Belgium	-	-	-
Bulgária	-	-	-
Ciprus	-	-	-

Csehország	-	-	-
Dánia	1,3	12,3	5,4
Észtország	-3,9	4,3	23,4
Finnország	-1,9	0,1	5,1
Franciaország	0,6	33,4	16,0
Görögország	-	-	-
Hollandia	-	-	-
Horvátország	-3,0	16,6	55,4
Írország	-	-	-
Lengyelország	0,9	1,7	22,9
Lettország	-	-	-
Litvánia	3,7	0,3	15,9
Luxemburg	4,9	14,5	18,2
Magyarország	1,9	12,0	30,0
Málta	-	-	-
Németország	-0,7	22,5	9,5
Olaszország	-	-	-
Portugália	-	-	-
Románia	1,9	6,2	20,2
Spanyolország	-	-	-
Svédország	2,2	13,1	10,2
Szlovákia	-	-	-
Szlovénia	-2,2	35,7	0,4

Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MANR_custom_5964626/default/table?lang=en (letöltve: 2023. április 25.)

4. táblázat. Fagyasztott zöldségek (a burgonya és más gumósok kivételével) éves inflációja az egyes EU-tagországokban

Ország	2021. március	2022. március	2023. március
Ausztria	2,9	0,3	16,1
Belgium	-0,8	2,5	24,0
Bulgária	2,2	8,9	28,2
Ciprus	-8,8	9,0	11,7

Csehország	-0,9	7,2	17,8
Dánia	-2,4	5,2	17,7
Észtország	4,9	4,2	25,7
Finnország	-1,4	1,3	14,5
Franciaország	0,6	1,4	21,3
Görögország	-3,7	4,5	15,7
Hollandia	1,9	6,6	12,7
Horvátország	-0,1	19,5	21,7
Írország	3,8	2,8	8,4
Lengyelország	4,4	5,6	22,9
Lettország	-3,3	7,7	23,8
Litvánia	3,7	4,5	38,2
Luxemburg	0,4	-2,5	10,9
Magyarország	4,5	5,0	38,4
Málta	4,4	3,9	9,8
Németország	6,9	1,9	21,0
Olaszország	-0,1	5,4	17,9
Portugália	-4,4	3,8	22,4
Románia	4,4	7,8	14,6
Spanyolország	1,8	6,0	17,1
Svédország	1,8	2,3	15,9
Szlovákia	0,1	11,8	19,9
Szlovénia	-0,4	3,0	15,9

Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MANR_custom_5965044/default/table?lang=en (letöltve: 2023. április 25.)

5. táblázat. Tartósított gyümölcsök és gyümölcsalapú termékek éves inflációja az egyes EU-tagországokban

Ország	2021. március	2022. március	2023. március
Ausztria	-	-	-
Belgium	-1,1	3,0	20,7
Bulgária	-	-	-
Ciprus	-	-	-

Csehország	-0,6	25,8	12,8
Dánia	-3,5	2,0	9,9
Észtország	3,9	3,7	20,0
Finnország	3,7	2,6	9,1
Franciaország	3,1	5,1	18,2
Görögország	-1,1	14,5	11,9
Hollandia	-1,4	11,7	20,7
Horvátország	1,6	4,8	15,6
Írország	1,0	9,2	16,5
Lengyelország	3,4	16,7	22,6
Lettország	13,3	17,5	4,1
Litvánia	4,6	5,2	22,4
Luxemburg	0,5	3,3	8,2
Magyarország	11,7	20,8	28,6
Málta	-	-	-
Németország	2,2	5,1	26,9
Olaszország	-1,1	4,5	12,0
Portugália	4,6	18,9	29,8
Románia	5,9	8,5	21,1
Spanyolország	0,9	11,3	22,0
Svédország	1,8	6,7	19,1
Szlovákia	-	-	-
Szlovénia	6,3	4,6	21,3

Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MANR_custom_5965407/default/table?lang=en (letöltve: 2023. április 25.)

6. táblázat. Szárított zöldségek, más tartósított vagy feldolgozott zöldségek éves inflációja az egyes EU-tagországokban

Ország	2021. március	2022. március	2023. március
Ausztria	3,3	5,4	14,3
Belgium	0,8	4,6	21,4
Bulgária	7,2	13,1	22,0
Ciprus	2,7	14,0	16,6

Csehország	5,0	4,4	19,1
Dánia	0,4	3,0	32,1
Észtország	2,4	10,9	20,4
Finnország	-0,1	2,0	13,6
Franciaország	-0,7	2,1	16,9
Görögország	1,5	5,8	13,4
Hollandia	-0,8	2,0	18,9
Horvátország	1,8	10,8	18,2
Írország	0,4	3,2	11,0
Lengyelország	4,3	3,9	24,4
Lettország	0,5	8,6	21,9
Litvánia	-0,7	13,2	25,0
Luxemburg	0,0	3,4	12,8
Magyarország	7,8	12,2	35,6
Málta	1,9	6,6	20,7
Németország	3,9	6,3	27,4
Olaszország	0,5	2,9	15,2
Portugália	1,8	7,8	25,0
Románia	8,5	7,7	16,4
Spanyolország	1,0	7,4	14,9
Svédország	-1,7	2,8	20,2
Szlovákia	4,1	7,8	29,1
Szlovénia	1,2	4,3	18,5

Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MANR_custom_5965831/default/table?lang=en (letöltve: 2023. április 25.)

A feldolgozott gyümölcs és zöldség európai piaca a világon a legnagyobb, és a globális import 40%-át teszi ki; 2017-től 2021-ig 2,4%-os éves növekedést mutat az értéke, és 0,5%-os növekedést mutat a mennyisége. A fagyasztott gyümölcsök és zöldségek európai importja a 2017-2021-es időszakban évente átlagosan 0,4%-kal csökkent, míg értéke évente átlagosan 3,4%-kal nőtt. A behozatali összérték növekedését az egészséges összetevőket tartalmazó

smoothiek iránti kereslet hajtotta.¹⁴ A következő két táblázat az említett időszakra vonatkozó és a vizsgálat körét kitevő élelmiszerekre vonatkozó számszerű adatokat tartalmaz.

7. táblázat. A feldolgozott gyümölcsök és zöldségek európai importja kategóriánként (ezer tonna)

Termék	2017	2018	2019	2020	2021
Tartósított gyümölcs és zöldség	7 047 501	7 160 184	7 290 241	7 362 591	7 195 577
Fagyasztott gyümölcs és zöldség	4 390 017	4 521 704	4 651 656	4 451 744	4 324 893

Forrás: <https://www.cbi.eu/market-information/processed-fruit-vegetables-edible-nuts/what-demand> (letöltve: 2023. április 26.)

8. táblázat. A feldolgozott gyümölcsök és zöldségek európai importja kategóriánként (milliárd euró)

Termék	2017	2018	2019	2020	2021
Tartósított gyümölcs és zöldség	9,4	9,6	9,9	10,2	10,4
Fagyasztott gyümölcs és zöldség	4,6	4,8	5,0	5,0	5,3

Forrás: <https://www.cbi.eu/market-information/processed-fruit-vegetables-edible-nuts/what-demand> (letöltve: 2023. április 26.)

Az uniós versenyhatóságok fellépései, egyéb intézkedései az élelmiszerpiaci áremelkedésekkel összefüggésben

Az élelmiszerárak elmúlt időszakbeli drasztikus növekedése Európa-szerte problémát jelent. A GVH mellett számos nemzeti versenyhatóság is vizsgálatokat indított az árdrágulás okainak feltárása érdekében. Fontos leszögezni, hogy ezen vizsgálatok elsősorban az élelmiszerpiac egészét vizsgálták. A GVH jelen gyorsított ágazati vizsgálata ezzel szemben, a tartós élelmiszerek piacát vizsgálja. Annak ellenére, hogy a vizsgálatok tárgyai nem fedik egymást teljes mértékben, és mint kisebb a nagyobbakhoz viszonyul, érdemes bemutatni a releváns versenyhatósági tapasztalatokat és kormányzati intézkedéseket ehelyütt is, úgy, ahogy azt a magyar versenyhatóság előző – a tej és tejtermékekkel foglalkozó ágazati vizsgálatában is tette.

A cseh versenyhatóság 2023. február 21-én szintén gyorsított ágazati vizsgálatot indított néhány alapvető élelmiszer piacán, többek között a tejtermékek piacán is. A vizsgálat célja, hogy kiderítse, hogy az elsődleges termelőktől az élelmiszer-feldolgozókon át a kiskereskedőig terjedő ellátási láncban történt-e árrésnövekedés, és ha igen, akkor melyik szereplőnél volt ez jelentős. Amennyiben a cseh versenyhatóság versenyellenes magatartásra utaló jeleket fedezne fel, közigazgatási eljárás kezdeményezését tervezi, amelynek eredményeként az éves forgalom

¹⁴ <https://www.cbi.eu/market-information/processed-fruit-vegetables-edible-nuts/what-demand> (letöltve: 2023. április 26.)

akár 10%-áig terjedő bírsággal sújthatja a versenyellenes magatartást tanúsítókat. A vizsgálat 2023 májusában zárult le, melynek eredményei publikusan elérhetők a hatóság honlapján.¹⁵ A vizsgálat eredményeként összeségében elmondható, hogy a vizsgált termékkörök áremelkedéseivel kapcsolatban a versenyhatóság nem talált versenykorlátozó magatartásra utaló bizonyítékokat.

Az osztrák versenyhatóság 2022 októberében indított ágazati vizsgálatot¹⁶ az élelmiszerek piacán. A vizsgálat megindítását az emelkedő árakkal, az ellátási láncban fellelhető szűk keresztmetszetekkel és a növekvő inflációval indokolták. Az ágazati vizsgálat négy kérdés köré koncentrálódik: i) a 2022-es évben tapasztalt emelkedő élelmiszerárak az értéklánc mely szereplőjét terhelték elsődlegesen; ii) a termékkoncentráció milyen irányba változott és hogy alakult a sajátmárkás termékek piaci részesedése; iii) hogyan változott meg az élelmiszerpiacon a verseny az elmúlt években; valamint iv) hogyan hat az egyre jelentősebb tényezőként jelenlevő online kiskereskedelem a versenyre az élelmiszerek piacán. Mindennapi fogyasztási cikkek, úgymint a tej, kenyér, hús, gyümölcs és zöldség, üveges sör, valamint alkoholmentes italok szerepelnek a vizsgálat tárgyát képező fogyasztói kosárban. A vizsgálatot 2023-ban több szakaszban jellemzően adatfelvételi lépésekkel egészítették ki, mely várhatóan 2023 őszén zárul majd le.¹⁷

A holland versenyhatóság 2019 és 2022 között végzett ágazati vizsgálatának¹⁸ célja az ország mezőgazdasági szektorának árképzése, valamint az ökológiai termékek vásárlása mögött meghúzódó okok feltárása volt. A vizsgálatban központi helyet foglalt el az ágazat fenntarthatóságának értékelése is. A vizsgálat során hét termék árképzését követték nyomon; ezek a termékek az étkezési burgonya, a hagyma, a körte, a paradicsom, a gomba, a friss tej és a sertéshús voltak.

A portugál versenyhatóság szintén foglalkozott az infláció témájával, és ennek kapcsán 2022 augusztusában publikálták tanulmányukat,¹⁹ amiben hangsúlyozták, mennyire fontos a háztartások vásárlóerejének megtartása inflációs környezetben és ehhez mennyiben képes hozzájárulni a hatékony versenyjogi jogalkalmazás.

A román versenyhatóság 2019 óta működtet egy „Price monitor”²⁰ nevű online platformot, ahol kiskereskedelmi élelmiszer- és üzemanyagárak érhetők el. A lakosság számára is elérhető platform a jelentősebb élelmiszer-kiskereskedők által napi rendszerességgel – önkéntes adatszolgáltatással – feltöltött élelmiszerárak adatait dolgozza fel. A platform megközelítőleg 30 000 termékre vonatkozó információt jelenít meg, több mint 1700 üzlet adatai alapján. A

¹⁵ <https://www.uohs.cz/en/information-centre/press-releases/competition/3584-investigation-of-five-staple-foods-shows-no-distortion-of-competition.html> (letöltve: 2023. július 26.)

¹⁶ <https://www.bwb.gv.at/en/news/news-2022/detail/bwb-veroeffentlich-finale-leitlinien-fuer-unternehmen-zu-nachhaltigkeitskooperationen-1-1-1-1> (letöltve: 2023. április 14.)

¹⁷ <https://www.bwb.gv.at/en/news/news-2022/detail-1/update-on-sector-inquiry-into-food-industry-afca-questions-price-comparison-sites> (letöltve: 2023. július 26.)

¹⁸ <https://www.acm.nl/en/publications/agro-nutri-monitor-2022-price-formation-process-foodstuffs-and-reasons-purchasing-organic-products> (letöltve: 2023. április 14.)

¹⁹ <https://www.concorrenca.pt/sites/default/files/Competition%20and%20purchasing%20power%20in%20times%20of%20inflation.pdf> (letöltve: 2023. április 14.)

²⁰ <https://monitorulpreturilor.info/> (letöltve: 2023. április 14.)

platformon megtalálhatóak többek között olyan tartós élelmiszerek információi is mint a konzervek, illetve a fagyasztott zöldségek és gyümölcsök. A rendszer létrehozásának fő célja az élelmiszer- és az üzemanyag-kiskereskedelmi piacok optimális működésének biztosítása volt. Ennek egyik eszköze a piaci mechanizmusok működésének monitorozása, ezáltal feltárva az esetleges torzulásokat/jogszabálysértéseket. Amennyiben utóbbira megfelelő bizonyítékok állnak rendelkezésre, a felelős cégek szankcionálására is sor kerülhet. Az online platform másik fő célja a verseny élénkítése az élelmiszer- és az üzemanyag kiskereskedelmi piacokon, valamint a versenykörnyezet javítása, hogy annak előnyei eljussanak a végfogyasztókhoz. A román versenyhatóságnak nincs hatásköre arra, hogy a piacon tevékenykedő vállalkozások eladási árainak kialakításába beavatkozzon, illetve, hogy azok árszintjét szabályozza.

Görögországban a kiskereskedelmi árak nyomon követésének két pillére van. Az első egy kormányzati intézkedés²¹ alapján létrehozott árfigyelő platform,²² amelyben élelmiszer- és üzemanyagárak szerepelnek, a másik pillér a görög versenyhatóság által működtetett mesterséges intelligenciát alkalmazó platform, amely az adatokat feldolgozza, és amely alkalmas versenyjogi jogsértés gyanúját felvető mintázatok szűrésére.

A görög kormány 2022 októberében döntött arról, hogy a meghatározott értékhatár fölötti éves összforgalommal rendelkező kiskereskedelmi láncok kötelesek rendszeres időközönként megküldeni a kormányzatnak a háztartások tisztességes megélhetéséhez szükséges és megfizethető áron elérhető fogyasztási cikkek („háztartási kosár”) listája szerinti, általuk forgalmazott termékek árait. A „háztartási kosár”-ban szereplő termékkategóriákat a Fejlesztési és Beruházási Minisztérium határozza meg és teszi közzé. Az érintett kiskereskedelmi láncok a háztartási kosárban szereplő minden termékkategóriából legalább egy termék esetében kötelesek biztosítani, hogy az ugyanabba a kategóriába tartozó más termékekhez képest megfizethető áron legyen elérhető.

A görög kormány kérte a nemzeti versenyhatóság véleményét az intézkedés versenyjogi megfelelőségéről, és a versenyhatóság pozitív állásfoglalást adott, tekintettel arra, hogy az intézkedés ideiglenes jellegű, nem torzítja a versenyt, hiszen termékek széles skáláját határozza meg, nem pedig konkrét termékeket jelölt ki, valamint meghatározott időnként (7, 15 nap) változtatni szükséges a kedvezményes termékek körét. Ugyanakkor a görög versenyhatóság felhívta a kormány figyelmét, hogy vizsgálja és figyelje, hogy a kiskereskedelmi láncok ne kizárólag a saját márkás termékeiket részesítsék előnyben. A versenyhatóság egyúttal jelezte, vizsgálni fogja, hogy nem merül-e fel az árak tekintetében összejátszás az áruházláncok között.

A görög kormány 2023 februárjában meghosszabbította a 2022 őszén hozott intézkedése időbeli hatályát 2023 húsvétig, valamint kiterjesztette a „háztartási kosár”-ban szereplő termékkategóriák körét az ünnephez szorosan kötődő élelmiszerekre is.²³ Az intézkedés időbeli hatályának meghosszabbításáról nem került közzétételre hivatalos, nyilvánosan is elérhető

²¹ Ez logikailag a következő fejezethez tartozna, azonban a kormányzat és versenyhatóság munkájának szoros egymástól függése ezen a területen indokoltta teszi, hogy egy helyen együttesen kerüljenek tárgyalásra.

²² <https://e-katanalotis.gov.gr/householdBasket> (letöltve: 2023. április 14.)

²³ <https://www.tornosnews.gr/en/greek-news/economy/48455-greek-government-announces-lent-basket-and-additions-to-household-basket.html> (letöltve: 2023. április 14.)

tájékoztatás. A görög gazdasági miniszter nyilatkozta szerint mindazonáltal az elmúlt időszakban heti 1%-kal, összesen pedig 5%-kal csökkentek az árak a „háztartási kosár”-nak és az árfigyelő platformnak köszönhetően,²⁴ amely ugyanakkor a hivatalos inflációs adatokban nem látható, a 2023. márciusi görögországi (élelmiszer-) infláció kis mértékben nőtt az előző havi értékhez képest.²⁵ Hasonló mintázatok látszanak az év további részében is, így sajtóértesülések szerint az újonnan alakult görög kormány 2023 végéig tervezi meghosszabbítani a fennálló intézkedéseket.²⁶

A román és görög példákban bemutatott online árfigyelő rendszerek egyre jelentősebb népszerűségnek örvendenek, és a technológia fejlődésének köszönhetően egyre könnyebben megvalósíthatóvá válnak. Bár – ahogy azt a fentebbi példák is mutatják – ezen rendszerek az infláció növekedését érdemben nem képesek letörni, azonban az információáramlás javításával, és így az információs aszimmetria csökkentésével, jelentős segítséget tudnak nyújtani a szegényebb háztartások számára abban, hogy annak hatásait minél jobban csökkentsék magukra nézve. Ezen felül az ilyen online platformok a versenyhatóságok felügyeleti munkáját is nagyban megkönnyíthetik.

Sajtóértesülések alapján a svéd versenyhatóság 2023 februárban ágazati vizsgálatot indított²⁷ annak érdekében, hogy feltárja a magas élelmiszárarak mögött meghúzódó okokat. A lépést az indokolta, hogy a skandináv országok közt kiugró értéket mutat a svéd élelmiszerinfláció. A svéd élelmiszerinfláción belül kiemelkedő a zöldségek árának növekedése, melyek valamelyest gyorsabban növekedtek a többi élelmiszerhez képest.²⁸ A hatóság az első előzetes vizsgálatát követően többek között kiemelte a svéd kiskereskedelmi piac oligopolista szerkezetét, mint a magas élelmiszerinfláció egyik lehetséges okát.²⁹

Kormányzati intézkedések

A gyorsított ágazati vizsgálat eredményeinek kontextusba helyezése érdekében fontos, hogy megismerjük, hogy a többi uniós tagállam milyen válaszokat adott az inflációra, illetve azon belül is az élelmiszerinflációra. Az intézkedések sokfélék, ugyanakkor azok csoportosításával könnyebben átláthatók a főbb irányvonalak. Az alábbi csoportokban kerülnek bemutatásra az intézkedések: áfacsökkentés, ársapka, energiaárak szabályozása, különböző közvetlen pénzügyi támogatások, valamint ágazati támogatások.

²⁴ <https://www.ot.gr/2023/04/13/english-edition/dev-min-on-household-basket-prices-are-not-just-stable-but-they-are-going-down> (letöltve: 2023. április 14.)

²⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MIDX_custom_5784023/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=f4543573-a640-4070-95d8-3f7226c8e66b (letöltve: 2023. április 14.)

²⁶ <https://www.ekathimerini.com/economy/1214457/household-basket-extended/> (letöltve: 2023. július 26.)

²⁷ <https://theswedishtimes.se/articles/rising-food-prices-in-sweden-spark-investigation-by-competition-authority> (letöltve: 2023. április 14.)

²⁸ <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/prices-and-consumption/consumer-price-index/consumer-price-index-cpi/pong/statistical-news/consumer-price-index-cpi-february-2023/> (letöltve: 2023. április 25.)

²⁹ <https://sweden.postsen.com/business/82891/Rising-food-prices-may-be-due-to-poor-competition.html> (letöltve: 2023. április 25.)

Sok tagállami kormány élt az áfacsökkentés lehetőségével. A bolgár kormány a kenyér, illetve a liszt áfáját csökkentette 0%-ra 2023 év végéig.³⁰ Horvátországban 5%-ra csökkentették egyes alapvető élelmiszerek áfáját. A horvát kormány intézkedése a legnagyobb áfacsökkenést a vaj és margarin esetében jelentette, azokat korábban 25%-os áfakulcs terhelte. Áfacsökkentéssel válaszolt a lengyel kormány is a megnövekedett inflációra. 2022 elején „infláció elleni pajzs” elnevezésű intézkedéscsomagot vezetett be, aminek mentén az elektromos áram, az üzemanyag, valamint az alapvető élelmiszerek áfáját 0%-ra csökkentette. Az élelmiszerek vonatkozásában 2023 végéig van hatályban az intézkedés.³² A spanyol kormány is csökkentette az alapvető élelmiszerek, úgy, mint a zöldség, a gyümölcs, a kenyér vagy a tej áfáját 4%-ról 0%-ra. Csökkentették továbbá az száraztészta és az olajok áfáját 10%-ról 5%-ra. Az áfacsökkentések 2023 júniusáig voltak hatályban az országban,³³ de azóta határozatlan ideig meghosszabbításra kerültek.³⁴

A magyar kormányhoz hasonlóan ársapkát vezetett be a horvát kormány egyes élelmiszerek (tej, napraforgó étolaj, búzafinomliszt, kristálycukor, egész csirke, sertéshús és darált hús) tekintetében 2022 szeptemberében, amely intézkedés a jelentés kiadásának pillanatában is hatályban van.³⁵

Számos kormány az elszabaduló energiaárak megfékezésével próbálta mérsékelni az inflációt. Az energiaárakat érintő intézkedések módjai eltérnek. Van, ahol támogatást nyújtanak a megnövekedett költségek fedezésére, máshol az élelmiszerekhez hasonlóan ársapkát vezettek be, és előfordult, hogy ezen a területen is áfacsökkentéssel reagáltak a nemzeti kormányok. Mindezen lépések közvetetten az élelmiszerek piacát is érintették.

Az energiaárak megfékezése érdekében több intézkedéscsomagot is bevezetett az osztrák kormány. Ezek keretében 150 eurós kupont kaptak a háztartások, ezzel nyújtva támogatást a megnövekedett energiaköltségek fedezéséhez. Ezen túl a 2021-es átlagfogyasztás 80%-ának megfelelő villamosenergia felhasználás után egy meghatározott alacsonyabb összeget kell a háztartásoknak fizetniük.³⁶ A vállalkozásokat pedig az energiát terhelő adók csökkentésével segítették.³⁷ A belga kormány csökkentette a villamosenergia és a földgáz áfáját,³⁸ mely a háztartások számára 2023 áprilisától permanensé vált, noha az intézkedéssel párhuzamosan

³⁰ <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/agrifood-special-capitals-brief-controlling-food-prices/> (letöltve: 2023. április 14.)

³¹ <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2023/03/02/0-vat-on-bread-and-flour-in-bulgaria-extended-until-end-of-2023> (letöltve: 2023. július 26.)

³² <https://www.vatcalc.com/poland/poland-extends-to-31-dec-2022-inflation-vat-rate-cuts/> (letöltve: 2023. július 26.)

³³ <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/agrifood-special-capitals-brief-controlling-food-prices/> (letöltve: 2023. április 14.)

³⁴ <https://rightcasa.com/vat-reduction-on-food-remains-in-spain/> (letöltve: 2023. július. 26.)

³⁵ <https://agrokep.vg.hu/kozelet/kulfoldi-hirek/elelmiszerarstopot-vezethet-be-a-horvat-kormany-27472/> (letöltve: 2023. április 14.) és <https://vlada.gov.hr/news/gov-t-set-of-measures-is-timely-and-strong-intervention/36041> (letöltve: 2023. április 14.)

³⁶ <https://www.mfat.govt.nz/en/trade/mfat-market-reports/austrias-response-to-the-european-energy-crunch-november-2022/?m=271691#search:YXVzdHJpYSdzIHJlc3BvbNlIHRvIHRoZSBldXJvcGVhbg==> (letöltve: 2023. április 14.)

³⁷ <https://www.bmf.gv.at/en/current-issues/Support-to-cushion-consumers-against-high-energy-costs-.html> (letöltve: 2023. április 14.)

³⁸ <https://www.brusselstimes.com/299896/belgium-to-make-reduced-6-vat-for-gas-and-electricity-permanent> (letöltve: 2023. április 14.)

bevezetett jövedékiadó-reform részben ellensúlyozza előbbi előnyeit.³⁹ A francia kormány 2022-ben vezette be az ún. „tarifapajzsot”, ezáltal szabályozás alá vonva az energiaárakat.⁴⁰ Az intézkedés kisebb módosításokkal 2024 januárig marad hatályban.⁴¹ A háztartási villamosenergia ára is ársapkát vezetett be a horvát kormány 2022. október 1-jétől 2023. szeptember 30-ig.⁴² Ahogy már fentebb ismertetésre került, a lengyel intézkedéscsomag részét képezte az elektromos áram áfájának 0%-ra csökkentése, mely intézkedés azonban már nincs hatályban.⁴³ Luxemburgban 2023. január 1-jétől 2023. december 31-ig 15%-ban maximalizálták a földgáz árának emelkedését, aminek viszonyítási alapja az energiahordozó 2022. szeptemberi ára. A luxemburgi kormány a villamosenergia árát a 2022-es szintben határozta meg, amennyiben az az előírt átlagfogyasztás alatti mennyiségben kerül felhasználásra.⁴⁴ Ezen túl évi egyszeri pénzügyi támogatást nyújt a megnövekedett energiaárak fedezésére.⁴⁵ A háztartási villamosenergia áfáját csökkentette 2022. október 1-jei hatállyal 13%-ról 6%-ra a portugál kormány, az intézkedés 2023. év végéig hatályos.⁴⁶ A szlovén kormány 2022. szeptember 1-je és 2023. május 31-e közötti időszakra a villamosenergia, a földgáz, a távfűtés és a tűzifa áfáját 22%-ról 9,5%-ra mérsékelte.⁴⁷

Szociális intézkedésként sérülékeny csoportok egyszeri 300 eurós pénzügyi támogatása mellett döntött az osztrák kormány.⁴⁸ A ciprusi kormány is meghatározott sérülékeny csoportok egyszeri támogatásáról határozott, amit készpénzben kaptak meg a kedvezményezettek.⁴⁹ Németországban célzottan a diákokra összpontosítottak a pénzügyi támogatások terén, és ezen juttatások összegét növelték.⁵⁰ A francia kormány az étkezési kuponok felhasználási körét bővítette ki.⁵¹ Az ír kormány a szociálisan rászoruló csoportoknak nyújtott egyszeri támogatáson túl a gyermeket nevelő családoknak nyújtott juttatások összegét is növelte.⁵²

³⁹ <https://www.bdo.be/en-gb/news/2023/vat-reduction-gas-electricity-1-april-2023> (letöltve: 2023. július 26.)

⁴⁰ <https://www.service-public.fr/particuliers/actualites/A15480?lang=en> (letöltve: 2023. április 14.)

⁴¹ <https://www.reuters.com/business/energy/french-aid-expected-dampen-near-84-power-price-rise-insee-2023-02-01/> (letöltve: 2023. július 26.)

⁴² <https://vlada.gov.hr/news/gov-t-set-of-measures-is-timely-and-strong-intervention/36041> (letöltve: 2023. április 14.)

⁴³ <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/agrifood-special-capitals-brief-controlling-food-prices/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁴⁴ https://gouvernement.lu/fr/actualites/toutes_actualites/communiqués/2022/11-novembre/14-mesures-transition-energetique-menages.html (letöltve: 2023. április 14.)

⁴⁵ https://gouvernement.lu/en/actualites/toutes_actualites/communiqués/2022/02-fevrier/28-impact-prix-energie.html (letöltve: 2023. április 14.)

⁴⁶ <https://www.vatcalc.com/portugal/portugal-cuts-domestic-electricity-vat-from-13-to-6/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁴⁷ <https://www.gov.si/en/registries/projects/measures-to-mitigate-price-increases/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁴⁸ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=10346&furtherNews=yes> (letöltve: 2023. április 14.)

⁴⁹ <https://www.reuters.com/world/middle-east/cyprus-caps-vat-electricity-increases-pensions-cushion-inflation-blows-2022-05-27/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁵⁰ <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/agrifood-special-capitals-brief-controlling-food-prices/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁵¹ <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/agrifood-special-capitals-brief-controlling-food-prices/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁵² <https://www.gov.ie/en/press-release/dc139-government-announces-new-cost-of-living-measures-for-families-businesses-and-the-most-vulnerable/> (letöltve: 2023. április 14.)

Különböző szociális juttatások bevezetéséről döntött a lett⁵³ és a litván⁵⁴ kormány is. Jelentős pénzügyi támogatást nyújtott a máltai kormány sérülékeny állampolgárok számára. Az olasz kormány a legszegényebb családoknak biztosított kuponokat.⁵⁵ A családokat segítő támogatások bevezetéséről döntött a szlovák és a szlovén kormány is.⁵⁶

Görögországban bevezették az ún. Market Pass online platformot, amin keresztül jelentkezni lehet pénzügyi segélyre. A görög háztartások nagyjából 85%-a kedvezményezett. A Market Pass nevű platform 2023 februárjától 2023 júliusáig fut, melynek működését sajtóértesülések alapján az új kormány 2023 decemberéig meghosszabbítja.⁵⁷ Az egyszemélyes háztartások az időszakra 220 euróra jogosultak, és minden további fő után 100 euró jár a hat hónapra. A Market Pass célja, hogy fedezze a háztartások megnövekedett kiadását, különös tekintettel az élelmiszerekre fordított kiadásokat. A jogosultságot jövedelemhez, illetve ingatlanvagyonhoz kötik. Az összeget kétféleképpen lehet igényelni, egyfelől digitális betéti kártyán, amely összeg élelmiszerboltokban, szupermarketekben, termelői piacokon, pékségekben és henteseknél, használható fel. A másik lehetőség, hogy a pénzt a kedvezményezett bankszámlára utalják, de ebben az esetben az igénylők csupán az összeg 80%-ára jogosultak, hiszen ez esetben a felhasználás nincsen korlátozva.⁵⁸

Romániában a kormány a „Support for Romania” program keretében elektronikus formában juttatott utalványokat, melyek jogosulti köre szociális alapon lett meghatározva. Az utalványok 250 lej értékben kéthavonta kerültek kiosztásra 2023 januárjáig. Összesen 2,5 millió román állampolgár részesült a juttatásból. A román kormány továbbá egy egyszeri 700 lejes juttatást biztosított a szociális alapon szabott feltételeknek megfelelő nyugdíjasoknak. Utóbbi juttatásból megközelítőleg 3,3 millió ember részesült. Ezt megelőzően, már 2022 januárjában szintén hasonló juttatásról döntött a román kormány.⁵⁹ A spanyol kormány 200 euró értékben juttatott csekket az alacsonyabb jövedelmű családok számára.⁶⁰

2023 áprilisában a ciprusi kabinet elfogadott egy online árfigyelő platform létrehozásáról szóló törvényjavaslatot. A rendszert a görög árfigyelő rendszerről mintázzák. A törvényjavaslat értelmében az árfigyelő platformhoz információszolgáltatási kötelezettsége csupán egy meghatározott forgalom szint feletti élelmiszer-kiskereskedőknek lesz. A platformon feltüntetett termékek között sajátmárkás és gyártói márkás termékek egyaránt lesznek, a

⁵³ <https://www.ips-journal.eu/topics/economy-and-ecology/protecting-people-from-inflation-6139/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁵⁴ <https://finmin.lrv.lt/en/news/the-eur-2-26-billion-package-presented-to-counter-the-effects-of-inflation-and-to-strengthen-energy-independence> (letöltve: 2023. április 14.)

⁵⁵ <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/agrifood-special-capitals-brief-controlling-food-prices/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁵⁶ <https://www.gov.si/en/registries/projects/measures-to-mitigate-price-increases/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁵⁷ <https://hellas.postsen.com/business/404202/Market-Pass-%E2%80%93-Expansion-with-new-beneficiaries-announced.html> (letöltve: 2023. július 26.)

⁵⁸ <https://www.keeptalkinggreece.com/2023/02/20/market-pass-platform-open-feb21-qa/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁵⁹ <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/agrifood-special-capitals-brief-controlling-food-prices/> (letöltve: 2023. április 14.)

⁶⁰ <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/agrifood-special-capitals-brief-controlling-food-prices/> (letöltve: 2023. április 14.)

kereskedők pedig kötelesek lesznek az árakat változatlanul hagyni, az azok közlését követő hét napban.⁶¹

⁶¹ <https://cyprus-mail.com/2023/04/21/new-price-comparison-consumer-platform-approved-by-cabinet/> (letöltve: 2023. április 26.)